

T. C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN MALİYE POLİTİKASI
ARAÇLARI VE KURUMSAL FAKTÖRLER AÇISINDAN ANALİZİ
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kübra SAYANER

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan TEYYARE

BOLU 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kübra SAYANER'e ait "Türkiye'de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

02.07.2018

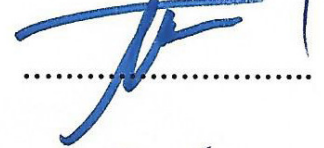
Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan TEYYARE

Üye : Prof. Dr. Tarık VURAL

Üye : Dr. Öğr. Üyesi M. Said CEYHAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “Türkiye’de Gelir Eğitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kübra SAYANER

02.07.2018

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, Türkiye’de gelir eşitsizliğine karşı devletin m¼dahalesini gerektiren maliye politikası araçlarından vergiler, kamu harcamaları ve kamu borçlanması ile ¼lkelerin kurumsal yapısındaki performansını g¼steren kurumsal kalite fakt¼r¼ arasındaki ilişki bir analiz yardımıyla incelenmiş, s¼z konusu değişkenler arasındaki ilişki farklı bir açıdan ele alınmıştır. Bu araştırma ile Türkiye’de gelir eşitsizliği ¼zerinde maliye politikası araçlarının ve ¼lkenin kurumsal kalitesinin ne d¼zeyde etkili olduğunun değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın başından itibaren her aşamasında destek ve yardımlarını hiç esirgemeyen, zorlandığım zamanlarda beni cesaretlendiren, kendisinden çok Őey ¼đrendiđim, ¼rnek aldığım tez danışmanım Dr. ¼đr. ¼yesi Erdoğan TEYYARE’ye ne kadar teřekk¼r etsem az kalacaktır. Y¼ksek lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini paylaşarak beni y¼nlendiren, b¼l¼m¼m¼ daha çok sevmemi sağlayan, yol g¼sterici olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Tarık VURAL’a, Doç. Dr. Yunus DEMİRLİ’ye, Doç Dr. Yaşar AYYILDIZ’a, Araç. G¼r. Kadir AYYILDIRIM ve Araç G¼r. Ey¼p AKBULUT’a çok teřekk¼r ederim. Ayrıca tez j¼rilerim arasında yer alan Dr. ¼đr. ¼yesi M. Said CEYHAN hocama tezime yapacağı katkılardan dolayı teřekk¼r ederim.

Son olarak hayatımın b¼y¼k bir kısmında yanlarında olamasam da her an sevgileriyle, dualarıyla bir an olsun yanımdan ayrılmayan, hiçbir fedak¼rlıktan kaçınmadan bu g¼nlere gelmemde en b¼y¼k pay sahibi olan, haklarını hiçbir zaman ¼deyemeyeceđim babama ve anneme bu vesile ile sonsuz sevgi ve ř¼kranlarımı sunuyorum. Ayrıca her daim destek ve teşvikleriyle yanımda olan, ne kadar b¼y¼sem de onların hep k¼¼k kardeşleri olarak kalacağım ablalarımaya sonsuz teřekk¼r ediyorum.

K¼bra SAYANER

02.07.2018

ÖZET

TÜRKİYE’DE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN MALİYE POLİTİKASI ARAÇLARI VE KURUMSAL FAKTÖRLER AÇISINDAN ANALİZİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kübra SAYANER

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan TEYYARE

Temmuz 2018, 139 + xv Sayfa

Ekonomik birimlerin milli gelirden aldıkları payların, birbirinden farklı olması sonucu ortaya çıkan gelir eşitsizliği, gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın tüm ülkelerin temel amaç ve politikalarını oluşturan önemli bir unsurdur. Gelir eşitsizliği, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirdiği için üzerinde durulması gereken önemli bir konu haline gelmektedir. Devletler bu sorunu çözmek için çeşitli politikalar geliştirmekte, bunların en başında da maliye politikası uygulamaları gelmektedir. Kamu kesimi özellikle maliye politikası araçlarından vergiler ve kamu harcamaları ile gelirin yeniden dağıtılmasını sağlayarak, gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadır.

Bir ülkede gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasında çeşitli faktörlerin etkisi olmasının yanısıra, ülkenin kurumsal yapısı da büyük öneme sahiptir. Buna göre, güçlü kurumsal yapısı olan, diğer bir ifade ile kurumsal kalite düzeyi yüksek olan ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha düşük olması beklenmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de 1990-2016 yılları arasındaki maliye politikası araçlarından vergiler, kamu harcamaları ve kamu borçlanması ile kurumsal kalite faktörünün gelir dağılımı üzerindeki etkisi En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak kamu harcamaları, vergiler ve kurumsal kalite düzeyinde meydana gelen artışların, gelir dağılımındaki

eşitsizliği azalttığı, kamu borçlanma düzeyinde meydana gelen bir artışın ise gelir dağılımında eşitsizliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gelir Eşitsizliği, Maliye Politikası, Kurumsal Kalite, En Küçük Kareler Yöntemi, Gini Katsayısı.

ABSTRACT

ANALYSIS OF INCOME INEQUALITY IN TERMS OF FISCAL POLICY INSTRUMENTS AND INSTITUTIONAL QUALITY FACTORS IN TURKEY AND SUGGESTED SOLUTIONS

Kübra SAYANER

Master Thesis

Department of Finance

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Erdoğan TEYYARE

July 2018, 139 + xv Pages

The income inequality which occurs when the economic units take their margins different from each other is an important component which constitutes the basic aim and policies of all countries regardless of their level of development. Income inequality is an important issue that needs to be addressed as it brings along social and economic problems. States are developing various policies to solve this problem, and at the top of them are fiscal policy implementations. The public sector is trying to provide justice in the distribution of income by ensuring redistribution of income with taxes which is one of the fiscal policy instruments and public expenditures.

In addition to being influenced by various factors in the emergence of income inequality in a country, the institutional structure of the country also has great precaution. In the light of this view, it is expected that income inequality will be lower in countries whose institutional structure is strong; in other words, institutional quality level is high. In this study, in Turkey between the years of 1990-2016, the effects of taxation, public expenditure and public debt as the instruments of fiscal policy and institutional quality factor have been analyzed by Least Squares Method (OLS). As a result, increases in public expenditures, tax and institutional quality levels have reduced

income disparity, while an increase in public borrowing has resulted in an increase in income distribution inequality.

Key words: Income Inequality, Fiscal Policy, Institutional Quality, Least Squares Method, Gini Coefficient.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. MALİYE POLİTİKASI - GELİR DAĞILIMI - KURUMSAL KALİTE.....	4
1.1. Maliye Politikası Çerçevesinde Gelir Dağılımı	4
1.1.1. Maliye ve Maliye Politikası Kavramları.....	4
1.1.2. Maliye Politikasının Araçları	6
1.1.2.1. Kamu Harcama Politikası.....	7
1.1.2.2. Vergi Politikası.....	8
1.1.2.3. Borçlanma Politikası	10
1.1.2.4. Bütçe Politikası.....	12
1.1.3. Maliye Politikasının Amaçları	13
1.1.3.1. Ekonomik İstikrarı Sağlamak.....	14
1.1.3.1.1. Fiyat İstikrarı	15
1.1.3.1.2. Tam İstihdam.....	16
1.1.3.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmayı Sağlamak.....	16
1.1.3.3. Gelir ve Servet Dağılımını Düzenlemek	17

1.1.3.4. Diğer Amaçlar.....	18
1.1.4. Gelir Dağılımı ve Maliye Politikası	19
1.2. Gelir Dağılımı ve Kurumsal Kalite.....	23
1.2.1. Kurum ve Kurumsal Kalite Kavramları.....	23
1.2.2. Türkiye’de Kurumsal Kalitenin Değişimi	27
1.2.3. Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği.....	29
1.2.4. Kurumsal Kalite – Gelir Eşitsizliği ve Diğer İlgili Çalışmalar.....	31

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI.....	37
2.1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramları	37
2.2. Gelir Dağılımı Türleri	39
2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	40
2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	41
2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı	42
2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	43
2.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı.....	44
2.2.6. Yatay ve Dikey Gelir Dağılımı	45
2.3. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	46
2.3.1. Emegın Dağılımı	47
2.3.2. Servetin Dağılımı	48
2.3.3. Faktör Fiyatları.....	49
2.4. Gelir Dağılımı Eşitsizliği	50
2.5. Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri	53
2.5.1. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	54
2.5.2. Yüzde Paylar Analizi (P80/P20).....	57
2.5.3. Kuznets Eğrisi ve Katsayısı	58
2.5.4. Diğer Ölçme Yöntemleri.....	59
2.6. Gelirin Yeniden Dağılımı.....	60
2.7. Gelir Dağılımının Maliye Politikası Araçları ile Düzenlenmesi.....	61
2.7.1. Vergi Politikası	61
2.7.2. Harcama Politikası	63

2.7.3. Borçlanma Politikası	64
2.8. Gelir Eşitsizliğine Yönelik Literatür Taraması	65
2.9. Türkiye’de ve Dünya Genelinde Gelir Dağılımının Değişimi	71
2.9.1. Türkiye’de Gelir Dağılımının Değişimi.....	71
2.9.1.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	73
2.9.1.2. Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	76
2.9.1.3. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı.....	79
2.9.1.4. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı	82
2.9.2. Dünya Genelinde Gelir Dağılımının Değişimi	85

III. BÖLÜM

3. AMPİRİK ANALİZ.....	91
3.1. Veri Seti ve Yöntem	92
3.1.1. Veri Seti	92
3.1.2. Yöntem.....	94
3.1.2.1. Birim Kök Testi	95
3.1.2.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli	97
3.1.2.3. Çoklu Doğrusal Regresyon Modelinin Temel Varsayımları.....	99
3.1.2.3.1. Normallik Varsayımı	99
3.1.2.3.2. Sıfır Ortalama Varsayımı.....	100
3.1.2.3.3. Sabit Varyans Varsayımı	100
3.1.2.3.4. Otokorelasyon Olmaması Varsayımı.....	101
3.1.2.3.5. Çoklu Doğrusal Bağlılık Olmaması Varsayımı.....	102
3.1.2.3.6. Bağımsız Değişkenlerin Tesadüfi Değişken Olmaması ve $n < k$ Olması Varsayımı	102
3.1.2.4. Yapısal Değişiklik ve Testleri	103
3.1.3. Tahmin Sonuçları ve Değerlendirilmesi	104
3.1.3.1. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Modelin Kurulması	104
3.1.3.2. Birim Kök Testleri.....	105
3.1.3.3. Temel Varsayımların Test Edilmesi	107
3.1.3.3.1. Normallik Varsayımının Test Edilmesi	107
3.1.3.3.2. Değişen Varyans Varsayımının Test Edilmesi	109

3.1.3.3.3. Çoklu Doğrusal Bağlılığın Test Edilmesi.....	109
3.1.3.3.4. Otokorelasyonun Test Edilmesi.....	110
3.1.3.4. Yapısal Kırılma Testleri	110
3.1.3.5. Modelin Regresyon Sonucu ve Değerlendirilmesi.....	111

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	114

KAYNAKLAR	120

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Lorenz Eğrisi İçin Sembolik Bir Gelir Dağılım Yapısı	56
Tablo 2.2: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	74
Tablo 2.3: Kent ve Kır Nüfusunun %20’lik Dilimlere Göre Kişisel Gelir Dağılımı	76
Tablo 2.4: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	78
Tablo 2.5: Türkiye’de İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Sektörel Gelir Dağılımı	80
Tablo 2.6: Türkiye’de Yıllara Göre Milli Gelirin Sektörel Dağılımı	81
Tablo 2.7: Türkiye’de Hanehalkı Fertlerinin Meslek Gruplarına Göre Yıllık Ortalama İş Gelirleri	82
Tablo 2.8: Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı	84
Tablo 2.9: OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı)	86
Tablo 3.1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları	104
Tablo 3.2: Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Test Sonuçları.....	106
Tablo 3.3: Hata Terimlerinin İstatistiksel Sonuçları.....	108
Tablo 3.4: White Testi Sonucu	109
Tablo 3.5: Çoklu Doğrusal Bağlantı (VIF) Sonucu	109
Tablo 3.6: Otokorelasyon Breusch-Goldfrey LM Testi Sonucu.....	110
Tablo 3.7: Modelin Regresyon Sonuçları	111

ŞEKİL VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1.1 : Maliye Politikası Amaçları	14
Şekil 2.1 : Gelir Dağılımı Türleri	40
Şekil 2.2 : Pareto Gelir Dağılımı	50
Şekil 2.3 : Lorenz Eğrisinin Oluşum Aşamaları.....	54
Şekil 2.4 : Lorenz Eğrisi.....	58
Şekil 2.5 : Kuznets Eğrisi	58
Grafik 1.1: Türkiye’de Kurumsal Faktörler	28
Grafik 2.1: Türkiye’de Gini Katsayısının Değişimi	73
Grafik 2.2: OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı (Gini Katsayısı), 2015.....	89
Grafik 3.1: Hata Terimlerinin Dağılım Grafiği	108
Grafik 3.2: CUSUM ve CUSUM-SQ Test Sonuçları.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Augmented Dickey-Fuller Testi
BERI	: Business Environmental Risk Intelligence
DF	: Dickey-Fuller Testi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
ICRG	: International Country Risk Guide
TI	: Transparency International
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği
TÜGİAD	: Türkiye Genç İş Adamları Derneği
SWIID	: The Standardized World Income Inequality Database
WDI	: World Development Indicators

GİRİŞ

Genel olarak ülke ekonomilerinin temel hedefi gelirlerini arttırmak olsa da, artan bu gelirin dağılımı ve dolaşımı da büyük öneme sahiptir. Bir ülkede belirli bir zaman içerisinde ortaya çıkan gelirin kişiler, gruplar ya da üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade eden gelir dağılımı, tüm dünyada karşı karşıya kalınan bir sorundur. Gelişmiş ülkelerde daha düşük seviyelerde görülen gelir eşitsizliği, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere daha yüksek seviyelerde görülmektedir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin arasındaki temel farklardan birisi, gelirin dağılımı olarak ifade edilebilir.

Gelirin adil bir dağılım göstermemesi sonucu, bir başka ifade ile gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlikler, ekonomik ve sosyal birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Gelir dağılımında eşitsizlik nedeniyle, toplumun bir kısmının gelir seviyesi çok yüksek olup daha fazla satın alma gücüne sahip olurken, diğer bir kesim zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir elde edememektedir. Bu nedenle çözülmesi gereken başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Gelir dağılımındaki bu eşitsizliği azaltmak için devlet tarafından ücret, fiyat, gelirler, servet, eğitim ve maliye politikaları gibi çeşitli politikalar üretilmektedir. Devlet gelir dağılımında eşitsizliği ortadan kaldırmak için özellikle maliye politikası ile müdahalede bulunmakta olup, bu politikanın araçlarından olan vergiler ve kamu harcamaları ile gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışmaktadır.

Bir ülkede gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasında çeşitli faktörlerin etkisi olmasının yanısıra, son zamanlarda ülkelerin kurumsal yapısının da gelir dağılımı üzerinde önemli bir etken olduğu üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bir ülkede kanun ve düzen açısından bir sorun olmaması ve suç oranlarının düşük olmasını ifade eden hukuk ve düzenin etkin işlemesi, hükümetin mevcut görevlerinin yerine getirmede

istikrarlı olması, etkin işleyen bürokrasi, sosyoekonomik şartların iyileştirilmesi, ülke içerisinde siyasi şiddetin olmaması olarak ifade edilen içsel çatışmaların ve hükümete karşı ülke dışındaki güçler tarafından yapılan şiddet içeren ya da içermeyen dış baskılar olarak ifade edilen dışsal çatışmaların olmaması vb. gibi çeşitli kurumsal kalite göstergelerinin iyi durumda olması, gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Bu gibi nedenlerle, kurumsal yapısı gelişmiş olan ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha düşük olması beklenmektedir

Çalışmanın temel hipotezi, maliye politikası araçlarından olan vergiler, kamu harcamaları ve kamu borçlanması ile kurumsal yapıyı temsil eden kurumsal kalite faktörünün gelir eşitsizliği üzerinde bir değişime yol açmasıdır. Literatürde kurumsal kalite ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle bir ya da birden fazla kurumsal değişken (yolsuzluk, yatırım düzeyi, politik istikrarsızlık, bürokrasi düzeyi, demokrasi düzeyi, içsel ve dışsal çatışmalar, darbeler vb.) açıklanırken, çalışmada bu göstergelerin tümü birlikte kurumsal kalite faktörü olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada Türkiye’de gelir eşitsizliği vergiler, kamu harcamaları, kamu borçlanması ve kurumsal kalite açısından değerlendirilmiş, 1990-2016 yılları arasındaki veriler kullanılarak, En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile analiz yapılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde maliye politikası kavramı, maliye politikası araç ve amaçları üzerinde genel bir bilgi verilerek, gelir dağılımı ile maliye politikası arasındaki ilişki incelenmiştir. Ardından kurum ve kurumsal kalite kavramları teorik açıdan ele alınmış, Türkiye’de kurumsal kalitenin değişimine değinilmiştir. Son olarak kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği ile ilgili literatüre yer verilerek, kurumsal kalite ile gelir dağılımı ilişkisi açıklanmaktadır.

İkinci bölümde ise, ilk olarak gelir ve gelir dağılımı kavramları üzerinde durulmuş, ardından türlerine göre kişisel, fonksiyonel, sektörel, bölgesel, birincil ve ikincil ve son olarak yatay ve dikey gelir dağılımı olarak kapsamına göre incelenmiştir. İkinci olarak, gelir dağılımını etkileyen temel faktörlere değinilmiş, sonrasında gelir dağılımı eşitsizliği ve bu eşitsizliğin çeşitli ölçme yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü olarak, gelir dağılımının maliye politikası araçları ile düzenlenmesi konusu

incelenmiş, ardından gelir eşitsizliğine yönelik yazın taramasına yer verilmiştir. Son olarak, gelir dağılımı türlerine göre; kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımının Türkiye’de değişimi veriler çerçevesinde ele alınmış, ardından dünya genelinde gelir dağılımının değişimi istatistikî veriler ekseninde incelenmiştir.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise, çalışmada belirtilen hipotezi test etmek amacıyla ampirik analiz kısmına yer verilmektedir. Bu kısımda ilk olarak, analizde kullanılan veri seti açıklanmaktadır. Ardından çoklu regresyon modeli ve temel varsayımlarının testleri hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak elde edilen regresyon bulguları ve bu bulgulara yönelik değerlendirmelere yer verilmektedir.

Elde edilen bulgular neticesinde, kamu harcamaları ve vergilerin artırılmasının gelir eşitsizliğini azalttığı, kamu borçlanmasının artırılmasının ise gelir eşitsizliğini artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Son olarak, çeşitli bileşenlerden oluşan kurumsal kalitenin iyileştirilmesinin ve artırılmasının gelir eşitsizliğini azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, kamu harcamalarının, vergilerin ve kurumsal kalitenin artırılmasının gelir eşitsizliğini azaltmada, kamu borçlanmasının ise azaltılmasının gelir eşitsizliğinin azaltılması konusunda önemli faktörler olarak ortaya çıktığı ifade edilebilmektedir.

I. BÖLÜM

1. MALİYE POLİTİKASI - GELİR DAĞILIMI - KURUMSAL KALİTE

Bu bölümde ilk olarak, maliye ve maliye politikası kavramları, maliye politikasının amaçları ve araçları ele alınmaktadır. Ardından, gelir dağılımı ile maliye politikası ilişkisi maliye politikası araçları açısından incelenmektedir. Daha sonra, kurum ve kurumsal kalite kavramları, Türkiye’de kurumsal kalitenin değişimi, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki ve son olarak da kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği ve diğer ilgili alanlarda yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1.1. Maliye Politikası Çerçevesinde Gelir Dağılımı

1.1.1. Maliye ve Maliye Politikası Kavramları

İktisadi hedeflerin gerçekleştirilmesi için devletin faaliyetleri yürütmesi ve fonksiyonlarını yerine getirmesi, devletin harcama yapmasını zorunlu kılmaktadır. Bu harcamaları gerçekleştirmek için devlet, vergi, borçlanma, emisyon gibi çeşitli yöntemlerle gelir sağlamakta olup sağlanan bu gelirler, giderler gibi devlet bütçesinde yer almaktadır. Bu kamu hizmetlerini gerçekleştirmekle yükümlü olan devletin vergi, bütçe, kamu harcaması, devlet borçlanması ve emisyon gibi geliştirdiği çeşitli araçlar “mali araçlar” olarak nitelendirilirken, geliştirilen bu mali araçların devlet tarafından kullanılması sonucu ortaya çıkan sosyal olaylara ise “mali olaylar” adı verilmektedir. Bu çerçevede, “devletin görevlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan mali araçların elde edilmesi ve kullanılması sanatı” dar anlamda “maliye” olarak tanımlanırken; “devletin faaliyetlerinin iktisadi ve sosyal açıdan araştırılması, devletin faaliyetlerini gerçekleştirmesi gereken sınırların tespit edilmesi ve gerçekleştirilecek faaliyetlerin

gerektirdiği harcamaların ve gelirlerin ne kadar olması gerektiğinin belirlenmesi” ise geniş anlamda “maliye” olarak tanımlanmaktadır (Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş 2010: 4).

Maliye politikası ise, kamu kesiminin iktisadi etkilerini iktisat politikasının amaçları doğrultusunda belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için kamu maliyesi araçlarının kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015; Pehlivan 2012; Pınar 2012; Ulusoy 2016). Maliye politikası için geniş anlamda bir tanım yapılacak olursa; “kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu hizmetleri gibi kamu sektörünün mali değişkenlerinin miktar ve bileşiminde iktisat politikası amaçlarını gerçekleştirmek için yapılan düzenlemeleri ve kamu teşebbüslerinin üretim ve satış politikalarında yapılan ayarlamaları, devletin sahip olduğu mali araçları; fiyat istikrarı, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir servet ve gelir dağılımını sağlamak ve konjonktürel dalgalanmalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanılması” olarak tanımlanabilmektedir (Batirel 1984; Edizdoğan, etinkaya ve Gümüş 2010; Eker, Altay ve Sakal 1994; Görgün 1988; Ulusoy 2016). Buna göre maliye politikasının konusu, devletin vergi, borçlanma, kamu harcamaları gibi mali araçların ve mali kurumların kullanılmaları sonucu ekonomik ve sosyal hayatta ortaya çıkarabileceği etkilerin incelenmesi, temel iktisadi amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak almış olduğu önlemler ve yaptığı uygulamalardır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 24).

Devlet maliye politikası uygulayarak, kamu gelirleri ve kamu giderleri ile gayri safi milli hasıla (GSMH), ekonomik denge, ekonomik büyüme, istihdam vb. gibi çeşitli faktörler üzerinde pozitif yönde bir etki meydana getirmeyi amaçlanmaktadır. Maliye politikasına olan ihtiyaç, piyasanın tek başına piyasa istikrarını ve etkinliğini sağlayamamasından kaynaklanmaktadır. Piyasaların etkin çalışmaması, bazı ürünlerin fazla üretilmesine, bazı ürünlerin eksik üretilmesine ya da hiç üretilmemesine yol açabilmektedir. Uygulamada bu durum piyasa başarısızlığı olarak adlandırılırken, temelinde üretiminin yapılacağı ürünün saf kamusal mal, erdemli mal ya da doğal tekel niteliğinde bir mal olması, bilgi yetersizliği ya da dışsallık gibi nedenler bulunmaktadır. Bu durumun sonucunda, devletin piyasa başarısızlıklarını gidermeye yönelik önlemler

alması gerekmektedir (Bilici ve Bilici 2015: 200). Bu önlemler ise, kamu gelirleri, kamu harcamaları, kamu borçlanması ya da bütçe olarak tasnif edilen maliye politikası araçları ile kullanılarak uygulanmaktadır. Maliye politikası belirlenen iktisat politikası amaçlarını yerine getirmede kamu harcamaları, kamu gelirleri, kamu bütçesi ve kamu borçlanmasını araç olarak kullanarak, kamu ekonomisinin işleyişini düzenlemektedir (Eker, Altay ve Sakal 1994: 24).

Günümüzde maliye politikasının sınırları genişlemiştir. Bu çerçevede maliye politikası, kamu ve özel kesimin faaliyetlerinin yanı sıra, uluslararası mali faaliyetlerin ekonomide ortaya çıkardığı etkileri inceleyen, büyük öneme sahip bir iktisat politikası aracı olmuştur (Akan, Arslan ve Kaynak 2008: 110). Bu nedenle maliye politikası araçlarından olan vergiler, kamu harcamaları, kamu borçlanması ve kamu bütçesi, bu açıdan etkin rol oynamakta olup, bu araçlara aşağıda kısaca değinilmektedir.

1.1.2. Maliye Politikası Araçları

Bir ekonomide belirlenmiş ekonomik, sosyal ve politik amaçlara ulaşmak için maliye politikası, etkin araçlara sahiptir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 496). Maliye politikası, devletin bir kısım kaynakları kamu kesimine aktarabilmesi ve birtakım harcamalar gerçekleştirerek özel kesime satın alma gücü oluşturabilmesi esasına dayanmaktadır. Bu politika da kamu bütçesi ile gerçekleşmektedir. Bir tarafta bütçe harcama ve gelirlerinin miktar ve bileşimi, diğer taraftan harcama ve gelirler arasındaki ilişki, diğer bir ifade ile bütçenin açık ya da fazla vermesi veya denk olması, devletin amaçlarına ulaşmada kullanacağı en önemli araçlar olmaktadır (Uluatam 2003: 43).

Maliye politikasının amaç ve hedefleri, iktisat politikasının makroekonomik hedeflerinden önemli derecede farklılıklar göstermese de, maliye politikasının dağılım, bölüşüm, istikrar ve büyüme hedeflerine ulaşmada kullandığı araçlar, kendine özgü durumdadır (Yılmaz 2015: 293). Belirlenen hedeflere ulaşmak için kamu harcamaları, vergiler, borçlanma ve bütçe olarak sınıflandırılan bu araçlar, birer mali politika aracı olarak devletin ekonomiye müdahale etme araçları olarak kullanılmaktadır. Bu araçlar,

ulaşılmak istenen amaçlar doğrultusunda farklı etkilere sahip olabilmektedir. Maliye politikasının araçlarından olan vergiler üzerinde değişiklikler yapılarak izlenen politikaya vergi politikası, harcamalar üzerinde değişiklikler yapılarak izlenen politikaya harcama politikası, borçlar üzerinde değişiklikler yapılarak izlenen politikaya borçlanma politikası ve bütçenin açık, denk ya da fazla verdirilmesi yoluyla izlenen politikaya da bütçe politikası adı verilmektedir (Erginay 1998: 227). Bu politikalar, sırasıyla aşağıda daha geniş bir şekilde açıklanmaktadır.

1.1.2.1. Kamu Harcama Politikası

Genel olarak kamu harcamaları, devletin varlığını sürdürebilmesi, kamusal faaliyetlerin yürütülmesi ve devletin görevlerini yerine getirebilmesi için yaptığı harcamalar olarak tanımlanmaktadır (Pehlivan 2012: 65). Günümüzde kamu harcamalarının büyük boyutlara ulaşması, bir maliye politikası aracı olarak önemini ve etkinliğini artırmıştır. Kamu harcamalarının önemi, makroekonomik yapı üzerindeki çok yönlü etkisinden ve kamu hizmetlerinin çeşidi ve talebindeki artışın gerektirdiği harcamaların büyük boyutlara ulaşmasından kaynaklanmaktadır (Ulusoy 2016: 51). Kamu harcamalarının artışı, kamu sektörünce piyasadan alınan mal ve hizmetlerin, kişilerin satın alma güçlerinin artırılmasına yönelik harcamaların vb. artışını ifade ettiği için, kamu sektörünün büyüklüğü, kamu harcamalarının miktar ve bileşimine göre değerlendirilmektedir. Kamusal mal ve hizmetlere olan ihtiyacın artması, kamusal harcamaların artmasına neden olmaktadır. Bu ihtiyacın artması ise, kamunun ekonomideki alanının sınırlarıyla yakından ilgilidir (Altay 2015: 219).

Kamu harcamalarının, istihdamı arttıracak ve ihracat potansiyeli yüksek olan sektörleri ön planda tutacak şekilde yapılması gerekmektedir. Öte yandan devletin, alt yapı, eğitim, sağlık gibi sektörlerle yönelik yapacağı harcamalar da öncelikli olmakla beraber, bu tür harcamalar ülkenin kalkınmışlık seviyesini büyük oranda etkilemektedir (Bilici ve Bilici 2015: 210).

Kamu harcamalar politikası, belirli bir dönemde kamu harcamalarının artırılması ya da azaltılması durumunda ekonomide ortaya çıkabilecek etkiler üzerinde durulan bir

politikayı ifade etmektedir. Kişisel ve kurumsal harcamaların ve bunun sonucu olarak da toplam talebin azaldığı bir durumda, devlet kamu harcamalarında bir artış gerçekleştirerek ekonominin canlanmasına ortam sağlayabilmektedir. Bunun neticesinde, gerçekleştirilen kamu harcamaları ile eline fazladan para geçen birey ve kurumlar, bu parayı harcamak isteyecek ve bu durumda da artan talep artışı, üretimin hareketlenmesine yol açabilecektir. Bu durumun tersine, toplam talebin yüksek olduğu bir dönemde ise, devlet kamu harcamalarını azaltma yoluna başvurarak, bireylerin mevcut harcanabilir gelirinin düşmesini sağlayacak ve sonuç olarak artan talebin düşürülmesini sağlayacaktır (Eğilmez 2012, <http://www.mahfiegilmez.com/2012/01>, 08 Mayıs 2018'de erişildi).

Günümüzde, kamu harcamalarının düzeyi ve yönelik olduğu harcama alanları açısından düzenlemeler yapılarak ekonomide denge sağlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde kamu harcamaları azaltılarak tüketimi kısıtıcı etkiler oluşturulmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen harcamalar daha verimli alanlara ve arzı arttırıcı harcamalara yönelik, finansman kaynağı da dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Buna karşın deflasyonist bir dönemde ise, kamu harcamaları talebi, istihdamı arttırıcı yönde kullanılarak denge sağlanmaya çalışılmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 32). Ekonomik dengeyi bozucu eğilimlerle mücadelede, kamu harcamaları ve diğer mali araçlarla yapılacak her türlü uygulamada meydana gelmesi mümkün olan sosyoekonomik sorunlarında göz önünde bulundurulması ile birlikte, mali, ekonomik ve siyasi sorunların aşılması gerekmektedir (Musgrave ve Musgrave 1976: 543).

1.1.2.2. Vergi Politikası

Maliye politikasının bir diğer önemli aracı da vergilerdir. Vergiler, kamu hizmetlerini karşılamak için fertlerden cebri güce dayanarak alınan ekonomik değerdir. Vergilerde fertler bakımından tam bir karşılık olmamakla birlikte, fertlerin bu hizmetlerden faydalanma derecesine bakılmadan harcama yapılmaktadır. Bu açıdan vergiler, kamu hizmetlerinden faydalanma derecesine göre bölünememekte ve kişiselleştirilememektedir. Zira kamu hizmetleri özel değil, genel bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, hiç kimse devletten verdiği vergi miktarına karşılık kendisine

hizmet yapılmasını isteyememekle birlikte, devletten gördüğü hizmet miktarında da vergi vermek isteğinde bulunamaz (Erginay 1998: 18).

Vergilendirme, özellikle talep edilen mal ve hizmetlere yönelik devlet harcamalarını finanse etmek amacıyla devletin gelirini artırmasının en pratik aracı durumundadır. Ancak, verimli ve adil bir vergi sisteminin kurulması, özellikle de uluslararası ekonomiye uyum sağlamak isteyen gelişmekte olan ülkeler için önemli bir noktada yer almaktadır. Bu ülkelerde devlet aşırı borçlanma yapmadan, temel gelir kaynağı olan ideal vergi sistemini uygulayarak, gerekli harcamaları gerçekleştirmek için gereken geliri meydana getirmeli ve bu geliri eşit dağıtmakla birlikte, ekonomik faaliyetleri caydırmaksızın gerçekleştirmelidir (Tanzi ve Zee 2001: 2).

Gelişmekte olan ülkelerde vergi politikası, verginin adaletli ve dengeli bir şekilde dağıtılması ve bu vergilerle ne gibi harcamaların yapılacağı, ülke ekonomisi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan gelişmekte olan ülkelerdeki vergi politikasının amaç ve araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Bozdoğanolu 2006, <http://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/burcin/003/>, 10 Mayıs 2018'de erişildi):

- § İktisadi büyüme ve kalkınmanın finansmanı,
- § Gelir dağılımında adalet,
- § Ekonomik etkinlik,
- § Ekonomik istikrar şeklinde sıralanabilir.

Kamu harcamalarının finansmanında temel bileşen olan vergilerin, kişilerin ekonomik davranışları üzerinde çok önemli etkileri olabilmektedir. Aynı zamanda hükümet, vergileri sadece bir finansman aracı olarak değil, belirli ekonomik kararları etkilemek amacıyla da kullanılabilir. Bu açıdan devlet, belirli bir malın tüketimini caydırmak amacıyla yüksek vergiler koyabileceği gibi, belirli alanlarda da yatırımı özendirmek amacıyla vergi muafıkları getirebilmektedir (Pınar 2012: 37). Vergi tabanının genişliği ve vergilendirme sürecinin uzunluğu, vergi unsurlarının mal piyasasına olan etkilerini belirlemektedir. Vergi tabanının genişlemesi ve vergilendirme sürecinin kısılması, vergilerin maliye politikası aracı olma özelliğinin etkinliğini daha da artırmasını sağlamaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 37).

Vergi politikası yoluyla (Bilici ve Bilici 2015: 209):

- Yatırım, tasarruf alışkanlıkları etkilenebilir.
- Çalışanlar arasındaki gelir dengesizlikleri giderilmesi amaçlanabilir.
- Çevre kirliliğine karşı mücadele edilebilir. (Çevre kirliliğinden dolayı ilave vergi alınması)
- Cari açık problemiyle mücadele edilebilir.
- Enflasyona karşı mücadele edilebilir. (Yüksek vergiler yoluyla toplam talep azaltılarak, likiditenin düşürülmesi)
- Deflasyonist dönemde talebi artırmak için dolaylı vergiler düşürülebilir.

1.1.2.3. Borçlanma Politikası

Hükümetler vergi, resim, harç, para ve vergi cezaları, mülk ve teşebbüs gelirleri gibi aralarındaki temel farklılıklara göre çeşitli şekillerde gelir elde etmektedir. Bununla birlikte, doğal kaynakların işletilmesinden, yatırımlardan ve bazı mal ve hizmetlerin satışı gibi faaliyetlerden de gelir elde etmektedir. Devletin elde ettiği bu gelirlerin yetersiz olması nedeniyle, gerektiği zamanlarda borçlanma yoluyla ayrı bir kaynak daha elde ederler. Bu gelirler, genel harcamaların finansmanı, biriken borçların faiz ödemeleri, sosyal ve transfer harcamaları yapmak için kullanılır. Bu nedenle, devlet hem gelir artırıcı faaliyetler gerçekleştirirken hem de harcamalara yönelik politikalarla, gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmekte ve bireylerin ekonomik durumunu değiştirmeye yönelik faaliyette bulunmaktadır. Zira gelirin yeniden dağıtımını devletin asli vazifelerinden biri konumundadır (Browning ve Johnson 1979; Colm ve Tarasov 1940; Musgrave vd. 1951; Pechman ve Okner 1980; Ruggeri, Van Wart ve Howard 1994; Vermaeten, Gillespie ve Vermaeten 1994).

Ülkelerin belirlediği sosyoekonomik gelişmenin sağlanabilmesi, uluslararası ekonomik ve mali ilişkilerin gelişmesi, buna bağlı olarak iç ve dış fonksiyonlarının artması, borçlanmayı gerekli kılmaktadır. Borçlanma ile kamu geliri sağlama amacının yanında, aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayatı düzenleme amacı güdülmektedir. Devletin borçlanma ile iç veya dış piyasadan çektiği paranın üretici alanlara aktarılmasını sağlaması ve nihayetinde söz konusu borçların gelecek kuşaklar üzerinde

büyük yüklerle yol açmaması için gerekli önlemleri alması gerekmektedir (Altay 2015: 219).

Devletin borçlanması mali, ekonomik, sosyal ve politik gerekçeleri bulunmaktadır. Devletin sunması gereken kamu hizmetleri nedeniyle, kaynak yetersizliği yaşaması durumunda borçlanmaya başvurmaktadır. Zira devletin sunmuş olduğu kamu hizmetlerinin durdurulması gibi bir durumun söz konusu olmaması nedeniyle, devletin her ne şekilde olursa olsun kaynak bulması ve bu açıdan da borçlanmaya başvurması gelir sağlama zorunluluğu bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle, kamu borçları devletin asli ve devamlı gelirleri arasında yer almaktadır (Erginay 1998: 216).

Günümüzde devletlerin gelir elde etmesinde olağan bir yol olarak görülen borçlanma, ulaştığı miktar ve ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi itibariyle önemli bir kamu geliri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, borçlanma yoluyla elde edilen gelir devlet için geçici bir kaynağı oluştururken, vadesi geldiğinde faiziyle birlikte geri ödenmesi gerekmektedir. Devlet, ekonomik ve mali olmak üzere iki şekilde borçlanabilmektedir. Enflasyonun ve deflasyonun önlenmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması şeklindeki borçlanma ekonomik amaçlı borçlanmayı ifade ederken, bütçede ortaya çıkan finansman açıklarının karşılanması şeklinde yapılan borçlanma ise mali amaçlı borçlanmayı ifade etmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 498).

Kamu harcamalarının giderek artmasına karşın vergilerin aynı oranda artırılamaması, devletin artan kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla iç ve dış kaynaklı olmak üzere iki şekilde borçlanmaya başvurmasına neden olabilmektedir. Devletin yurt içinde; bireylerden, kamu kurum ve kuruluşlarından, merkez bankasından ve bankalardan gerçekleştirdiği borçlanmalar iç borçlanmayı ifade ederken, devletin dış finansal kaynaklardan borçlanması da dış borçlanmayı ifade etmektedir (Pehlivan 2012: 176-179). Borçlanmaya olan ihtiyaç, tasarruf yetersizliği olan ülkelerde daha fazla olmaktadır. Borçlanma politikası ile enflasyonist dönemlerde, iç borçlanma yoluyla tüketimin kısılması amaçlanabilmektedir. Durgunluk dönemlerinde ise, alınan borçları

faizleri ile birlikte geri ödenerek talebin canlandırılması hedeflenebilmektedir (Bilici ve Bilici 2015: 210).

1.1.2.4. Bütçe Politikası

Kamu bütçesi, maliye politikasını gerçekleştirmede kullanılan en temel araçlardan birisidir. Maliye politikasının kamu harcamalarının ve kamu gelirlerinin miktar ve bileşimleriyle ilgili olması nedeniyle, bütçe açığı, bütçe fazlası ya da denk bütçe uygulamaları ile farklı etkiler ortaya çıkaracağı için, maliye politikasının amaçlarını gerçekleştirmek için kullanabileceği en önemli araçlardan birisi durumundadır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 496).

Bütçe açığı uygulaması, bütçenin borçlanma dışındaki gelirlerinin kamu harcamalarından daha az olmasını ifade ederken, bütçe fazlası uygulaması ise, bütçenin borçlanma dışındaki gelirlerinin bütçe harcamalarından fazla olmasını ifade etmektedir. Bütçe fazlası uygulamasında, piyasadan çekilen satın alma gücünün bir kısmı harcamalar yoluyla tekrar ekonomiye döndürülürken bir kısmı döndürülememektedir (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 38).

Toplam talebi arttırmak şartıyla, üretimi ve istihdamı arttırmak gibi ulaşılmak istenen hedefler söz konusu olduğunda bütçe açığını arttırmak gerekmektedir. Tam tersi durumda toplam talebi azaltmak koşuluyla, enflasyonu önlemek, ödemeler dengesi bilançosu açığını azaltmak gibi hedefler söz konusu olduğunda ise, bütçe açığını azaltmak gerekmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu 2009: 363-364).

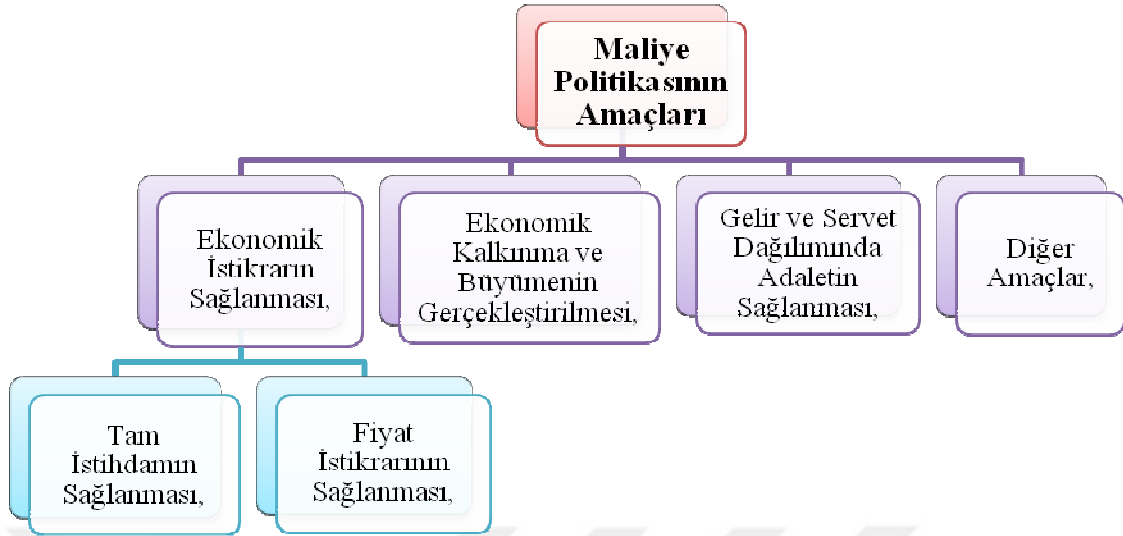
Belirli bir dönem içerisinde gerçekleşen kamu gelirleri ve kamu giderleri arasındaki fark, o dönemin kamu açıklarını oluşturmaktadır. Bütçe açığının olması durumunda, hazine borçlanarak hükümeti finanse etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda da, yeni bono ve tahvil ihracı gerekli hale gelmesi, ülkenin borç yükünün artması ve faizlerin yükselmesi söz konusu olmaktadır (Bilici ve Bilici 2015: 211).

1.1.3. Maliye Politikasının Amaçları

Maliye politikası ile ulaşılmaya çalışılan hedefler, maliye politikasının amaçları olarak ifade edilmektedir (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 16). Maliye politikası ile gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlar, aynı zamanda piyasanın başarısız olduğu alanlardır. Piyasa başarısızlıklarının varlığı, devletin ekonomik hayatta rol almasının en önemli nedenlerinden biri olmaktadır (Yılmaz 2015: 295). Heinz Haller, maliye politikasının amaçlarını dar ve geniş kapsamlı olarak iki şekilde tanımlamıştır. Dar anlamda maliye politikasının amacı, ekonomik biçimde nakdi para temin edilmesi ve bu paranın kullanılmasıdır. Geniş anlamda maliye politikasının amaçları ise, toplumun refahını sağlamak ve bu refahı sürdürmek başta olmak üzere, mali özgürlüğe sahip, adaletli bir toplum oluşturmaktır (Ulusoy 2003: 24).

Devletin ekonomiye daha fazla müdahale ederek milli gelirden pay alması ve aldığı payı harcama yapması, mali araçların ekonomik amaçlar ve değişkenler üzerinde etki yaratmasını sağlamıştır. Bir diğer şekilde açıklamak gerekirse, kaynakların optimum (uygun değerde) tahsisi, gelir dağılımında adaletin ve istikrarın sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasına ilişkin çabalar mali araçlarla ulaşılması gereken amaçlar olarak ifade edilir. Bu nedenle, amacının ne olduğuna bakılmaksızın uygulamaya konulan bir mali aracın yatırım, tasarruf, ihracat, ithalat, enflasyon vb. gibi temel ekonomik faktörler üzerinde meydana getireceği etkileri de araştırmak gerekmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu 2009: 12).

Maliye politikasının amaçlarını ülkelerin gelişmişlik seviyelerine, benimsedikleri sisteme, toplumun sosyoekonomik yapısına, ülkelerin coğrafi konumu ve kültürel gelişmişlik düzeyine göre artırmak mümkün olmaktadır (Ulusoy 2016: 35). Bu amaçların önem ve öncelik durumu, ülkelerin içinde buldukları ekonomik ve sosyal koşullara göre değişim gösterebilmektedir. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde bu amaçlara ulaşmak devlet açısından büyük öneme sahiptir (Pehlivan 2016: 288). Bu değişimlere karşın maliye politikasının temelinde gerçekleştirmeye çalıştığı amaçları bir şekil yardımıyla şu şekilde görmek mümkündür:

Şekil 1.1: Maliye politikasının amaçları

Maliye politikasının temel amaçları, tam istihdam ve fiyat istikrarının sağlanması ile ortaya çıkan ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması ve diğer amaçlar şeklinde sıralanabilmektedir. Bu amaçlara aşağıda yer verilmiştir.

1.1.3.1. Ekonomik İstikrarı Sağlamak

Devlet, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, ekonomik dalgalanmalarla baş edebilmek amacıyla politika belirlemek zorundadır. Bilhassa enflasyonun yoğun olarak gerçekleştiği zamanlarda ekonomide istikrarın sağlanması amacıyla, maliye politikaları uygulanmaktadır (Musgrave 1987: 69-87). Makroekonomik dengenin sağlanması, bir diğer ifadeyle ekonomik istikrarın sağlanması, bir ülkenin toplam kaynakları ile toplam harcamalarının eşit olması durumunu ifade etmektedir. Belirli bir yılda ülkenin toplam kaynakları, o yılın GSYH ile aynı yıldaki cari açık ya da fazlasının toplamından oluşmaktadır. Toplam harcamaları ise, aynı yılın toplam kamu ve özel yatırımları ile kamu ve özel cari harcamalarının toplamından oluşmaktadır. Bu iki değişkenin eşit olduğu durumda ekonomik istikrar (denge) sağlanmaktadır (Bilici ve Bilici 2015: 200).

Bir ülkede ekonomik istikrarın gerçekleşmesi, ilk olarak fiyatlar genel seviyesinin istikrarının sağlanmasına ve tam istihdamın sağlanmasına bağlı olmaktadır. Bu iki istikrar sağlayıcının aynı zamanda gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, bu pek mümkün olmamaktadır. Zira bu iki amaç arasında sürekli yaşanmakta olan bir çelişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, gerek fiyat istikrarının gerekse tam istihdamın aynı anda temin edilmesi ekonomik istikrarın sağlanmasının şartı durumundadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 27). Ekonomide istikrarın sağlanması ve bu istikrarın korunması, özellikle gelişmiş olan ülkeler için büyük öneme sahiptir. Bunun sebebi, bu ekonomilerde tam istihdama ulaştıktan sonra harcamaların artmasına paralel olarak, fiyatlar genel düzeyinde de artışlar ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere ise, temel sorun olan atıl kapasitelerin, devlet tarafından optimal üretim faktörleri bileşimi sağlanarak hızlı bir gelişme süreci başlatılmasıyla harekete geçirilmesi gerekmektedir (Ulusoy 2016: 35).

1.1.3.1.1. Fiyat İstikrarı

Günümüzde devletlerin en önemli ekonomik sorunu ve maliye politikasının en önemli aracı, dengeli bir fiyat düzeyinin sağlanması ve korunması olarak öne çıkmaktadır. Fiyat istikrarının korunması ise, bir ekonomide genel fiyat düzeyinde ortaya çıkan ve sürekli olan istikrarsızlıkların önlenmesi olarak ifade edilmektedir (Altay 2015: 215). Fiyat istikrarı, fiyatlar genel düzeyinin aşağı ya da yukarı doğru hareket etmemesi ya da dalgalanmaması olarak ifade edilmektedir. Fiyatlar genel seviyesi sürekli aynı şekilde kalmamakla birlikte, zaman zaman çeşitli ve geçici nedenlerle fiyatlarda yükselme ya da düşme eğilimlerine girebilmektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki hareketin yukarı doğru olması durumunda enflasyon, aşağı doğru olması durumunda ise deflasyon söz konusu olmaktadır. Bu durumlar sonucunda da, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik maliye politikası, enflasyon ve deflasyona karşı mücadele etmede büyük bir öneme sahip olmaktadır (Ataç 2002; Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010; Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015; Ulusoy 2016).

1.1.3.1.2. Tam İstihdam

Tam istihdam, ekonomide mevcut olan tüm üretim faktörlerinin tam kapasitede eksiksiz bir şekilde kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Veri ücret seviyesinde arz edilen tüm üretim faktörleri katma değer yaratma sürecine alınabiliyorsa, ekonominin tam istihdam seviyesinde olduğu kabul edilmektedir. Ancak tersi durumda üretim faktörleri atıl kalmaktadır. Ekonomide atıl üretim faktörlerinin varlığı ekonomik istikrarsızlığın bir göstergesi olarak ifade edildiğinden dolayı, ekonominin tam istihdam düzeyinde tutulması gerekmektedir (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 27). Bir ülkede tam istihdam sağlandığında milli gelir maksimum düzeyde gerçekleşeceği için, tam istihdam düzeyi ve milli gelir düzeyi arasında çok yakın ve önemli bir ilişki söz konusu olmaktadır. Tam istihdamın milli geliri maksimum seviyelere çıkarması ise, istihdam edilen herkesin verimli işlerde çalışmasıyla mümkün olmaktadır (Altay 2015: 216).

1.1.3.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmayı Sağlamak

Maliye politikasının bir diğer amacı da iktisadi büyüme ve iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Zira yalnızca ekonomik istikrarın sağlanması yeterli olmamakla birlikte, bunun yanında ekonomik büyümenin ve kalkınmanın da gerçekleştirilmesi, maliye politikasının temel amaçları arasında yer almaktadır. Ancak ekonomik istikrar kısa dönemli bir amaç iken, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme uzun dönemli bir amaç olarak gerçekleştirilmektedir (Bilici ve Bilici 2015; Ulusoy 2016).

Ekonomik büyüme, kişi başına düşen gelirdeki ve toplam milli gelirdeki artışı ifade ederken, ekonomik kalkınma ise, kişi başına düşen gelirdeki ve toplam milli gelirdeki artışın yanında buna ek olarak, sosyoekonomik yapıda buna paralel değişikliklerin gerçekleştiğini ifade etmektedir (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 18). Maliye politikası, bir yandan kamu yatırım harcamaları, cari harcamalar ile kalkınmanın gerçekleşmesini sağlarken, diğer yandan da uygulayacağı vergi politikaları ile ekonominin ihtiyacı olan tasarruf hacmini de etkileyebilmektedir. Söz konusu etkilerin gerçekleşmesi durumunda, ekonomide milli gelir seviyesi ve istihdam seviyesi

yükselerek iktisadi büyüme ve kalkınma yolunda ilerlemeler ortaya çıkmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 29). Ekonomik kalkınma ve büyümenin tasarruf ve sermaye birikimi ile ilişkisi ve az gelişmiş ülkelerde sermaye stokunun yetersizliği, özel sektörün yeterince gelişmemiş olması, alt yapı yatırımlarının yetersizliği gibi sorunlar, ekonomik kalkınma ve büyüme açısından maliye politikası araçlarıyla devletin ekonomiye müdahalesini gerektirmiştir (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 18).

Bir ekonomide kalkınma sorunu, somut olarak bir üretim, yatırım ve tasarruf hareketi olarak değerlendirildiğinde, bu amaca ulaşmak için mevcut mali araçlardan yararlanılması gerekmekte olup bunun için, üretim, yatırım ve tasarrufları teşvik edici maliye politikaları uygulanması gerekmektedir. Maliye politikasının sahip olduğu mali araçların sadece ekonomik ve mali hayata değil, aynı zamanda sosyal yapı ve düzen üzerinde de önemli etkileri olduğu için, bu amaca yönelen maliye politikaları aynı zamanda kalkınmanın finansmanına da yönelmiş olmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 29).

1.1.3.3. Gelir ve Servet Dağılımını Düzenlemek

Maliye politikasının elinde bulunan mali araçlar, gelir ve servetin dağılımında, toplumsal yaşamın daha iyi bir hale getirilmesinde büyük öneme sahiptir. Örneğin, veraset ve intikal vergileri dik oranlı vergi haline getirilebilir, istisna ve muafiyetlikleri yüksek tutulamayabilir. Harcama vergilerinin derecelendirilebilir olması, gelir vergisinin artan oranlı bir vergi olması nedeniyle, gelir ve servet dağılımında eşitsizliklerin azalması sağlanabilmektedir. Kamu harcamalarında ise, harcamaların finansmanı ile bu harcamalardan yararlananların aynı kişiler olmasından dolayı gelir ve servet dağılımının düzeltilmesini sağlayabilmektedir (Türk 2010: 20). Günümüzde transfer harcamalarının artması ile bazı sosyal grupların satın alma güçleri korunmaktadır. Bunun yanında transfer harcamaları, yine çeşitli sosyal grupların belirli bir gelir düzeylerine ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda da, kişiler ve sosyal tabakaların sektörler arasında servet, gelir ve yaşama düzeylerinin daha iyi bir hale getirilmesi, dolaylı olarak gerçekleştirilmektedir (Shultz ve Harriss 1965: 640-643).

Kamu ekonomisinin öneminin artması ile kamu gelir ve giderlerinin ulaştığı boyut bakımından kaynak ve gelir dağılımı, kamu hizmetlerinin milli gelir üzerindeki etkisini artırmıştır. Kamusal ihtiyaçlar, kamusal hizmetler-kamusal giderler ve kamusal gelirler süreci içinde kamu harcamaları ve kamu gelirleri önemli bir kaynak görevi sürdürmektedir. Bunun yanında, kamusal hizmetlerin tespit edilmesindeki özellik ve kamu gelirlerinin özellikle vergilerin taşıdığı olduğu yerin, kaynak kullanımı ve gelir dağılımında yeniden dağıtıcılık işlevini yerine getirmektedir. Devletin gerçekleştirdiği bu yeniden dağıtım işlevi bütçe yansıması ya da bütçenin net yansıması olarak adlandırılmaktadır (Ulusoy 2016: 46). Bu konu, gelir dağılımı kısmında daha detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

1.1.3.4. Diğer Amaçlar

Maliye politikasının genel amaçlarından farklı olarak diğer amaçları (Altay 2015; Bilici ve Bilici 2015; Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010; Ulusoy 2016);

- ∅ Ödemeler bilançosunu düzenlemek,
- ∅ Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi,
- ∅ Çevre ve ekolojik dengenin korunması ile çevre sorunlarını çözmek,
- ∅ Sektörel yapıya etki etmek,
- ∅ Kentleşme ve sanayileşmenin tesis edilmesi,
- ∅ Kamu kaynaklarının bölüştürülmesi-tahsisi (mali tevzin),

şeklinde sıralanabilmektedir. Ödemeler bilançosu, bir ülkedeki toplam döviz girişleri ile döviz çıkışlarını gösteren bir bilançoğu ifade etmektedir. Bir ülkenin içinde bulunduğu dönem içindeki dış ekonomik ve mali ilişkilerin durumunu gösteren ödemeler bilançosunda, ülkeye döviz girişinin döviz çıkışından fazla olması ödemeler bilançosu fazlalığını, ülkeden çıkan dövizin ülkeye giren dövizden fazla olması durumu ödemeler bilançosu açığını göstermektedir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ise, devletin öncülüğü ve desteği ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Devlet, yatırımların belirli bölgelere yönlendirilmesinde vergi avantajları sağlayarak, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirebilir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 496).

Çevre ve ekolojik dengenin korunması ile çevre sorunlarını çözmekte, maliye politikasının yaşanılabilir bir çevre sağlamak için gerçekleştirmesi gereken amaçları içerisinde yer almaktadır. Kirliliğin azaltılması, temiz su temini gibi durumlar vergilendirme yoluyla ekolojik dengenin korunması sağlanmaktadır (Ulusoy 2016: 47). Bununla birlikte devletin, çeşitli sektörel yapılara etkide bulunması, kentleşme ve sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ve son olarak da kamu kaynaklarının bölüştürülmesi gibi çeşitli amaçları da bulunmaktadır.

1.1.4. Gelir Dağılımı ve Maliye Politikası

Bir ekonomide temel iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için, kamu gider ve gelirlerinin büyüklüğünün ve bileşiminin bütçe politikası yoluyla değiştirilmesi olarak tanımlanan maliye politikası (Aksoy 1991: 494), bir iktisadi ve sosyal amaç niteliğindeki gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılması konusunda kullanılan şüphesiz en etkili politikalardan biri konumundadır (Yılmaz 2015: 357). Günümüzün, sosyal refah devleti anlayışına göre gerçekleştirilmesi gereken en önemli görevlerden birisi gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır (Nadaroğlu 1981: 120). Devletin adil bir gelir dağılımı sağlaması, elindeki çeşitli hukuki, parasal ve mali araçlarla mümkün olmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 235).

Gelir dağılımı politikası, devletin ekonomi politikası çerçevesinde giderek artan fonksiyonları sonucu önemli bir role sahip olmuştur. Gelir ve servetin dağıtılmasında bilinçli bir idareye olan ihtiyaç “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışından doğan aşırı adaletsizlikten dolayı ortaya çıkmış, 1929 krizi ile de bu idarenin adaletli bir şekilde aktif bir dağılım yapmasını ve maliye politikası uygulamasını zorunlu kılmıştır. Temelde maliye politikasının çeşitli amaçları bulunmakla birlikte, bu amaçlar arasında gelir dağılımında adaletin sağlanması büyük öneme sahip olup, devlet bu amacını elindeki bütçe yoluyla gerçekleştirerek, geliri yeniden dağıtma fonksiyonunu yerine getirmektedir (Aksu 1993: 16).

Bir ülke içerisinde bulunan bölgeler de gelişmişlik açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Yatırımların yapılmadığı bölgelerde daha çok tarım ağırlıklı bir

ekonomik yapı mevcut olup ticari faaliyetlerin gelişmemesi, bu bölgelerin daha az kalkınmasına ve hanehalkı gelirinin de düşük olmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte sanayileşen bölgelerin artan istihdamla birlikte daha fazla gelişmesi bölgenin daha hızlı bir şekilde kalkınmasını ve gelir seviyesinin yükselmesini sağlamaktadır. Bu gibi durumlarda sanayileşen bölgelere doğru sürekli bir iç göç hareketi başlar ve bu artan göç, birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenlerle, devletin bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ve gelir dağılımında eşitsizliği azaltmak için maliye politikası araçlarıyla müdahalede bulunması gerekmektedir (Pehlivan 2016: 317).

Toplumsal dengesizlikler, genellikle gelir dağılımında eşitsizliğin yüksek seviyelerde olduğu yerlerde görülmekle birlikte, adil gelir dağılımının sağlanması ile bireyler arasındaki sosyal refah farkı ne kadar düşerse, toplum genelinde kişiler arasındaki refah farklılıklarını da azaltacağı için, bu durum toplumsal refahı üst seviyelere çıkaracaktır. Yine gelir eşitsizliklerinin hâkim olduğu ülkelerde, piyasada tasarruf yatırım ilişkisinin bozulması gibi ekonomik dengesizlikler de ortaya çıkmaktadır. Bu dengesizlikler, gelir dağılımında adaleti bozacağı için, tüketici birimler arasında gerçekleştirilecek adil bir gelir dağılımı, yaşanacak ekonomik dengesizliklerin oluşmasını engelleyerek, ekonomide istikrarı tesis etmektedir (Özbilen 2010: 464). Devlet bu tür olumsuzlukların meydana gelmesini engelleyebilmek için, çeşitli maliye politikaları araçları ile müdahalede bulunmaktadır.

Maliye politikasının araçları olan vergiler, borçlanma, kamu harcamaları kişilerin gelirlerini doğrudan doğruya bir anda değiştirebilmektedir. Vergiler genel olarak gelirlerden ödendiği için kişilerin gelirlerini doğrudan doğruya vergi miktarı kadar azalttığı, kamu harcamalarının ise, faktör ödemeleri ve transferler vasıtasıyla kişilerin gelirlerine dolaysız bir şekilde ilave edildiği söylenebilmektedir (Eker, Altay ve Sakal 1994: 236). Bu gibi nedenlerle, çeşitli amaçlar için kullanılabilen mali araçlar, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olarak da kullanılmaktadır.

Verginin asıl amacı, milli ekonomiler içinde üretim ve dağılım süreci sonunda, özel ekonomiler alanına ayrılmış bulunan ya da ayrılmakta olan değerlerin bir kısmını, devlete ait temel hizmetlerin yerine getirilmesi için kamu kesimine devretmesi olarak

ifade edilmektedir. Her vergi, bu şekilde değer transferleri gerçekleştirmesi ile açıklanırken, bu transferlerle birlikte, aynı zamanda sosyal, ekonomik vb. nitelikte ikincil etkilerin meydana gelmesini de sağlayabilmektedir (Tuncer 1970: 43).

Vergilerin düşük gelirli kesimden alınması yerine, yüksek gelire sahip kesimden alınarak, vergilerin genel olarak yüksek gelirli kesime yüklenmesi günümüzün en önemli vergilendirme prensipleri arasında yer almaktadır. Vergi adaleti, eskiden vergilemede eşit yük olarak algılanırken, bugün gelir ve serveti fazla olan kesimden daha fazla vergi tahsiline dönüşmüştür. Bunu sağlayabilmek içinde, artan oranlı vergiler ve servet vergileri koyulmuş, bunun neticesinde yüksek gelire sahip kesimin harcanabilir gelirinin azaltılması sağlanmıştır (Özer 1980: 291).

Gelirin yeniden dağıtılması ve sosyal adaletin sağlanması da vergilerin artan oranlı olmasını gerektirerek, yüksek gelir ve servete sahip olan kesime uygulanacak olan artan oranlı vergi tarifeleri, gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri kısmen önleyerek, gelirin yeniden dağıtılmasına yeterli fonları sağlamaktadır (Tuncer 1970: 45). Maliye politikası, brüt gelirden net gelire geçişi belirleyerek gerek transfer geliri gerek doğrudan vergi gelirlerinin değişimi üzerinde etkisini göstermektedir. Böylece devlet, sınıflardan farklı seviyede vergi toplayarak ya da bazı sınıflardan farklı seviyede transfer gelirleri aktararak yeniden bir dağılım gerçekleştirmektedir (Aksu 1993: 52).

Kamu harcamaları ise devletin vergi, resim, harç vb. gibi çeşitli kaynaklardan elde ettiği fonların yeniden hizmet yoluyla topluma aktarmasıdır. Bu aşamada devlet, harcama yoluyla devreye girerek, ekonomide üretim sonucu ortaya çıkan gelirin dağılımını iyileştirmeye çalışmaktadır. Çünkü piyasa sürecinde üretim sonucu elde edilen gelir, üretim faktörleri arasında adil bir şekilde dağılım göstermemiş olabilmektedir. Bu süreçte devlet, gelirin dağılımına vergi olarak, fonksiyonel dağıtım sonunda üretim faktörlerinin payına düşen gelirin azalmasına imkân verirken, diğer taraftan özellikle transfer harcamaları gibi kamu harcaması yoluyla bazı faktör geliri sahiplerinin gelirlerinin belirli bir ölçüde artmasını sağlamaktadır (Eker ve Tüğen 1987: 100).

Devlet, genel olarak vergileme ile toplayıcı yönde bir etki gösterirken, kamu harcamaları yapmasıyla da dağıtıcı yönde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, gelir dağıtımında vergilemeden daha fazla etkili olan bu yolla, gelir durumu düşük olan kesime herhangi bir karşılığı olmadan bedava hizmet, dolaysız yardımlar yaparak gelirin yeniden dağıtılmasını gerçekleştirebilmektedir. Gelirin yeniden dağıtımı, bir mal ve hizmet karşılığı olmadan yapılan transfer harcamaları ile kişilere ya da ailelere yapılan özel yardım olarak nitelendirilebilen yardımlar şeklinde yapılmaktadır (Tuncer 1970: 61). Sosyal amaçlı yapılan emekli aylıkları, dul ve yetim aylıkları, işsizlik sigortaları, asker ailelerine yapılan yardımlar, öğrenci bursları, parasız yatılı okuma olanakları gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilen transfer harcamalarıyla, maliye politikası amaçlarından olan gelir dağılımında adaletin sağlanması hedeflenmektedir (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu 2009: 58). Tüketime uygulanan sübvansiyonlarda düşük gelire sahip kesimin gelirlerini artırmaktadır. Ancak transfer harcamaları içerisindeki borçlanmalar için ödenen faizler gibi bazı transfer harcamaları, yüksek gelir gruplarına aktarıldığından gelir dağılımında eşitsizlikleri artırmaktadır (Susam 2016: 189).

Kılıçbay (1997)'a göre, gelir dağılımını uzun vadede dolaylı olarak düzenleyebilmek için, emek yoğun teknolojinin teşviki, emek verimliliğini artıracak eğitim ve öğretimin devlet tarafından yürütülmesi, tarım bölgelerinde istihdamın artırılmasını sağlayacak dolaysız devlet yatırımları ile dolaylı olarak özel yatırımların teşviki ile yapısal değişme yoluyla gelir dağılımında değişimler sağlanabilmektedir. Böylece emek verimliliği ve ücret haddini artırmak, kısmen istihdam hacmini büyüterek, emeğin milli gelirdeki payının artırılması gerekmektedir (Kılıçbay 1997: 88).

Vergiler gibi bir kamu geliri olan borçlanma ise, zora dayalı olmayan ve bir karşılığı olan kamu geliri türü olarak tanımlanmaktadır. Borcun bir kez ortaya çıkması amacı ne olursa olsun, gelir dağılımı ve istihdam üzerinde çeşitli etkilere neden olmaktadır. Devlet borçlarına ödenen faizler, genellikle borç verenlerin çoğunluğunun yüksek gelire sahip kesim olması nedeniyle, gelir dağılımında eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Devlet borçlarının gelir dağılımı üzerindeki etkisine bakılacak olursa, devlete vergi ödeyenlerle borç verenlerin aynı kişi olması durumunda herhangi bir adaletsizlik durumundan bahsedilmemektedir. Ancak, devlete borç verenlerle vergi

ödeyicilerinin aynı kişi olmaması gelir dağılımında bozulmalara neden olmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 255).

1.2. Gelir Dağılımı ve Kurumsal Kalite

Gelir dağılımı konusu bir diğer başlıkta detaylıca ele alındığından dolayı, bu başlık altında sadece kurum ve kurumsal kalite kavramları, Türkiye’de kurumsal kalitenin değişimi, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği ilişkisi ve son olarak bu değişkenlerle ilgili yapılmış teorik ve ampirik çalışmalar ele alınmaktadır.

1.2.1. Kurum ve Kurumsal Kalite Kavramları

Kurumların, özellikle son yıllarda bazı makroekonomik büyüklükler üzerinde etkili ve önemli bir faktör olduğu kabul edilmekte olup, ülkeler arasındaki büyüme ve gelir farklılıklarının ana nedenlerinden birisinin kurumlar ve kurumsal yapı olduğu üzerinde durulmaktadır (Acemoglu, Johnson ve Robinson 2005: 2). Kurumların çeşitli konular üzerindeki etkisi iktisatçılarca tartışılmasına karşın, bu kavramların tanımları ile ilgili bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu kavramlar kullanıldıkları alana göre farklı şekil alarak, bu şekle göre tanımlanmaktadır (Kong 2007: 6).

Kurumları ve kurumsal yapıyı ekonomik sistemin merkezine koyan kurumsal iktisat yaklaşımı eski ve yeni olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski kurumsal iktisat, zamandan ve mekândan bağımsız olmayan bireylerin davranışları, bireylerin içinde bulunduğu kurumsal yapının sonucu olarak ortaya çıkarak, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde etkili olmaktadır. Bu açıdan bireyler, kurumlar çerçevesinde hareket etmektedir (Teyyare 2013: 51). Yeni kurumsal iktisat, kurumlar tarafından düzenlenen bir ortamda meydana gelen iktisadi işleyişleri inceleyen disiplinler arası bir iktisadi yaklaşımı ifade etmektedir (Coase 1984; North 1986). Daha açık bir şekilde yeni kurumsal iktisat, hukuk, iktisat, örgütlenme kuramı, siyaset bilimi, sosyoloji ve antropoloji gibi farklı bilim dallarını bir araya getirerek günlük hayatımızda hükümet, hukuk, piyasalar, firmalar, aileler gibi karşı karşıya bulunduğumuz toplumsal, kültürel,

politik ve iktisadi kurumları açıklamaya çalışan disiplinler arasındaki bir girişimi ifade etmektedir (Özveren 2007: 59).

Kurumsal iktisat çerçevesinde, kurumlar ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalardan ilk olarak kurumsal iktisadın öncülerinden olan Thorstein B. Veblen kurumları; “birdenbire kendiliğinden ortaya çıkmayan, genellikle kültürel olarak belirlenmiş baskıcı nitelikteki yaygın düşünce alışkanlıkları” şeklinde tanımlarken, John R. Commons “kimi zaman kendiliğinden gelişen kimi zamanda ortaklaşa tasarlanmış, özünde ilerici bir nitelik taşıyabilen ortak davranış biçimleri” şeklinde tanımlamıştır (Özveren 2007: 23-24). Kurumsal iktisadın öncülerinden Wesley C. Mitchell kurum kavramını “yaygın kabul gören iyi düzeyde standartlaştırılmış sosyal alışkanlıklar” şeklinde tanımlarken; W. Hamilton “sürekliliği olan düşünce ve eylem tarzı” şeklinde bir tanım yapmaktadır (Demir 1996: 174).

Bu tanımlamalardan hareketle kurum kavramı son yıllarda iktisatçıların çoğunluğu tarafından: “Bir toplumda oynanan oyunun kuralları, insanlar arasında etkileşimi biçimlendiren insanların ortaya koyduğu kısıtlamalardır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Barzel 1989; Grossman ve Helpman 2001). Kurumlar, bir arada yaşayan toplumdaki kişilerin kararlarını, davranma şekillerini, hareketlerini, kültürünü, dini değer ve inançlarını belirleyen kuralları, kısıtlamaları ifade etmektedir. Bu yönüyle kurumlar çeşitli özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu şekildedir (Aktan ve Vural 2005, <http://www.canaktan.org/felsefe-sosyo/kurum-sosyoloji/kurum-kavram.htm>, 21 Mayıs 2018’de erişildi):

- ∅ Toplu bir şekilde yaşamını sürdüren bireylerin sergilediği davranış ve hareketleri neticesinde ortaya çıkmaktadır.
- ∅ Uzun ömürlü olup, zamanla değişim göstermektedir.
- ∅ Kurumun meydana gelmesi, toplum tarafından varlığının kabul edilmesi ve yayılmaya başlamasında bilgi, öğrenme ve tecrübe kritik bir noktadadır.
- ∅ Her toplumda aynı ve tekdüze olmayan kurumlar, her toplumda farklı özellikler taşımaktadır. Örneğin her toplumun birbirinden farklı alışkanlıkları, gelenekleri, değerleri ve inançları vardır.

∅ Resmi ve yazılı kurallardan oluştuğu gibi (formel), yazılı ve resmi olmayan (informel) kurallardan da oluşmaktadır.

North (2010)'a göre kurumların ortaya çıkması ve devamlılığı, geçmişe bağlı olmasıyla açıklanabilmektedir. Aynı zamanda, kurallar gereği kişilerin belirli bir davranış şeklini gerçekleştirmesi gerektiğini, eğer bu davranışlara uymazlarsa ceza mekanizması ya da bu davranış yapısını yapmamasından kaynaklı bir kayıpla karşı karşıya kalabileceklerini ileri sürmektedir (Greif 2006: 8). Bu nedenle, kurumlar anayasa, yasa, mülkiyet hakları vb. gibi resmi ve yazılı kurallardan oluştukları için formel ve örf, adet, gelenek, dini inançlar vb. gibi yazılı ve resmi olmayan kurallardan oluştukları için informel sınırlamalardan meydana gelmektedir (North 1991: 101). Bu bakımdan kurumlar, toplumda yaşayan kişilerin tercihlerini tanımlayan ve kısıtlayan, diğer bir ifade ile toplumdaki tüm insanların insani etkileşimlerini sosyal, siyasal ve ekonomik yönlerden biçimlendiren çeşitli sınırlamaları kapsamaktadır (North 2010: 10).

Kurumlar gerçekte ekonomik, sosyal ya da siyasal olabilmektedir. Örneğin vergi kanunları, özellikle gelir dağılımı gibi sosyal faktörlere sahip olmasına rağmen, genellikle ekonomik kurumları, başbakan ya da cumhurbaşkanı seçimlerini yönlendiren kanunlar siyasal kurumları ve son olarak suç ve ceza verebilme yetkisini veren kanunlar, sosyal kurumları ifade etmektedir. Bu kurum türlerinin tamamının da ayrı ayrı önemli olmasına karşın, ülkedeki siyasal kurumlar genellikle diğer kurumların yapabilecekleri şeyleri yönetebilmektedir (North 1990: 48).

Kurumsal yapı ise, “insan ilişkilerini düzenleyen her türlü düşünsel alışkanlık” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım 2010: 111). Kurumlar, belirli konularda çeşitli davranışsal ya da diğer kısıtlamaları ifade ederken, kurumsal yapı işgücü piyasasındaki kurumlar ya da finansal kurumlar gibi bu tür kurumların yönetim yapısı ve organizasyonu ile ilgili yapıyı ifade etmektedir (Kong 2007: 6). Bir ulusun kurumsal yapısı, zaman içerisinde o ülkenin ekonomik performansını belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Ancak genel olarak ekonomik teoride kurumların rolü, büyük oranda göz ardı edilmektedir. Oysa kurumlar, insan davranışlarına şekil vererek, insan eylemleriyle ilgili belirsizlikleri azaltmaktadır. Ayrıca hem işlemlerde hem de bilgi

maliyetinde bir azalma sağlayarak, insan etkileşimlerini kolaylaştırmak için istikrarlı bir yapı konumundadır (North 1990: 3).

Toplumsal yaşamın sınırlarını çizen kurumlar, bir ülkedeki ekonomik başarının da önemli etkenlerinden birisi olduğu genel kabul gören bir olgu olmakla birlikte, ülkelerin ekonomik başarısı büyük oranda kurumların gerçekleştirdiği teşvik yapısı ile belirlenmektedir (Acemoglu, Johnson ve Robinson 2005; Olson 1996). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile paralel olarak üretim artışını sağlamasının yanısıra, azalmasını da sağlayacak birçok unsuru içinde bulunduran kurumlar, gelişmiş ekonomilerde, kuruluşları üretim yapmaya teşvik etmekte olup, az gelişmiş ülkelerde ise kurumsal kalitenin olmamasından kaynaklı ekonomideki mevcut karmaşıklıktan dolayı genellikle rekabetçilik yerine tekeller meydana getiren, üretim faaliyetleri yerine yeniden dağıtım faaliyetleri geliştiren, fırsat sunmak yerine sınırlayıcı olarak hareket etmektedir (Gökalp ve Baldemir 2006: 215).

Kurumların ekonomiye doğrudan ya da dolaylı olarak müdahaleleri tasarruf, yatırım, üretim, değişim, çalışma ve teknoloji ile ilgili kararları etkileyerek çeşitli yollarla olmakla birlikte, aynı zamanda kurumlar bir ekonomide devletin müdahale sınırlarını, ticari politikaları, kişisel faaliyet alanı, piyasanın yabancı yatırımlara açılma derecesi vb. gibi çeşitli unsurlar üzerinde de büyük öneme sahiptir (North 2010: 13).

Sonuç olarak kurumların oluşumu, gelişim süreci ve işleyişi her topluma göre farklı şekillerde olmakla birlikte, bu durum toplumlar arasında ekonomik başarı açısından çeşitli farklılıklara neden olmaktadır. Toplumların kendi yapı ve düzenine göre şekillenen kurumlar, zamanla değişim göstermektedir. Bununla birlikte, toplumsal ve kişisel davranış şekillerini belirleyerek ekonomik hayatta önemli bir yere sahip olmaktadır (Teyyare 2013: 46).

Kurumsal kalite, kurumların etkin olarak işleyebilmesi ve kuralların seçilmesi sırasında, doğru ve uygulanabilir tercihlerin olmasını gerektirmektedir (Teyyare 2013: 75). Bu sebeple, kurumsal kalite oranının yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımında eşitsizliğin daha düşük oranda olması beklenmektedir. Kurumsal kalite, devleti

yönetenlerin sınırsız olarak karar alma yetkisinin olması, yolsuzluk oranlarının yüksek olması, mülkiyet haklarının korunmaması ve genel kuralların uygulanmaması gibi durumlarda düşüş göstermektedir. Bunun sonucu olarak da kaynak bölüşümü ve hizmet sunumunda etkinsizliklere yol açmaktadır (Chong ve Calderon 2000: 761). Özellikle son yıllarda gelir dağılımında eşitsizliklerin kurumsal açıdan büyük bir öneme sahip olması, gelir dağılımı ile özellikle yolsuzluk ve politik kurumlar arasında bir ilişkinin mevcut olmasından dolayı etkili olmuştur (Zhuang, Dios ve Lagman-Martin 2010: 12).

Devlet ile birey ve birey ile birey arasında bulunan ilişkinin farklı boyutlarda meydana gelmesi sebebiyle, bir ülkedeki kurumsal kaliteyi tanımlamak ve ölçmek çokta kolay olmamaktadır (Efe 2008: 62). Kurumsal kaliteyi ölçmek için, International Country Risk Guide (ICRG) endeksi, Freedom House endeksi, Polity endeksi ve Transparency International (TI) gibi farklı birçok endeks kullanılmaktadır. Bu endekslerde kurumsal kalite, farklı ya da benzer birçok göstergelerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmalarda önemli olan, teorik yapıların ampirik düzeyde nasıl kavramsallaştırılacağı olup, kurumsal faktörler; yasal, politik ve ekonomik göstergeler olmak üzere üç ayrı gruba alınarak ampirik olarak sunulabilmektedir (Kuncic 2012: 5-6). Söz konusu kurumsal kalite endekslerinden yasal kurumsal göstergeler olarak; daha çok hukuki değerlerden hukukun üstünlüğü, kanun ve düzen, mülkiyet hakları ve sivil özgürlükler şeklinde sınıflandırılırken, politik ve ekonomik kurumsal göstergeler ise politik haklar, politik işlem ve süreç, düzenleyici süreç, demokratik sorumluluk, yolsuzluk ve bürokratik kalite gibi göstergelerden oluşmaktadır.

1.2.2. Türkiye’de Kurumsal Kalitenin Değişimi

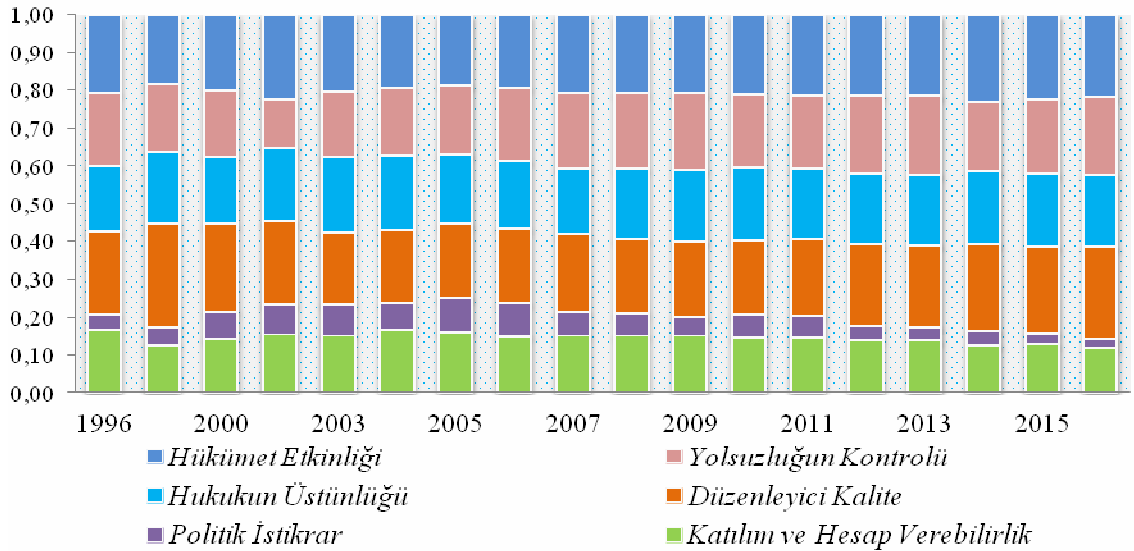
Dünya Bankası’nın hazırlamış olduğu Dünya Yönetişim Göstergeleri ile 1996 yılından 2016 yılına kadar Türkiye’nin kurumsal faktörler açısından değerleri bir grafik yardımıyla aşağıda gösterilmiştir. 1 ile 100 arasında değerler alan bu yönetim göstergeleri, altı faktörden oluşmaktadır. Buna göre bu göstergeler:

- ∅ Katılım ve hesap verebilirlik,
- ∅ Düzenleyici kalite,
- ∅ Politik istikrar,

- ⊗ Hukukun üstünlüğü,
- ⊗ Hükümet etkinliği,
- ⊗ Yolsuzluğun kontrolü,

şeklinde sıralanabilmektedir.

Grafik 1.1'e göre, genel olarak kurumsal kalitenin tüm göstergelerinin istikrarsız bir şekilde devam ettiği görülmektedir. 1996 ile 1998 yılları arasında hükümet etkinliği, katılım ve hesap verebilirlik göstergelerinde bir düşüş meydana gelirken, düzenleyici kalite göstergesinde büyük bir artış olduğu görülmektedir. Politik istikrar göstergesinde, 2000 ile 2011 yılları arasında bir yükseliş gerçekleşse de bu yıllardan sonra yeniden düşme eğilimine girmiştir. Yolsuzluğun kontrolü olan göstergede 2002 yılında bir azalma olmuş olsa da, yeniden artmış olduğu görülmektedir. Sonuç olarak hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü göstergeleri belirtilen yıllarda aynı değerde devam ettiği; politik istikrar, yolsuzluğun kontrolü, katılım ve hesap verebilirlik göstergelerinin ise zaman zaman düşüşler göstermiş olsalar da, yeniden arttıkları görülmektedir.

Grafik 1.1: Türkiye’de kurumsal faktörler

(WB-The Worldwide Governance Indicators, 2017, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#doc>, 08 Mayıs 2018’de erişildi). Not: Grafik belirtilen kaynaktan elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Literatürde yaygın olarak kullanılan International Country Risk Guide (ICRG)'in sunmuş olduğu Politik Risk Bileşenleri (Political Risk Components)'nin göstergeleri ise; siyasi istikrar, bürokratik kalite, hukuk ve düzen, sosyoekonomik şartlar, yatırım profili, içsel çatışmalar, yolsuzluk, askeri vesayet, dışsal çatışmalar, dinsel çatışmalar, demokratik sorumluluk ve etnik çatışmalar olmak üzere 12 alt bileşenden oluşmaktadır. Bu endeks, en uzun zaman diliminde, en fazla ülke sayısına yer veren ve alt bileşenleri olan bir endeks olduğu için akademik çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Alesina ve Weder 1999: 8). Yukarıda söz konusu olan kurumsal kalite göstergeleri, ampirik bölümde daha detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

1.2.3. Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği

Günümüzün en önemli sorunlarından birisi, gelirin eşit bir şekilde dağılım göstermemesidir. Öncelikle gelir eşitsizliği kavramı, belirli bir dönemde meydana gelen gelirin bireyler, gruplar ya da üretim faktörlerince dağılımı sonucu ortaya çıkan bölüşüm dengesizliği olarak tanımlanabilmektedir. Gelir dağılımında eşitsizlik, gelişmiş ülkelerde çok düşük seviyelerde görülmesine rağmen, özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde en önemli sorunlardan birisi haline gelmiştir.

Gelir eşitsizliği ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliğinin arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmakta olup, uzun yıllar boyunca incelenen bir konu olmuştur. Özellikle son yıllarda iktisadi büyüme ile ilişkisi açısından kurumlar, büyük öneme sahiptir (North 1990: 3). Bu araştırmaların ilklerinden olan 1955 yılında Simon Kuznets'e göre, ekonomik gelişmenin başlangıç safhasında ekonomik büyüme ile birlikte gelir eşitsizliği artmaktadır. Buna karşın ekonomik gelişmenin ilerleyen safhalarında ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği birlikte azalmaktadır. Buna göre gelir eşitsizliği ekonomik gelişme ve büyüme ile birlikte önce artmakta olup, ardından azalmaktadır. Kuznets'in sadece Almanya, İngiltere ve ABD'nin verileriyle zaman serisi yöntemi kullanarak yapmış olduğu çalışmasında gelir eşitsizliği, gösterdiği bu artış ve azalışa göre ters-U şeklini almaktadır (Topuz ve Dağdemir 2016: 116).

Gelir eşitsizliğinin meydana gelmesinde birçok faktör rol oynamaktadır. Bu faktörlerden birisi de ülkedeki kurumlardır. Kurumlar, insanların sosyal ya da iktisadi olarak gerçekleştireceği davranışlarını yönlendiren anayasa, yasa, mülkiyet hakları vb. gibi resmi ve yazılı kurallardan oluştukları için formel ve örf, adet, gelenek, görenek, dini inançlar vb. gibi yazılı ve resmi olmayan kurallardan oluştukları için informel sınırlamalar olarak nitelendirilmekte olup, bir ülkenin kültür ve tarihini yansıtmaktadır (North 1990: 48). Bir başka ifadeyle kurumlar, kişilerin, firmaların ya da diğer karar alma birimlerinin tercihlerini belirleyen, her toplum için tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan, değiştirilmesi kolay olmayan kurallar ve davranış şekilleri olarak ifade edilmektedir (Kama 2016: 20).

Kurumsal kalite göstergelerinden özellikle yolsuzluğun, gelir eşitsizliği üzerinde önemli ölçüde negatif bir etkisi bulunmakla birlikte, özellikle yoksul kesim üzerinde gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Yolsuzluk nedeniyle servet dağılımında da bir eşitsizlik meydana gelmekte olup, düşük oranda ekonomik büyüme, vergilerde azalan oranlı vergileme, beşeri sermaye için yatırımın engellenmesi ve sosyal harcamalarda da bir azalma ortaya çıkmaktadır (World Bank 2000: 168). Bu nedenlerle yolsuzluk, vergi sistemini bozmakla birlikte kamu gelirlerinde bir azalmaya yol açmakta ve vergilemede adaleti negatif olarak etkilemektedir (Dökmen 2012: 44). Ayrıca yolsuzluğun gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisi ile gelir eşitsizliğini artırıcı olmasının yanı sıra, gelirin yeniden dağılımında da bozucu bir etkisi bulunmaktadır (Chong ve Gradstein 2004; Dinçer ve Günalp 2008; Gyimah-Brempong ve Camacho 2006; Hindriks, Keen ve Muthoo 1999; Johansson 2013). Gelir dağılımında eşitsizliğin artması sonucu, ekonomik büyüme yavaşlamaya başlamaktadır. Ayrıca gelir dağılımında eşitsizliğin artması sonucu suç oranlarının da artması, buna bağlı olarak toplumsal düzenin bozularak, toplumda huzursuzluğun ve kaygının oluşmasına da neden olmaktadır (Barro 2000; Perera ve Lee 2013).

Kurumsallaşmayı ortadan kaldıran en önemli faktörlerden birisi de kayıt dışılık olmakla birlikte, kayıt dışılığın daha yaygın olduğu bölgelerde emek gelirlerinin düşük olması sonucu, sermaye geliri elde edenlerle emek geliri elde edenler arasında gelir

farkının artmasına neden olacaktır. Bu nedenle hükümet, kayıt dışılığın önüne geçecek önlemleri alması gerekmektedir (Günçavdı 2015: 297).

Kurumlarla ilgili son zamanlarda yapılan birçok çalışma mevcut olmakla birlikte, yapılan çalışmalar kurumların, ülkelerin ekonomik başarısı üzerinde pozitif yönde bir etki meydana getirdiğini göstermektedir (Acemoglu, Johnson ve Robinson 2005; Acemoglu 2009; Knack ve Keefer 1995; North 1994; Olson 1996; Rodrik 1997; Salai-Martin 1997). Kurumsal kalite ile ilgili yapılan çalışmalar aşağıda bir başlık altında gösterilmektedir.

1.2.4. Kurumsal Kalite - Gelir Eşitsizliği ve Diğer İlgili Çalışmalar

Bu kısımda kurumsal kalite, gelir eşitsizliği ve bu konular ile ilgili yapılan diğer teorik ve ampirik çalışmalara ve bulgularına kısaca değinilmektedir. Yapılan çalışmalarda, kurumsal kalitenin bir bütün olarak ele alınmasının yanı sıra, kurumsal kalite göstergelerinin ayrı ayrı ele alındığı çalışmalara da yer verilmiştir.

Avcı ve Avcı (2017), 1984-2011 yılları arasında 23 OECD ülkesinde kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi, sabit ve rassal etkiler modeli ile araştırmışlardır. Araştırma bulgularına göre, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki olduğu, kurumsal kalitenin gelir eşitsizliğini azaltmada etkin bir araç olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Apergis, Dinçer ve Payne (2014), 1981-2004 yılları arasında ABD eyaletlerindeki özgürlük ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Granger nedensellik testi ile inceledikleri çalışma bulgularına göre, ekonomik özgürlük ile gelir eşitsizliği arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğu, uzun dönemde ekonomik özgürlük gelir dağılımında eşitsizliği azaltırken, gelirin yeniden dağılımını sağlayan politikalar sebebiyle, yüksek gelir eşitsizliğinin ekonomik özgürlüğü azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Atif vd. (2012)'nin küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin tespiti için gelişmekte olan 68 ülke üzerinde 1990-2010 yıllarını kapsayan panel veri yöntemi ile yaptıkları çalışma bulgularına göre, gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, gelir dağılımında eşitsizliği artırmaktadır.

Tebaldi ve Mohan (2010)'ın gelir eşitsizliğinin nedenleri üzerine yaptığı çalışmalarına göre kötü yönetim, siyasi istikrarsızlık ve yolsuzluğun gelir eşitsizliğini artırıcı bir etkisi olduğunu, bu nedenle de fakirliği artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bergh ve Nilsson (2010)'un 1970-2005 yılları arasında gelir eşitsizliği ile küreselleşme ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi, KOF İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü tarafından hazırlanan Küreselleşme Endeksinin (KOF Index of Globalization) alt endekslerini kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma bulgularına göre, sosyal küreselleşme, uluslararası ticaretin serbestleşmesi ve liberalleşme gelir dağılımında eşitsizliği yükseltmekte olup, az gelişmiş ülkelerde bu eşitsizlik daha fazla artmaktadır.

Easaw ve Savoia (2009)'nın yapmış oldukları çalışmaya göre, Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgelerinden düşük ve orta gelirli gelişmekte olan ülkeler ile kurumsal kaliteyi temsilen mülkiyet haklarının korunması göstergesi arasındaki ilişki ele alınmış, yatay kesit ve panel veri yöntemlerini kullanılarak analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Araştırma bulgularına göre, mülkiyet edinme gibi hakların azınlıkların politik veya ekonomik kazanımlarını yükseltmesi sonucunda gelir dağılımını bozabileceği ve buna göre mülkiyet haklarının korunmasında ortaya çıkan bir artışın gelir eşitsizliğini daha fazla artıracığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum özellikle gelir düzeyi düşük olan ülkelerde çok daha yaygın durumda olup, bu etkiyi dengelemek için kurumsal yapının güçlendirilmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Dreher ve Gaston (2007) ve Hamanaka (2008)'nin gelir eşitsizliği ile demokrasi arasındaki ilişkiyi incelemek için yapmış oldukları çalışmaya göre, demokrasinin daha yüksek olduğu toplumlarda, bu durumun gelir dağılımında eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Fakat bu sonucun teorik beklentilere göre uygun olmadığını ifade etmişlerdir.

Chong ve Gradstein (2007)'in 121 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke üzerinde yaptıkları çalışmada, 1984-2000 yılları arasındaki gelir eşitsizliği ve ICRG verilerinden elde ettiği kurumsal kalite arasındaki nedensellik ilişkisini panel veri analiz yöntemini kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Çalışma sonucuna göre, gelir eşitsizliğinin artması gelir düzeyi yüksek olan kesime pozitif ayrıcalıklar vererek kurumsal kaliteyi zayıflatmakta ve kurumsal kalitenin yükselmesi gelir eşitsizliğini düşürmektedir. Aynı zamanda, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında bir karşılaştırma yapıldığında, gelişmiş ülkelerde kurumsal kalitenin yükselmesi gelişmekte olan ülkelere göre gelir eşitsizliği üzerinde pozitif yönde daha etkili olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak, kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği arasında, gelir eşitsizliğinden kurumsal kaliteye doğru güçlü bir nedenselliğin olduğunu saptamışlardır.

Gradstein (2007)'in Dünya Bankası ve ICRG alt endekslerinden oluşan kurumsal kalite faktörleri ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmasına göre, gelir eşitsizliği ile hukuk ve düzen, hükümet kalitesi ve yolsuzluk arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çalışma bulgularına göre, gelir eşitsizliğinin azalmasında kurumsal kalitenin artmasının önemli bir rolü olduğunu saptamıştır.

Dreher ve Gaston (2007)'un ekonomik, politik ve sosyal açıdan ele aldıkları küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 123 ülke üzerinde analiz etmişlerdir. Çalışma bulgularına göre, küreselleşme sonucu gelir dağılımında eşitsizlikler artmakta olup, bu artış OECD ülkelerinde daha güçlü bir şekilde olmaktadır.

Gyimah-Brempong ve Camacho (2006)'ın 21 OECD ülkesi üzerinde yaptıkları çalışmaya göre, yolsuzluk oranındaki bir artışın gelir eşitsizliğini belirli bir oranda artıracağı sonucuna ulaşmış, bu durumu hızlı bir ekonomik büyümenin geliri artırdığını ve yoksulluğu azalttığı ile açıklamışlardır. Fakat yolsuzluğun olması fiziksel sermaye oranını düşürerek ekonomik büyümeyi azaltmakta olduğu, bunun sonucu olarak da gelir eşitsizliğinin artmakta olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Carter (2006)'in kurumsal kalite göstergesi olarak kabul edebileceğimiz ekonomik özgürlükler ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasına göre,

ekonomik özgürlüklerin gelir elde edilmesinde birçok imkân sunmasından dolayı özellikle toplumdaki yoksulların aleyhine gelir dağılımının bozulmasına neden olarak, gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Lee (2006), 14 Eski Avrupa Birliği ülkesi üzerinde yaptığı çalışmada, küreselleşmeyi doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ölçmüş, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımında eşitsizliği artırdığını ortaya koymuştur.

Chong ve Gradstein (2004)'in gelir eşitsizliği ile kurumlar arasındaki ilişkiyi araştırmak için farklı veri setleri ile yaptıkları çalışmada, bu iki değişken arasında çift yönlü nedensellik olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmada kurumsal kalite göstergeleri bireysel olarak hükümet istikrarı, hukuk ve düzen, yolsuzluk, bürokratik kalite ve demokratik hesap verilebilirliğin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi ile birlikte, bu göstergelerin ortalaması alınarak, kurumsal kalite etkisine de bakılmış ve kurumsal kalitenin gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Acemoglu (2003) yaptığı çalışmasında ABD, İngiltere ve Kıta Avrupa'sında gelir eşitsizliklerine ilişkin dağılımı incelemiştir. Buna göre, son yıllarda gelir eşitsizliğinin Kıta Avrupası'nda yükselmediğinin, ABD ve İngiltere'de ise gelir eşitsizliğinin yükseldiği sonucuna ulaşmıştır. Gelir eşitsizliğinin Kıta Avrupası'nda artmamasını, emek piyasasındaki kurumların, ücret artışları üzerindeki baskısı ve düşük donanımlı işçilerin üretiminin arttırılmasında teknolojik yatırımları daha fazla teşvik etmesi ile açıklamaktadır.

Sonin (2003)'in mülkiyet hakkının korunması ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmaya göre, mülkiyet haklarının devlet tarafından yeterli olarak korunmamasının yanı sıra, gelir seviyesi yüksek olan kesimin lehine göre düzenlenmesinin, gelir dağılımında eşitsizliği arttırmakta olduğunu ifade etmektedir. Ortaya çıkan bu durum, refahın düşük gelire sahip olan kesimden kaçırılıp, geliri yüksek olan kesime doğru yeniden dağılımı ile gerçekleşmektedir.

Chong (2001)'un yaptığı çalışmasında, gelir eşitsizliği ile demokrasi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmayı dinamik panel veri modellerini kullanarak, yatay kesit analiz yöntemiyle 1960-1995 yılları arasını baz alarak gerçekleştirmiştir. Analiz sonucuna göre, gelir dağılımında eşitsizlik ile demokrasi arasında sıradan bir ilişki olmadığını, gelir düzeyi düşük ve gelir dağılımında eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde gelir eşitsizliği ile demokrasi düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki, gelir düzeyi yüksek ve gelir dağılımında eşitsizliğin daha az olduğu ülkelerde gelir eşitsizliği ile demokrasi arasındaki ilişki negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Li, Xu ve Zou (2000)'nin gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite göstergelerinden yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmada, yolsuzluk oranlarının orta seviyelerde olduğu ülkelerde gini katsayısının en yüksek değere sahip olduğu, yolsuzluk oranlarının düşük ve yüksek seviyelerde olduğu ülkelerde ise gini katsayısının daha düşük değere sahip olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Chong ve Calderon (2000), ICRG (International Country Risk Guide) ve BERI (Business Environmental Risk Intelligence) endeksleriyle ele aldıkları kurumsal kaliteyi, yatay kesit analizi ile gelişmiş ve gelişmekte olan 70 ülke üzerinde uygulayarak, gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Buna göre, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği değişkenleri arasındaki ilişki, geliri yüksek olan ülkelerde negatif iken, geliri düşük olan ülkelerde ise pozitiftir. Sonuç olarak, geliri düşük olan ülkelerde kurumsal kalitenin yükselmesi gelir eşitsizliğini azaltırken, geliri yüksek olan ülkelerde ise artırmaktadır.

Acemoglu ve Robinson (2000)'un çalışmaları, Britanya, Fransa, Almanya ve İsveç'te gelir eşitsizliğinin, demokratik reformların yapıldığı zamanda en yüksek seviyede olmasının doğruluğunun tespiti için yapılmıştır. Çalışma bulgularına göre, beklenen sonuç olduğu, politik reformların yapıldığı sürede gelir dağılımında eşitsizliğinin en üst seviyeye çıktığını, bu düzeyden sonra ise gelir dağılımında eşitsizliğin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Barro (2000) yaptığı çalışmada, gini katsayısı ile kurumsal kalite bileşenlerinden biri olan hukuk ve düzen göstergesi arasındaki ilişkiyi araştırmış, bu değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişkinin var

olduğu, yasaların güçlü ve tarafsız olduğu, yasalara uygun olarak hareket edildiği sürece gelir dağılımında eşitsizliğin düşeceği sonucuna ulaşmıştır.

Berggren (1999)'ın 1975-1990 döneminde 17 ülke üzerine yaptığı çalışmasında, gelir eşitsizliği ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma bulgularına göre, ekonomik özgürlüğün artmasının gelir dağılımında eşitsizliği azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, kısa dönemde ekonomik özgürlüğü artırmaya yönelik politikaların, geliri yüksek olan kesim lehine yeniden dağılmasıyla, gelir dağılımında eşitsizliği artırsa bile, uzun vadede ekonomik büyümenin artmasıyla birlikte, gelir dağılımında eşitsizliği azaltacağı bulgusuna ulaşmıştır.

Knack ve Keefer (1995), ICRG (International Country Risk Guide) ve BERI (Business Environmental Risk Intelligence)'nin sunmuş olduğu 1974-1989 yılları arasındaki istatistiki verilerini kullanarak, En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile 46-97 ülkenin kurumsal değişkenler ve ekonomik performansı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Bu analizin bulgularına göre, büyüme ile kurumsal kalite unsurları arasında bir ilişkinin mevcut olduğu ve kurumsal faktörlerin yatırımlarla büyümeyi gerçekleştirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Muller (1988)'in gelir eşitsizliği ile demokrasi arasındaki ilişkiyi incelemek için 55 ülke üzerinde yapmış olduğu analize göre, gelir eşitsizliği ile demokrasi arasında negatif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu, aynı zamanda yeni demokratik sisteme geçen 33 ülke üzerine yapmış olduğu analizde ise gelir eşitsizliği ile demokrasi arasında ilişkinin güçlü olmadığını, bu sebeple gelir eşitsizliğini azaltması için demokrasinin uzun sürelerle uygulanması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Bollen ve Jackman (1985), Hewitt (1977) ve Houle (2009)'in gelir dağılımında eşitsizlik ile demokrasi ve uygulanma süresi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu çalışmaya göre, gelir dağılımı eşitsizliği ile demokrasi ve uygulanma süresi arasında bir ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI

Bu bölümde öncelikle gelir ve gelir dağılımı kavramlarına, gelir dağılımı türlerine, gelir dağılımını etkileyen faktörlere, gelir dağılımında eşitsizliğe ve bu eşitsizliği ölçme yöntemlerine değinilecek olup, ardından gelirin yeniden dağıtılması ve gelirin maliye politikası araçları ile düzenlenmesi konusu açıklanmaktadır. Son olarak ise, Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin literatüre kısaca yer verilerek, Türkiye’de ve dünya genelinde gelir dağılımının değişimi incelenmektedir.

2. 1. Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir; bir ekonomide üretim faktörlerinin, milli ürünün oluşumuna katkıda bulunması sonucu, bir yıl içerisinde elde ettikleri mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir (Karakayalı 2005: 47). Hanehalkı ya da fert açısından gelir, üretime yapılan katkı karşılığında belirli bir sürede, genellikle bir yılda elde edilen değerlerin toplamı olarak tanımlanabilmektedir (TÜİK 2008: 50). Bir diğer tanımlamaya göre ise gelir; bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda gerçekleştirilen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamını ifade etmektedir (Ünsal 2011: 57). Gelir, belirli bir zamandaki zenginlik durumunu göstermemesi ve bir akım olması özelliği ile servet ve sermayeden ayrılmaktadır. Gelir, belirli bir zaman içerisinde ortaya çıkan değer, elde edildiği bu süre içerisinde satın alma gücünü ifade etmesinin yanı sıra, belirli bir süre içerisinde bir akım olarak ortaya çıkması yönüyle de farklılık göstermektedir (Cencini 1984: 2).

Kapitalist ekonomide emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynaklar olmak üzere dört farklı üretim faktörü bulunmaktadır. Bu üretim faktörlerinin her biri geliri farklı bir şekilde ifade etmektedir. Emeğin gelirine “ücret”, sermayenin gelirine “faiz”, girişimcinin gelirine “kar” ve doğal kaynakların gelirine ise “rant” adı verilmektedir (Hançerlioğlu 1986: 127).

Gelir dağılımı ise, bir ülkede yaşayan kişiler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirin, yine o ülkedeki bireylere dağılım araçları ile paylaşılması veya gelirin o ülkedeki bireylere bölüşümü ya da bireyler arasında dağılım oranı olarak ifade edilmektedir (Işığışık 1998: 1). Diğer bir ifade ile gelir dağılımı; bir ülkede belirli bir süre içinde üretilen milli hâsıla ya da gelirin bireyler, gruplar veya üretim öğeleri arasında dağılımı olarak tanımlanabilmektedir. Milli gelir, bir ülkenin belirli bir dönemde mal ve hizmet üretiminden doğan üretim faktörleri gelirlerinin parasal değerini ifade etmektedir (Ulusoy 2016: 305). Bir ekonominin refahı, zenginliğinden ziyade gelirin dağılımı ile ölçülmektedir. Burada sözü edilen gelir, çeşitli sektörlerden elde edilen gelirlerin dağılımı olmamakla birlikte, gerçek anlamda süreklilik arz eden ve dönem dönem yinelenen gelir olarak kabul edilmektedir (Özbilen 2010: 453). Bir ülkede gelir dağılımı ifadesinden, ekonomide belirli bir zamanda oluşturulan gelirin, ekonomideki karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıtıldığına anlaşılması gerekmektedir. Ülkeler arasındaki gelir dağılımı çeşitlilik gösterse de, eşit ve adaletli bir gelir dağılımı çizelgesi bulmak neredeyse imkânsızdır (Eğilmez ve Kumcu 2004: 126).

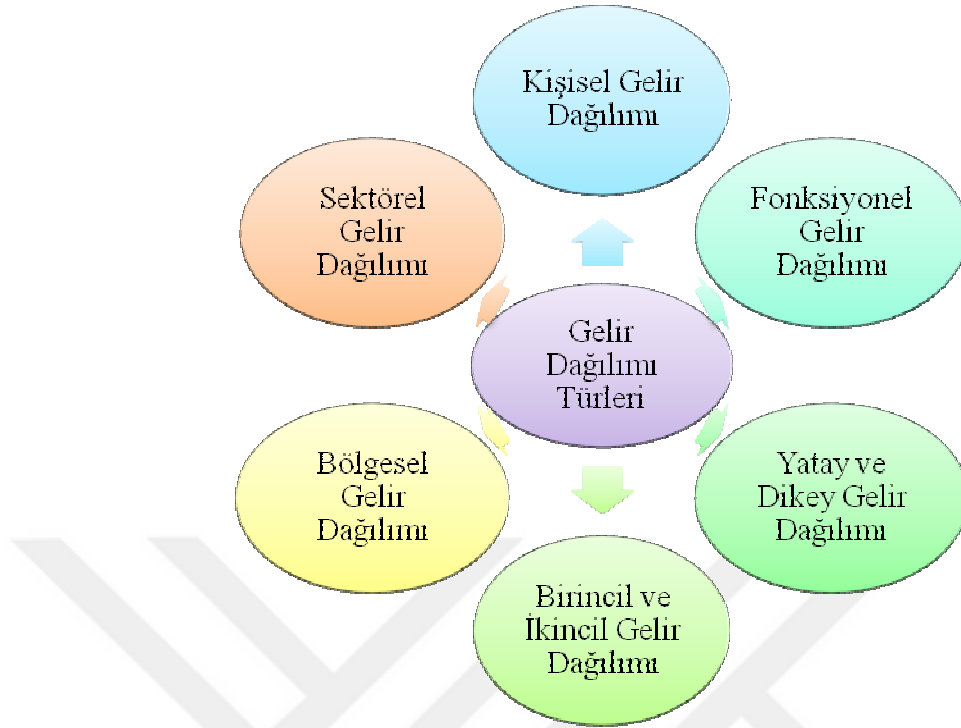
Milli gelirin bireyler ve faktör sahipleri arasında ne ölçüde paylaşıldığı ekonomik, sosyal ve birçok açıdan önem arz etmektedir. Gelirin ne kadarının tüketileceğine, ne kadarının tasarruf edileceğine, geliri elde eden bireyler ya da faktör sahipleri karar verdiği için, gelir dağılımının tasarruf, yatırım ve büyüme ile yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu yüzden gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizlikler ve bunu etkileyen politikalar, ekonomik büyümeyi de etkilemektedir (Şahin 2011: 631).

Günümüzde gelir dağılımında adaletin sağlanması demokratik yönetimin devamında önemli bir rol oynamakla birlikte, sosyal devlet anlayışının da bir sonucu

olarak gelir dağılımında adaletin sağlanmasını amaçlayan politikalar, gelir dağılımının düzenlenmesinde büyük öneme sahiptir (Öztürk 2012: 420). Sosyal devlet, ekonomik açıdan gücü olmayan kimseleri koruma düşüncesinden hareket edilerek geliştirilmiş bir anlayıştır. Bu bakımdan sosyal devletin asıl amaç ve görevleri arasında adalet, refah ve güvenliğin sağlanması yer almaktadır (Balta 1972; Türk 1974). Bu nedenle, devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalede bulunarak, sosyal adaleti gerçekleştirmek için gelir dağılımında adaleti tesis etmesi gerekmektedir (Çağan 1980: 144).

2. 2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir farklılıklarının açıklanmasına yönelik olarak ifade edilen gelir dağılımı, genellikle bir yılda elde edilen gelirin bireyler, üretim faktörleri, bölgeler ve sektörler arasındaki bölüşümünü ortaya koymaktadır. Milli gelirin bireyler arasında ne şekilde dağıldığı bireysel gelir dağılımının, üretim faktörleri arasında ne şekilde dağıldığı fonksiyonel gelir dağılımının, bölgeler arasında ne şekilde dağıldığı bölgesel gelir dağılımının, sektörler arasında nasıl dağıldığı ise sektörel gelir dağılımının konusunu oluştururken, bunlara ilave olarak, gelirin birincil ve ikincil dağılımı ile yatay ve dikey gelir dağılımından da bahsetmek mümkün olmaktadır (Öztürk 2016: 337).

Şekil 2.1: Gelir dağılımı türleri

Çalışmanın bundan sonraki kısmında, gelir dağılımının türleri olan; kişisel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı, birincil ve ikincil gelir dağılımı ve son olarak da yatay ve dikey gelir dağılımı açıklanmaktadır.

2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Gelir dağılımının en çok kullanılan tanımlarından biri olan, gelirin toplumu meydana getiren kişiler, haneler ve gelir grupları arasındaki paylaşımını ele alan gelir dağılımına kişisel gelir dağılımı adı verilmektedir (Savaşan 2014: 342). Toplam gelirin toplumu oluşturan bireyler ve aileler arasında nasıl dağıldığını, yani bireylerden ne kadarının ne miktar gelir elde ettiklerini ve gelir seviyeleri arasındaki farkın ne olduğunun incelendiği gelir dağılımı türünü ifade etmektedir (Eker, Altay ve Sakal 1994: 229).

Kişisel gelir dağılımı gelirin nasıl, nerede, ne yaparak elde edildiğini değil, yalnızca bireylerin ya da tüketici bireylerin belirli bir zaman süresince elde ettikleri

geliri ele almaktadır. Bu nedenle bireysel gelir dağılımı, elde edilen gelirin toplumu oluşturan kişiler ve aileler arasında nasıl dağıtıldığı ya da paylaşıldığı, farklı bir ifade ile bireylerin ne kadarının, ne kadar gelir elde ettiğini ifade eden gelir dağılımı türüdür (Türk 2010; Öztürk 2016). Bu nedenle, bireyler arasındaki gelir eşitsizlikleri araştırılmak isteniyorsa, kişisel gelir dağılımı ile araştırılmaktadır (Türk 2010: 315).

Milli gelirin toplumu meydana getiren, ülkenin nüfusunu oluşturan kişiler tarafından nasıl paylaşıldığını gösteren bu dağılımda, kişiler eşit olarak düşünülerek, sosyal sınıf farklılıkları göz önüne alınmamaktadır (Kuştepeli ve Halaç 2004: 149). Bu gelir dağılımı türünde iki farklı hesaplama kullanılmaktadır. Birinci olarak, milli gelir ya da GSYH, ülke nüfusuna bölünerek kişi başına milli gelir ortaya konulmaktadır. İkinci hesaplama ise, ülke nüfusu, milli gelirden aldıkları paylara göre en düşük gelirliden en yüksek gelirlie doğru beş farklı dilime ayrılır ve bu dilimlerin milli gelirden aldıkları pay ortaya konulmaktadır (Engin ve Şahin 2017: 258).

Kişisel gelir dağılımında önemli olan kısım, elde edilen gelirin kaynağı ya da bileşimi değil, miktarı olmaktadır. Kişisel gelir dağılımında en düşük gelir grupları ile en yüksek gelir grupları arasındaki farklar, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, bu eşitsizliklerin düzeyi ve eşitsizliğin nedenleri üzerinde durulmaktadır (Ünsal 2013: 442).

2. 2. 2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ekonomide belirli bir sürede elde edilen toplam milli gelirin, geliri ortaya çıkaran işgücü, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik gibi üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir (Aktan ve Vural 2002: 1). Bu gelir dağılımı türü, üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları yani, gelirin ücret, rant, faiz ve kâr arasındaki dağılımını yansıtmakla birlikte, milli gelirin ne kadarının işgücüne ücret, sermaye sahiplerine faiz, doğal kaynak sahiplerine rant ve girişimciye kâr olarak dağıtıldığını, gelirin farklı sosyal kesimler arasında ne şekilde paylaşıldığını ortaya koymaktadır (Hacıtahiroğlu ve Aydoğan 2016; Ünsal 2013).

Milli gelirin farklı sosyal gruplar arasında nasıl bir dağılım gösterdiği araştırılmak istendiğinde, amacına en uygun gelir dağılımı türü fonksiyonel gelir dağılımı olmaktadır (Ulusoy 2016: 308). Fonksiyonel gelir dağılımı ifadesi, birkaç farklı amaç için ve bir o kadar da farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle, bu farklı kullanımları kapsayacak genel nitelikte tam bir tanım yapmak hemen hemen imkânsızdır. Ancak bir tanım olarak değil, bir hareket noktası olarak kabul edilecek olursa fonksiyonel gelir dağılımı, bir girişim bir endüstri ya da milli ekonomi içerisinde üretilen değer, üretime katılan faktörler arasındaki dağılımı olarak görülmektedir (Eker, Altay ve Sakal 1994: 231).

Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik durumu hakkında yeterince doğru bilgi vermektedir. Çünkü gelişmiş ülkelerde iktisadi kalkınmanın ilk zamanlarında tarımla uğraşan kesim milli gelirden en yüksek payı alırken, gelişim seviyesi arttıkça ücretlilerin milli gelirden aldıkları paylarında yükseldiği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde emeğin payının milli gelir içerisinde büyük bir yer tutmasının sebepleri; işsizlik oranlarının düşük olması, ücretli nüfusun aktif olan nüfusa oranının yüksek olması ve verimlilik artışlarının ücretlere daha kolay yansıtılabilmesi olarak gösterilmektedir (Ulusoy 2016: 308).

Fonksiyonel gelir dağılımını belirleyen faktörler, üretim faktörlerinin bireyler arasındaki dağılımı ve üretim faktörlerinin piyasa değeri olarak ifade edilmektedir. Mülkiyet düzeni, üretim faktörlerinin bireyler arası dağılımını belirlemektedir. Üretim faktörlerinin piyasa değeri, faktör arz ve talebine bağlı olmakla birlikte, faktör arzını ekonomide yer alan üretim faktörlerinin miktarı belirlerken, faktör talebini ise üretilen mal ve hizmet bileşimi ile birlikte kullanılan teknoloji belirlemektedir (Görgün 1988: 22).

2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı tarım, sanayi ve hizmet sektörü gibi birbirinden farklı her bir üretim sektörünün milli gelirden ne oranda pay aldıklarını, bu sektörlerin uzun dönemde izledikleri yolu, milli gelire olan katkıları, hangi sektörlerin milli gelir

dağılımını ne şekilde etkilediğini ve sektörlerin ne oranda teşvik edileceğini belirlemektedir (Yılmaz 2015: 354). Çeşitli üretim sektörlerinin milli gelire ne oranda katkıda bulunduğunu gösteren sektörel gelir dağılımı, üretim araçları ve mülkiyetleri göz önünde bulundurarak sağlanan gelirin, kamu sektörü ve özel sektör arasındaki dağılımı da ifade etmektedir (Öztürk 2012: 429).

Toplumlar ekonomik olarak tarım, sanayi ve hizmet toplumu olarak ayrıldığında, sektörel gelir dağılımı temel belirleyici olarak yer alan ve ülkenin ekonomik gelişimi hakkında bilgi veren bir gösterge olarak ifade edilmektedir. Sektörel gelir dağılımı, milli gelirin oluşturulmasında hangi sektör belirleyiciyse, toplumlar da o sektör üzerinden belirlenmektedir. Bir diğer deyişle, ülke ekonomisinin hangi aşamada olduğunu, bu aşamada hangi sektörler ağırlık verilmesi ya da verilmemesi gerektiğini, bu tür bilgilerin karar alıcılara politika oluşturulmasında yardımcı olan, büyük öneme sahip bir gelir dağılımı çeşidini ifade etmektedir (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 359).

Sektörel gelir dağılımı, yıllara göre bakılarak inceleme fırsatı sunması sebebiyle, söz konusu ülkenin endüstrileşme seviyesinde nerede olduğu ya da küreselleşme sürecinde ise sektörlerce nasıl bir dağılım göstermesi gerektiği gibi durumlarda bu ülkelere politika önerisi bakımından yol gösterici olmaktadır (Kuştepeli ve Halaç 2004: 147).

2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Gelirin ülkenin farklı bölgeleri ya da illeri arasında nasıl dağıldığını ifade eden bölgesel gelir dağılımı, yerleşim yerlerine, etnik gruplara ya da cinsiyete göre dağılım gibi çeşitli göstergelere sahip olan bir gelir dağılımı türünü ifade etmektedir (Savaşan 2014: 342).

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin farklı birçok bölgesi bakımından kişi başına düşen gelir farklılıklarının belirlenmesini ve açıklanmasını sağlamaktadır. Her ülkede bölgesel gelir dağılımı konusunda farklılıklar olduğu bilinmekle birlikte, gelişmiş ülkelerde bu farklılık daha düşük bir orana sahipken; gelişmemiş ve gelişmekte olan

ülkelerde bu farklılık daha yüksek bir oranda gerçekleşmektedir. Bazı bölgeler daha yüksek bir hızda gelişim gösterirken, bazı bölgeler ise çok yavaş bir hızda gelişim göstererek, ülke gelişiminin gerisinde kalmaktadır. Bu farklılıklar; coğrafi koşullar, sosyal yapı, siyasal etkiler, altyapı, ulaşım, iklim şartları gibi nedenlerden dolayı meydana gelmektedir (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 194).

Ekonomiler çeşitli üretim bölgelerinden meydana gelmektedir ve her bölge kendine has ekonomik, sosyal ve demografik özellikler göstermektedir. Buna göre, eğer ülke ekonomisi tarıma dayalı ise, bölgesel iklim farklılıkları üretimi doğrudan etkileyecektir. Eğer ülke ekonomisi sanayi ve ticaret ağırlıklı bir yapıya sahipse, aynı şekilde bölgesel farklılıklardan doğan bir dengesizlik ortaya çıkacaktır. Bunun bir sonucu olarak, milli gelirin bölgeler arasında eşit olarak dağılım göstermediği söylenebilmektedir (Özbilen 2010: 455).

Bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinin ekonomik bir nedeni olarak, sanayinin belirli bölgelere yoğunlaşarak ilerleme göstermesidir. Bu belirli bölgelere yoğunlaşma eğilimi, pazarlara yakınlık, ulaştırma ve haberleşme gibi çeşitli altyapısal nedenler olabileceği gibi, ölçek ekonomilerinden faydalanma hareketi sonucu da olabilmektedir. Bu durumun neticesinde, bazı bölgelerde daha fazla istihdam ortaya çıkarken, diğer bölgelerde gelir düzeyi ile bağlantılı olarak birçok farklı şekilde geri kalabilmektedir. Bunun yanında, istihdamın yarattığı etki ile nüfusun sanayileşmiş bölgelere yoğunlaşması kaçınılmaz olmakla beraber, kentleşme ve sosyal yaşam standartlarını etkileyen birçok olumsuz faktörü de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, bölgesel gelir eşitsizliklerinin azaltılması için kamu politikaları uygulanması gerekmektedir (Pınar 2012: 283).

2.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Yukarıda açıklanan bu dört gelir dağılımı türünün her biri açısından da birincil gelir dağılımı ve ikincil gelir dağılımı olarak bir ayırım yapmak mümkündür. Birincil gelir dağılımı, belirli bir dönem içerisinde piyasa sürecinin meydana getirdiği gelir dağılımını ifade etmektedir. İkincil gelir dağılımı ise, devletin piyasa mekanizmasının

işleyişine müdahalesi sonucunda meydana gelen gelir dağılımını ifade etmektedir. Buna göre ikincil gelir dağılımı, devletin maliye politikası araçlarıyla yapmış olduğu düzenlemeler sonucunda gelirin yeniden dağılmasını, gelir dağılımının değişmesini açıklamaktadır (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 195). İkincil gelir dağılımının ne düzeyde gerçekleştirileceği, siyasi karar alıcılar, toplumun değer yargıları ve refah fonksiyonu belirlemektedir (Yılmaz 2015: 357).

Gelir dağılımında adaletin sağlanamaması ekonomik etkinlik ve büyümeyi olumsuz olarak etkileyerek, negatif sonuçlara yol açmaktadır. Piyasanın tek başına gelir dağılımında adaleti sağlayamaması, devletin ekonomiye müdahalesini yani, ikincil gelir dağılımını gerektirmektedir. İkincil gelir dağılımı ile devlet bazı mal ve hizmetleri gelir düzeyi düşük olanlara düşük bir fiyattan ya da karşılıksız olarak sunarak, üretim faktörleri karşılığı olmaksızın transfer harcamaları gerçekleştirmektedir (Öztürk 2016: 341). Sonuç olarak, devlet yüksek gelire sahip kesimden vergiler yoluyla elde ettiği geliri harcama yoluyla yeniden dağıtım yaparak, piyasanın sağlayamadığı gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadır.

2.2.6. Yatay ve Dikey Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, yatay ve dikey olmak üzere farklı iki şekilde de tanımlanabilmektedir. Yatay gelir dağılımı, bir toplum içindeki aynı gelir grubuna sahip kişiler arasında gelirin yeniden dağılımını ifade ederken, farklı gelirlere sahip olan alt ve üst gelir grupları arasında gelirin yeniden dağılımı, dikey gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir (Öztürk 2016: 341).

Dikey gelir dağılımı ile devlet yüksek gelire sahip kesimden almış olduğu gelirleri düşük gelirli kesime transfer etmektedir. Gelirin dikey anlamda yeniden dağıtılması, toplumdaki gelir eşitsizliklerinin düzeltilmesinde etkili olmaktadır. Gelirin dikey dağıtımında artan oranlı vergiler olan gelir ve servet vergilerinden oluşan bir vergi mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Ulutan 1969: 35). Yatay gelir dağılımında ise, aynı gelir düzeyine sahip bireylere doğrudan yapılan parasal yardımlarla ya da

kişinin gelir düzeyini değiştiren vergi indirimleri ile gerçekleştirilmektedir (Tuncer 1970: 33).

2.3. Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Dünya üzerindeki ülkeler sosyal, siyasal, ekonomik gibi çeşitli yönlerden farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar nedeniyle, ülkelerin gelir dağılımı ve gelir dağılımına etkisi olan faktörleri inceleneceği zaman, ülkelerin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak inceleme yapılması gerekmektedir. Bu yönüyle, gelir dağılımına birçok faktörün etkisi olduğunu söylemek mümkün olmaktadır (Frank ve Webb 1977: 46).

Milli gelir, üretime katılan üretim faktörleri sahiplerinin gelirleri toplamını ifade etmektedir. Bireyler sahip oldukları üretim faktörlerinin üretim sürecine girmesini sağlayacak ve bu faktörlerin verimlilikleri oranında meydana gelen gelirden paylarını alacaklardır. Üretim faktörleri emek, diğer faktörler de servet olarak nitelendirilirse, gelir dağılımını etkileyen asıl faktörlerin emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve faktör fiyatları olarak ortaya koymak mümkündür (Türk 1992: 297).

Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, gelir elde etmenin en önemli şartı üretim faktörlerine sahip olmak ve bu faktörlerin fiilen üretimde kullanılmasıdır. Üretim faktörleri fiyatlarından ücretin, yani emeğin fiyatının dışında olanlar servet olarak ifade edilirse, servetin kullanılması ya da kiralanması ile ortaya fiyatlar genel dağılımını belirleyen ana faktörler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, bir ekonomide bireyler arasındaki gelir dağılımının eşitsizliği, emeğin fiyatının eşitsizliğine, servet fiyatlarının eşitsizliğine ve faktör fiyatlarına devletin müdahale etmesi gibi nedenlere dayanmaktadır (Özbilen 2010: 461).

2.3.1. Emeğin Dağılımı

Faydalı bir mal veya hizmet üretimi gerçekleştirmek için harcanan her çeşit insan çabası emek faktörünün içerisinde girmektedir. Ücretse, üretimi gerçekleştirilen ürünün emeği ile üretimine katılanların üründen aldıkları pay veya diğer bir deyişle üretime katılan emeğin fiyatı olarak ifade edilebilmektedir (Dinler 1996: 392).

Bir ülke ekonomisindeki üretim faktörlerinin dağılımına göre, genellikle yetişkin insanlar arasında eşit bir şekilde dağıldığı sanılmaktadır. Ancak gerçekte durum böyle olmamakla birlikte, emeğin vasfı açısından farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Emeğin vasfının dağılımından dolayı ortaya çıkan bu farklılıklar, fertler arasında ücret farklılıklarının meydana gelmesine neden olmaktadır (Ulusoy 2016: 315). Emeğin vasıflı hale getirilebilmesi için ise, bireylerin gerekli eğitimi görmesi ve kendini geliştirebilmesi gerekmektedir. Eğitimin ekonomik yönü beşeri sermaye yaklaşımı ile ifade edilebilir ki bu yaklaşıma göre, eğitim ile verimlilik arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple işgücü talebi, eğitimin ve yetiştirmenin etkili olduğu özellikler tarafından belirlenen işe özgü üretkenliklerin talebidir denilebilmektedir (Ünal 1992: 226). Emeğin vasfının dağılımındaki eşitsizlikler, emek gelirleri arasındaki eşitsizliğin en önemli sebebi olmaktadır. Bu sebebin ardında, eğitim imkânlarının fertler arasında eşit olmayan bir şekilde dağılmış olması yatmaktadır. Vasıflı işgücü meydana getirebilmenin en önemli şartı eğitim olduğu için ücreti yüksek olan iş alanlarına ve mesleklere emek arzını yükseltmek, yalnızca eğitim imkânlarını tüm fertlere eşit bir şekilde dağıtmakla mümkün olmaktadır (Türk 2010: 320).

Devletin emek gelirleri arasındaki eşitsizlikleri kaldırmak için eğitim ile ilgili yapabileceği başlıca üç politika bulunmaktadır. Birinci politika, herkese eşit haklar yaratarak eğitime başlama konusunda ortaya çıkabilecek tüm sınırlamaları ve engellemeleri kaldırmak, ikinci politika devletin ortaya çıkacak olan eğitim giderlerinin karşılanması gerektiği, üçüncü politika ise devletin eğitime yönelik kullanılması zorunlu olan araç ve gereçlerle ilgili imkânların çoğaltılmasıdır (Uysal 1999: 137). Devlet bu eşitsizliği, yüksek gelirli kesime belirli bir ücret karşılığı verdiği eğitimi, düşük gelire sahip kesime ücretsiz verdiği zaman ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle, devletin yüksek

gelirli kesimden temin ettiği gelire, düşük gelire sahip kesime ücretsiz bir şekilde eğitim imkânı sunması gerekmektedir (Çelen 2009: 32).

Diğer taraftan gelir dağılımını etkileyen bir diğer durumda, emeğin hareketliliği olmaktadır. İşgücü; yatay olarak kırsal kesimlerden şehirlere ve yurt dışına göç hareketi gerçekleştirilmesiyle dağılımı etkilemektedir. Şehir merkezlerinde, kamu hizmetlerinden daha yüksek düzeyde faydalanma, iş imkânlarının yüksekliği ve yüksek gelir elde etme olanaklarının olması göz önüne alınmaktadır. Aynı durum, yurt dışı için de geçerli olmakla birlikte, yurt dışı ve yurt içi ücretlerin farklı olması, gelir dağılımını etkileyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, işgücünün dikey hareketliliğinin de göz önüne alınması gerekmektedir (Karluk 2002: 58).

2.3.2. Servet Dağılımı

Gelir dağılımını etkileyen diğer önemli unsurlardan birisi de servet dağılımıdır. Çünkü servet birikiminin tüketici birimler arasında gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olduğu ifade edilmektedir (Eker, Altay ve Sakal 1997: 276). Servet dağılımına bakıldığında, vasıflı emek dağılımına göre, eşitsizliğin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu duruma göre, servet gelirleri emek gelirlerine göre daha eşit olmayan bir şekilde dağılmaktadır (Türk 2010: 321). Zira servet sahibi kişilerin, düşük gelir elde edenlere göre gelir elde etmeleri daha kolay olmakla beraber, servet biriktirmeleri de daha kolay olmaktadır. Servet ve gelir seviyesi arasında ortaya çıkan bu pozitif ilişki sebebiyle, servetin toplumun daha geniş sosyal kesimlerine dağılması ve servetten elde edilen kazançların, eşitliği sağlama yönünde daha ağır bir şekilde vergilendirilmesi ve gelir eşitsizliğinin, eşitlik sağlanması yönünde çalışılması gerekmektedir (Ulusoy 2016: 316).

Bireyler arasında gelir eşitsizliğinin oluşmasının temel sebebi, sahip olunan servet arasındaki farklılıklar olmakla birlikte bu servet, ya insanın kendi tasarruflarıyla ya da miras vasıtasıyla meydana gelmektedir. Tasarruflar yoluyla elde edilen gelir, servetin elde edeceği kâr oranına bağlı olmakla birlikte, ülke genelinde kâr oranının yüksek olması, gelir dağılımında eşitsizliğin de yükselmesine neden olacağı ileri sürülmektedir. Diğer taraftan bireylerin tasarruf etmesi kendi isteklerine bağlı olmakla

birlikte, gelir dağılımı da bireylerin isteklerine göre açıklanabilmektedir. Fakat gelirlerin farklı olması bireylerin tasarruf yapma istek ve kabiliyetlerini farklılaştıracağından, gelir dağılımında eşitsizliğin ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Hatipoğlu 1976: 151).

Bunlara ilave olarak servet sahibi olmak, hâlihazırdaki teknolojiden en iyi şekilde yararlanma imkânı vermektedir. Burada teknoloji ise, gelir dağılımını etkileyen diğer bir faktördür. Özellikle teknolojik olarak gerçekleşen ilerlemelerden yararlanan kesimler toplum içerisinde daha yüksek konuma çıkarılırken, yeniliklere kapalı olan kesimler ise olağan gelişmelerden yoksun kalmaktadır. Teknolojik yeniliklere kapalı olan kesim; yaşlılar, eğitim seviyesi düşük olan kişiler ve iş sahibi olmayan kişiler olarak ifade edilmiştir. Hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde çalışanlar arasında gelir farkını arttıran teknoloji, yüksek vasıflı emeğe olan talebi artırmakta ve önemli bir rekabet ortamı ortaya çıkarmaktadır (Şenkal 2005: 388).

2.3.3. Faktör Fiyatları

Bir ekonomide gelir dağılımına etki eden bir diğer unsur da faktör fiyatlarıdır. Faktör fiyatları ise, ücret, rant, faiz, kâr gibi çeşitli üretim faktörlerini ifade etmektedir. Eğer bir ekonomide servet ve emeğin dağılımının eşit olduğu varsayılırsa; üretim faktörlerinin fiyatlarında ortaya çıkacak değişimlerin gelir dağılımını fiyatı artıran üretim faktörü lehine değişim olmaktadır. Yine aynı şekilde, bir üretim faktörünün fiyatı düşme eğilimine girerse, bu durumda gelir dağılımı fiyatı düşen üretim faktörü aleyhine olmaktadır (Ulusoy 2016: 317). Faktör fiyatları, ücret açısından düşünüldüğünde büyük öneme sahiptir. Zira ücret, toplumda yer alan önemli bir çoğunluğun sahip olduğu işgücü olduğu için, gelir dağılımı açısından kritik bir noktada olup, önemli bir gelir kaynağı olarak ifade edilir (Aras 2012: 32). Diğer taraftan faktör fiyatlarının sıfır olduğu bir ekonomide servet birikimi, yalnız bir şekilde gelirin artmasını gerçekleştiremez. Aynı şekilde devletin faiz hadlerini durdurması, binaları kontrol altına alması, gelir dağılımını belirli bir grup lehine olmasını engellediği gibi, belirli sosyal kesimlerin gelirlerini de reel olarak yükseltebilmektedir (Özbilen 2010: 382-383).

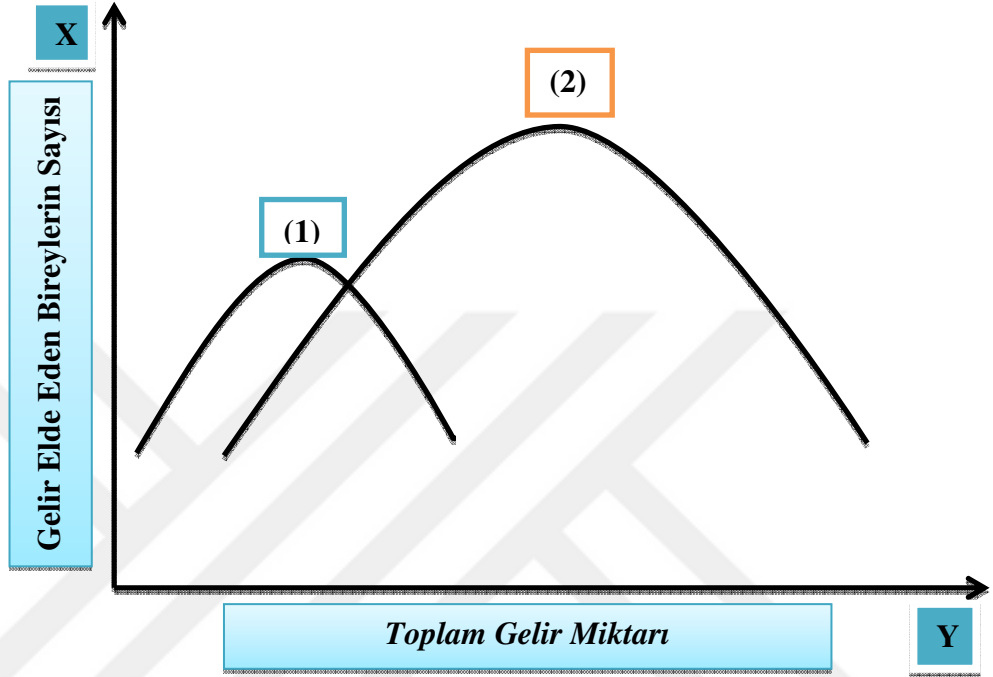
Konuya Türkiye’de 1980 sonrası dönemde faktör fiyatları ile ilgili ve ücretler açısından bakıldığında, bu dönemde reel ücretlerin ve ücret paylarının milli gelir içindeki payı azalmamış aksine daha da artmış ve gelir dağılımında önemli derecede eşitsizlikler ortaya çıkmıştır. Ücret ve maaşların milli gelir içerisindeki azalışına karşın faiz, rant ve kâr gelirlerinin milli gelir içerisindeki payı artış göstermiştir. Bu dönemde Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımının bozulmasında en önemli faktör, uygulanan ekonomi politikaları olmakla birlikte, ücretlilerin enflasyonun altında kalması, dolaylı vergilerin dolaysız vergilerden daha fazla olması ve izlenen yüksek faiz politikaları, gelir dağılımını bozucu etkiler göstermiştir (Karluk 2002: 94).

2.4. Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Birbirinden farklı birçok sosyal sınıfın hayat şartları ve yaşam seviyesi arasındaki fark, eşitsizlik kavramı olarak ifade edilmektedir. Toplam nüfus içerisinde belirli bir kesimin ulusal gelirden aldığı pay ile toplam nüfus içerisinde aynı orandaki diğer başka bir kesimin ulusal gelirden aldığı pay arasındaki fark gelir eşitsizliği kavramı ile ifade edilmektedir (DPT 2001: 5). Gelir eşitsizliği, bir ülkedeki gelir dağılımının o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil olarak paylaşılmaması olarak da tanımlanabilmektedir (Kuştepeli ve Halaç 2004: 147). Gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerde milli gelir, bireyler arasında eşit olmayan bir şekilde dağılım göstermektedir. Buna göre, bazı kimseler çok yüksek gelire sahipken, diğer kesimler az ya da daha düşük gelir elde etmektedirler. Zaten toplumda zenginler ile fakirlerin bulunması, gelirin eşit olmayan bir şekilde dağıtılmasının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Tuncer 1970: 12).

Gelir dağılımında eşitsizliği ilk olarak ele alan ve bunu teorik bir çerçevede inceleyen ilk kişi İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto olup, 1896’da çeşitli ülkelerde ve çeşitli zamanlarda yapmış olduğu gelir dağılımıyla ilgili istatistiksel araştırmalarını “pareto grafiği” adını verdiği bir grafik üzerinde göstermeyi başarmıştır. Pareto’ya göre her toplum piramite benzer şekilde grafikteki gibi bir dağılım göstermekte olup, en üst noktasında toplumda en üst düzeyde gelire sahip kesimi, tabanına doğru inerken gelir

düzeyi daha düşük olanlar ve en tabanında en fazla kişinin bulunduğu en düşük gelire sahip kesim yer almaktadır (Karakayalı 2018, <http://www.ekodialog.com/>, 20 Mayıs 2018’de erişildi). Bu durum bir şekil yardımıyla aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 2.2: Pareto gelir dağılımı

Şekil 2.2’ye göre (2) numaralı eğri diğer eğriye göre, daha yayılmış durumda olduğu için gelir dağılımında eşitsizliğin daha yüksek boyutta olduğunu göstermektedir. (1) numaralı eğri ise, gelir düzeyi çok daha düşük bir seviyede olan, daha fakir bir toplumu göstermektedir. Pareto’nun çeşitli dönemlerde ve ülkelerde yaptığı araştırma sonucuna göre, gelir dağılımında eşitsizliğin aynı sonuç verdiğini görmüş ve bunu doğal bir kanun saymıştır. Bu kanuna göre (Tuncer 1970: 11):

- ⌘ Hemen hemen tüm ülkelerde gelir dağılımında eşitsizlik birbirine benzer şekilde olup, bunu matematiksel olarak da ifade etmiştir.
- ⌘ Her nüfusa isabet eden ortalama gelir tutarının artırılması ile gelir dağılımında eşitsizlik az da olsa hafifletilebilir.
- ⌘ Yüksek gelire sahip kesimin bir üst gelir katına çıkması, gelir düzeyi düşük kesimin çıkmasından daha kolaydır.

Pareto bu kanunu kabul ederken çeşitli varsayımları da kabul etmiştir. Buna göre insanların kapasitelerinin aynı olmadığı ve yeteneklerin de eşit olmadığına göre gelir dağılımının da eşit olmayacağını ileri sürmüştür (Tuncer 1970: 11).

Gelir dağılımının bozuk ve eşit olmadığı bir ortamda, satın alma gücü yetersizleşir ve bireylerin özel mal ya da özel hizmet alabilmesi güçleşir. Bu nedenle, kişiler ihtiyacı olan mal ve hizmetlere olan taleplerini açıklayamadıkları için, piyasa yalnızca gelir düzeyi iyi olan ve satın alabilme gücüne sahip olanlara göre mal ve hizmet üretmektedir. Bunun sonucunda da, toplumun kıt kaynakları lüks tüketim mallarına ayrılırken, toplumun refahını yükseltici temel ihtiyaçları olan mal ve hizmetler üretilmemektedir. Ülkede sosyal barışın sağlanması ve sürdürülmesi de, önemli oranda gelir dağılımında adaletin sağlanmasına ve asgari gelir düzeyinin belirli bir seviyenin aşağısına düşmemesiyle ilişkilidir. Zira gelir dağılımında adaletsizlikler yaşandığı sürece, iktisadi kalkınma sağlanmış olsa dahi, sosyal sınıflar arasında huzursuzluklar ve gerginlikler artacaktır. Ülkede yaşayan kişiler arasında gelir dağılımı ne kadar adaletli olur ve bireyler arasında büyük eşitsizlikler yaşanmazsa, ülkenin refahı ve toplumsal barışı da o derece artacaktır (Öztürk 2012: 421).

Gelir dağılımında eşitsizliklerin yaşandığı piyasalar, tasarruf-yatırım dengesinde bozulma göstermektedir. Bu durum özellikle, kalkınma sağlamış ekonomilerde daha gözle görülür bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ekonomide ortaya çıkan dengesizlikler ise, piyasalarda istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Tüketiciler arasında gelir dağılımının adil olarak dağılım göstermesi, tasarruf-yatırım dengesinde tasarrufların teşviki yönünde ekonomiyi bozucu ve ekonomik istikrarı kaybettirici olumsuzlukların oluşmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin yaşandığı bir ülkede, devlet yüksek gelire sahip olan kesimden, az geliri olan kesime doğru yapacağı transfer harcamaları yoluyla, gelir eşitsizliğinin belirli bir miktarda önüne geçebilecektir (Özbilen 2010: 464).

2.5. Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri

Kişisel gelir dağılımı araştırmaları, herhangi bir gelir dağılımında belirli bir zamandaki eşitsizlik seviyesini ölçmek ya da birbirinden farklı iki gelir dağılımının arasındaki gelir eşitsizliğinin ne düzeyde olduğunu tespit ederek karşılaştırmak amacıyla yapılmaktadır. Bir ülkenin gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliğin zaman içerisinde değişimi incelenerek, olumlu bir gelişim ya da olumsuz bir değişim gösterdiği farklı zamanlarda gelir dağılımının karşılaştırılmasıyla ölçülmektedir (TÜSİAD 2000: 37).

Literatürde gelir dağılımını ölçmek için birçok ölçüt kullanılmaktadır. Bu ölçütler; değişim aralığı, aralık ölçüsü, görelî ortalama sapma, standart sapma, değişim katsayısı, Gini katsayısı, yüzde payları, Lorenz eğrisi, Kuznets eğrisi ve katsayısı, Pareto α katsayısı, Atkinson eşitsizlik ölçüsü vb. gibi çeşitli gelir dağılımı ölçütleridir (Karlık 2002; Sen 1997; TÜİK 2008).

Literatürde gelir dağılımını ölçmek amacıyla birbirinden farklı birçok ölçüm yöntemi olmasına karşın, bunlar arasında en yaygın kullanılanlarından birisi, Amerikalı iktisatçı Lorenz tarafından geliştirilen “Lorenz eğrisi” yöntemidir. Bunun yanında, Lorenz eğrisini rakamsal olarak ifade eden gini katsayısı ve kişisel gelir dağılımında hanehalkının gelir dağılımından aldığı payların eşit olup olmaması durumuna göre değerlendirilmesi olanağı sağlayan yüzde paylar analizi olarak ifade edilebilir (Aras 2012; Akbulut 2015).

Çalışmanın bu kısmında gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan çeşitli yöntemlerden kısaca bahsedilmektedir. Bu çeşitli yöntemlerden sık kullanılanlar olarak ifade edilen yöntemler daha detaylı olarak açıklanmaktadır.

2.5.1. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

3 Lorenz Eğrisi

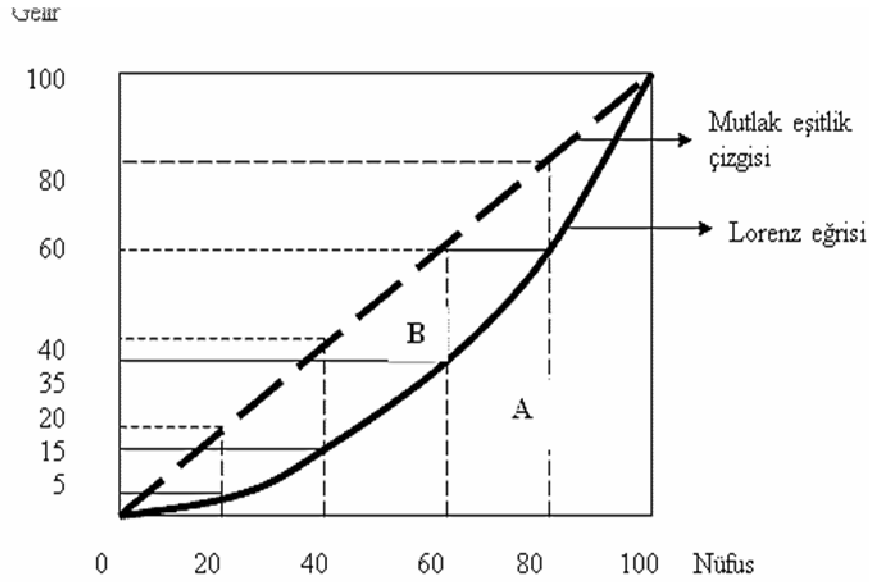
Gelir dağılımının ölçülmesinde çeşitli ölçüm yöntemlerinden en sık kullanılanlarından birisi olan Lorenz eğrisi, 1905 yılında Amerikalı iktisatçı Max Lorenz tarafından ortaya konulan bir gelir dağılımı ölçüm aracını ifade etmektedir. Bu ölçüm yönteminin amacı, ulusal gelirin ülke nüfusu arasında nasıl bir dağılım gösterdiğini ölçmektir. Lorenz eğrisi, hanehalkının gelir dağılımından aldığı payların eşit olup olmaması durumuna göre değerlendirilmesi olanağı sağlayan ve gelir paylarını belirleyen yüzde paylar analizi ile benzer olmakla beraber, gelir paylarını belirlemekten ziyade gelirin birikimli payını, bireylerin birikimli payı ile karşılaştırmaktadır (Bellu ve Liberati 2005: 2). Bir gelir dağılımı ölçümü Lorenz eğrisi ile yapılırken, çeşitli oluşum aşamalarından geçmektedir. Bu aşamalar bir şekil yardımıyla aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 2.3: Lorenz eğrisinin oluşum aşamaları (Bellu ve Liberati 2005: 4)

Bellu ve Liberati (2005)'e göre Lorenz eğrisinin oluşum aşamaları, ilk olarak gelir düzeyine göre gelir dağılımının sıralanması ile gerçekleşmektedir. İkinci olarak, kişilerin ve toplam nüfusun gelir oranları tanımlanmasıyla, üçüncü olarak kümülatif gelir ve toplam nüfus oranının tanımlanmasıyla, dördüncü olarak ise dağılım göstermiş eş bölüşüm doğrusunun tanımlanması ile gerçekleşmektedir. Son olaraksa, nüfusun kümülatif oranına karşı gelirin kümülatif oranının tanımlanmasıyla Lorenz eğrisinin

oluşum aşamaları tamamlanmış olmaktadır. Çeşitli aşamaları tamamlayarak oluşan sembolik bir Lorenz eğrisi aşağıda bir şekil yardımıyla gösterilmektedir.

Şekil 2.4: Lorenz eğrisi

Gelirin dağılımını gösteren Lorenz eğrisi, iki farklı gelir dağılımı arasında yer almaktadır. Diyagramda mutlak eşitlik doğrusu olarak gösterilen köşegen, gelir dağılımında tam eşitlik durumunu göstermektedir. Lorenz eğrisi bu mutlak eşitlik doğrusundan ne kadar uzaklaşırsa, toplumda gelir eşitsizliği de o ölçüde büyümektedir. Gelir dağılımında ne mutlak adaletin sağlanması ne de mutlak adaletsizliğin var olması imkânsızdır. Zira aranan mutlak adaletin sağlanması değil, gelirin görece olarak adil esaslar çerçevesinde dağıtılmasıdır. Bunun ne ölçüde başarılı olduğunu ise, Lorenz eğrisi göstermektedir (Özbilen 2010: 461). Kamu ekonomisinin gelir dağılım fonksiyonunun amacı, bütçe politikalarıyla mümkün olduğu kadar eşit dağılım gösteren Lorenz eğrisine doğru yaklaşmaktır (Şener 2006: 19).

Toplumun farklı kesimleri tarafından elde edilen payların birikimli olarak gösterdiği Lorenz eğrisinde öncelikle, hanehalkı başına gelir en küçükten en büyüğe doğru sıralanarak, toplumun belirli bir yüzdesinin milli gelirden aldığı yüzdelik paylar belirlenmektedir. Mutlak eşitlik durumunda, toplumun en düşük gelir elde eden %10'u milli gelirin %10'unu, en düşük gelir elde eden %20'si milli gelirin %20'sini

almaktadır. Mutlak eşitliğin olmaması durumunda ise, misal toplumun en düşük gelirli %10'u milli gelirden %5 pay alır ya da en düşük gelirli %20, milli gelirden %12 pay almaktadır. Bu paylar, eşitsizliğin ne boyutta gerçekleştiğini belirlemektedir. Bir ülkede yaşayan kişiler ya da hanehalkı gelirine göre, %1, %5 ya da %20 gibi farklı dilimlere bölünebilmektedir (Pınar 2012: 284).

Tablo 2.1: Lorenz eğrisi için sembolik bir gelir dağılımı yapısı (Pınar 2012: 284)

<i>Yüzde Dilimler</i>	<i>Mutlak Eşitlik</i>		<i>Eşitsizlik</i>	
	<i>Yüzde Pay</i>	<i>Birikimli (%)</i>	<i>Yüzde Pay</i>	<i>Birikimli (%)</i>
1. %20 (<i>En Fakir</i>)	20	20	5	5
2. %20	20	40	10	15
3. %20	20	60	15	30
4. %20	20	80	20	50
5. %20 (<i>En Zengin</i>)	20	100	50	100

Tablo 2.1'de mutlak eşitlik ve eşitsizlik durumlarına göre, iki farklı dağılım gösterilmektedir. Mutlak eşitlik durumuna ve gelirine göre yüzde pay alan toplumda, her dilim ulusal gelirden aynı oranda pay almaktadır. Mutlak eşitlik durumundan uzaklaşıldıkça, gelir dağılımında değişimler meydana gelecektir. Tabloda verilen eşitsizlik durumuna göre, toplumdaki en düşük gelire sahip %20'lik kısım, ulusal gelirden yalnızca %5 pay alırken, en yüksek gelire sahip %20'lik kısım ise ulusal gelirden %50 pay aldığı görülmektedir. Durumu bir de birikimli açıdan bakılırsa, en düşük gelire sahip %40'lık kısım milli gelirden sadece %15 pay aldığı, en yüksek gelire sahip %40'lık kısım milli gelirden %70 oranında pay aldığı görülmektedir. Verilen bu örneğe göre, gelir dağılımının büyük oranda bozuk olduğu tahmin edilmektedir.

3 Gini Katsayısı

Kişisel gelir dağılımını ölçmek için en yaygın kullanılan ölçütlerden biri olan Gini katsayısı, 1912'de Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Aynı zamanda Gini katsayısı, gelir eşitsizliğini tek bir değer ile özetlemektedir (Tiryaki 2013: 109). Gelir dağılımı, Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusundan ne oranda saptığını Gini katsayısı yardımı ile açıklanmaktadır. Gelir dağılımının grafiksel açıklaması Lorenz eğrisi yardımı ile yapılırken, matematiksel olarak açıklaması ise Gini katsayısı ile yapılmaktadır (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 361).

Lorenz eğrisi, mutlak eşitlik diğer adıyla eş bölüşüm doğrusuna yay çizen eğriyi ifade etmektedir. Gini katsayısı ise, Lorenz eğrisi ile eş bölüşüm doğrusu arasında kalan alanın, eş bölüşüm doğrusunun altında kalan alanlar toplamına oranlanması ile elde edilmektedir. Bu durumda, Lorenz eğrisi ile eş bölüşüm doğrusu arasında kalan alanı “A”, eş bölüşüm doğrusunun altında kalan alanlar toplamı da “A+B” olarak ifade edilirse;

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{A}{A+B} \text{ şeklinde hesaplanmaktadır.}$$

0 ile 1 arasında değer alan Gini katsayısı, 1'e yaklaşması gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını, 0'a yaklaşması ise eşitsizliğin azaldığını göstermektedir (Savaşan 2014: 343-344). İki alanın aynı olması sonucunda 1'e eşit olması durumu, gelir dağılımı eşitsizliğinin gelebileceği son noktayı gösterirken, bu durum toplumsal bir çatışma ve karışıklık oluşmasına neden olacaktır. Lorenz eğrisi ile eş bölüşüm (mutlak eşitlik) doğrusunun örtüşmesi durumunda ise, Gini katsayısı 0'a eşit olacaktır ve gelir dağılımında mutlak eşitlik sağlanacaktır (Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 361).

2.5.2. Yüzde Paylar Analizi (P80 / P20)

Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan yüzde paylar yöntemi, diğer yöntemlere göre en açık olanıdır (DPT 2001: 2). Buna göre hanehalkının gelirleri en düşükten en yükseğe doğru sıralanmasıyla, hanehalkının milli gelirden almış olduğu yüzde paylar sınıflandırılmaktadır. Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan yüzde paylar analizindeki haneler %1'lik yüz, %5'lik yirmi, %10'luk on ve %20'lik beş gruba ayrılarak, bu grupların milli gelirden aldıkları paylar kıyaslanmaktadır (Öztürk 2016: 343). Buna göre, yüzde paylar yönteminde dilimlerin sayısı düşürüldükçe, gelir eşitsizliğinin durumu hakkında bozukluğun ne derecede olduğunu net açıklayan sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Çelik 2004: 60).

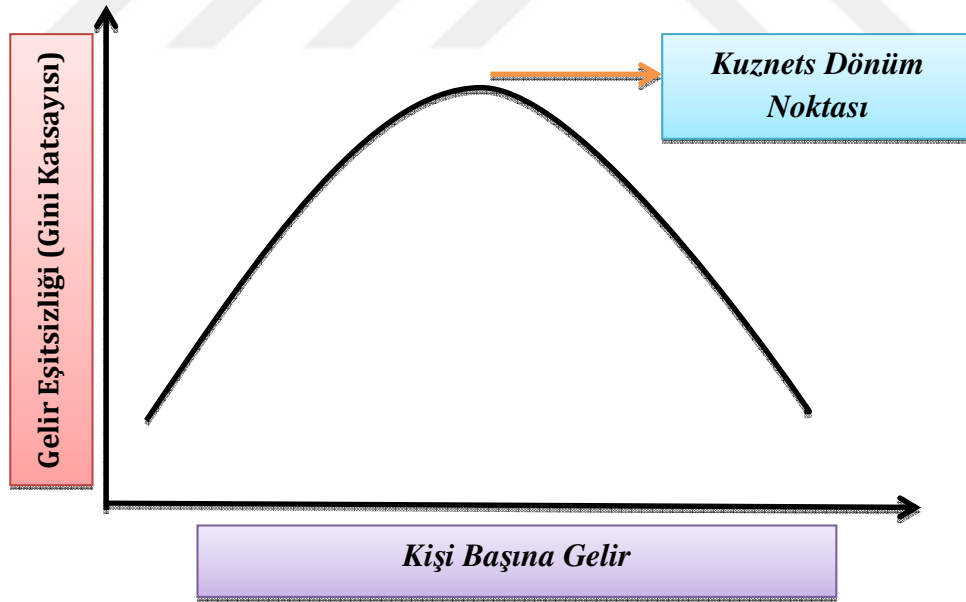
Lorenz eğrisi ve Gini katsayısına göre gelir dağılımını daha detaylı gösterebilen olanağı sağlayan yüzde paylar analizinde, hanehalkları milli gelirden aldıkları paylara göre, genellikle %20'lik gruplara ayrılarak, en fakirden en zengine doğru bir sıralama

yapılarak, beş farklı grup oluşturulur. Bunun sonucunda da, nüfusun her bir %20'lik kısmının milli gelirden ne ölçüde gelir elde ettiği ortaya çıkmaktadır (Altınışık ve Peker 2008: 104).

2.5.3. Kuznets Eğrisi ve Katsayısı

Simon Kuznets tarafından geliştirilen bu ölçüte göre, toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün yüzde dağılımına dayalı olarak sektörel dengesizlikleri, sektörler arası ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsünü ifade etmektedir (Öztürk 2012:437). Kuznets katsayısı, Gini katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçütü durumundadır (DPT 1994: 8). Kuznets'in Kıta Avrupası'nda 2. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, çok hızlı bir büyümenin yaşandığı bu dönemi açıkladığı, eşitsizliğin ters U şeklini aldığı bu eğri (Küçükkaya 2017: 18) aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 2.5: Kuznets eğrisi

Kuznets eğrisine göre, ülkelerin ekonomik büyümesi devam ederken ilk safhalarda gelir eşitsizliğinde belirli bir yükseliş gerçekleşmektedir. Zamanla bu eşitsizlik durağan hale gelir ve belirli bir ekonomik olgunluğa ulaştığı zaman, ekonomik kalkınma ile birlikte gelir eşitsizliği de azalmaktadır. Buna göre ekonomik büyüme

gerçekleşirken ilk safhada gelir eşitsizliğindeki yükseliş, gelir düzeyi zaten yüksek olan tasarruf sahibi kesimin sahip olduğu sermayenin daha da artarak birikmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, ekonomik büyüme ile gerçekleşen sanayileşme sonucu kırsal bölgelerden kentsel bölgelere doğru bir göçün olması nedeniyle, kırsal bölgelerde de kentsel bölgelerde de gelir dağılımında bir eşitsizlik yaşanmasına, kentsel bölgelerin kırsal bölgelere göre daha ekonomik olarak baskın olması durumuna neden olmaktadır (Kuznets 1955: 8-18).

2.5.4. Diğer Ölçme Yöntemleri

Literatürde gelir dağılımını ölçmek için kullanılan diğer ölçütler ise; aralık ölçütü, değişim aralığı, görelî ortalama mutlak sapma, standart sapma, değişim katsayısı, Pareto α katsayısı, Atkinson eşitsizlik ölçüsü vb. gibi çeşitli gelir dağılımı ölçütleridir (Karluk 2002; Sen 1997; TÜİK 2008). Burada kısaca bu ölçütlerden bahsedilmektedir.

- ∅ Aralık Ölçütü ve Değişim Aralığı Ölçütü: Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri belirlemede kullanılan aralık ölçütü yönteminde, en az gelir ile en fazla gelir seviyesi karşılaştırılarak, bu iki gelir arasındaki farkın ortalama gelire oranlanması ile bulunmaktadır. Değişim aralığı ölçütü ise, bir gelir dağılımındaki en az gelir ile en fazla gelir arasındaki fark olarak nitelendirilmektedir (Öztürk 2016: 342).
- ∅ Görelî Ortalama Mutlak Sapma ve Standart Sapma: Görelî ortalama sapmaya, dağılımda yer alan tüm gelirleri ortalama gelir ile karşılaştırarak, tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı hesaplanarak, farklar toplamının toplam gelire oranlanmasıyla ulaşılmaktadır. Standart sapma ölçüm yöntemi ise, terimlerin aritmetik ortalamadan farklarının kareleri ortalaması alınarak elde edilmektedir (DPT 2001: 5).
- ∅ Değişim Katsayısı ve Pareto α Katsayısı: Bir serinin standart sapması, serinin aritmetik ortalamasına bölünerek sonucun 100 ile çarpılması sonucunda değişim katsayısı elde edilmektedir. Pareto α katsayısı ise, belirli bir gelir düzeyi ile bu geliri veya daha fazlasını elde edenlerin sayısı arasında belirli bir ilişki olduğu varsayımına dayanan bu ölçüt, gelir düzeyi

yükseldikçe kişilerin üst gelir grubuna ne oranda yükselme ihtimalinin olduğunu göstermektedir (Öztürk 2012:437).

- ∅ Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü: Bir sosyal refah fonksiyonu sayılan Atkinson eşitsizlik ölçütüne göre, gelirin eşit dağılması durumunda, belirli bir sürede sosyal refah düzeyine ulaşabilmek için eşit dağıtılan gelirin ne kadarının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu durum bir başka deyişle, mevcut eşitlik durumundan mutlak eşitlik durumuna geçerken vazgeçilen gelir olarak açıklanabilmektedir (Kaplou 2002: 3).

2.6. Gelirin Yeniden Dağılımı

Gelir dağılımı kavramından anlaşılması gereken, ekonomide belli bir zamanda ortaya çıkan gelirin ekonomideki karar birimlerince ne oranda dağıtıldığıdır (Karaman ve Özçalık 2007: 26). Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır. Gelir dağılımı politikasının en önemli amacı sadece gelirin araştırılması değil, aynı zamanda milli geliri meydana getiren üretim faaliyeti içindeki sosyal ilişkilerin ve bölüşüm ilişkilerinin bilinmesidir (DPT 2001: 3).

Bugünün ekonomik ve sosyal devlet anlayışı, bir yandan kalkınmanın sağlanmasını, diğer yandan da kalkınmanın sonuçlarından bütün yurttaşlarının eşit şekilde yararlanmasını öngörmektedir. Birinci amaç, gittikçe artan tempolarla milli ekonomide büyümenin sağlanması; ikinci amaç ise artan gelirden sosyal sınıfların dengeli bir şekilde faydalanması ile gerçekleştirilmektedir. Buna göre sosyal refah anlayışı, bir yandan milli gelirin artması, diğer taraftansa bu gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmasıdır. Kuşkusuz tüm devletlerin idarecileri, kendi vatandaşları için hem iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi hem de artan gelirin paylaşılması konusunda gayret göstermektedir. Bu gayretlerinse, iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için GSMH ya da milli gelirden artışlar olduğu sürece gerçekleşirken; sosyal kalkınma ise gelir

bölüşümünde adalet sağlandığı sürece gerçekleşmektedir. Bu nedenle, gelir dağılımı milli gelir ile birlikte ele alınması gereken bir konu olmaktadır (Özer 1980: 289).

Devletin gelir dağılımını düzeltmek amacıyla ekonomiye müdahalede bulunması, gelirin yeniden dağıtılması politikası olarak tanımlanmaktadır. Devlet, kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla gelirin yeniden dağılımını sağlamaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 513). Kamu gelirleri ve kamu harcamaları maliye politikasının araçları olduğu için, bu konuya maliye politikasının araçlarının gelirin yeniden dağıtımındaki rolü çerçevesinde ayrıca incelenmektedir.

2.7. Gelir Dağılımının Maliye Politikası Araçları ile Düzenlenmesi

Gelir dağılımının düzenlenmesinde maliye politikası araçları; kamu gelirleri (özellikle vergiler), kamu harcamaları ve kamu borçlanması büyük öneme sahiptir. Burada uygulanacak politikalara kısaca değinilmektedir.

2.7.1. Vergi Politikası

19. yüzyıla gelinceye kadar batı ülkelerinde, toplam vergi yükünün bugüne kıyasla çok düşük seviyede olması ve zenginden fakire doğru artan oranlı bir biçimde dağıtılmasına ilişkin düşünceler yer almaktaydı. Bu yüzyıldan sonra ise, toplumsal adalet ve vergi adaleti arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çeken A. Wagner'den bu yana gelişim göstererek, çağımızda siyasi bir kuvvet haline gelmiş olan müdahaleci devlet akımları ve vergi adaleti ilkeleri, vergi sistemlerinin oluşturduğu tersine artan oranlı etkilerin giderilmesinden başka, gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltmayı da vergi politikasının temel bir amacı haline getirmiştir (Turhan 1993: 445). Vergilerin devlete gelir sağlamanın yanı sıra, ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılabileceğini ilk olarak ileri süren A. Wagner'e göre, gelirin ve servetin belirli ellerde ölçsüz biçimde birikmesine imkân verilmemesi gerektiğini savunmuştur (Tekir 1990: 26).

Gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla çoğunlukla vergi politikalarından faydalanılmaktadır. Bu adalet ise, gelir seviyesi yüksek olan kesimden yüksek vergi, geliri düşük olan kesimden de düşük vergi alınmasıyla, artan oranlı vergi sistemi uygulanarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Hatta gelir seviyesi belirli bir seviyenin altında olan kesim için, vergi istisnası ve muafiyetleri uygulanmaktadır. Veraset ve intikal vergisi, en az geçim indirimi vb. gibi maliye politikası araçlarından vergi ile gelir dağılımında adalet tesis edilmeye çalışılmaktadır (Öztürk 2012: 440).

Devlet, gelir dağılımında adaleti sağlamak için negatif gelir vergisini de bir araç olarak kullanmaktadır. Buna göre negatif gelir vergisi, toplumda asgari geçim düzeyinin altında gelir elde eden kesime, elde ettikleri gelir ile asgari geçim sınırı arasındaki fark kadar devlet tarafından ödeme yapılmasıdır. Böylece, bu fark kadar ödeme yapılmasıyla gelir dağılımında adalet sağlanılmaya çalışılmaktadır (Pehlivan 2016: 311).

Tüketim üzerinden alınan vergiler, düşük gelir gruplarının aleyhine olabilmekteyken, yapılan düzenlemeler ile gelir dağılımını düzeltici yönde etkisi olması sağlanabilmektedir. Örneğin, düşük gelirli kesimin kullandığı malların katma değer vergisi oranı düşürülüp, gelir seviyesi yüksek kesimlerin kullandığı malların katma değer vergi oranı yükseltilebilmektedir. Gelişmiş ülkelerde genel vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin payı yüksekken, gelişmekte olan ülkeler de dolaylı vergilerin payı daha yüksektir. Bu açıdan dolaylı vergilerin oranlarının düşürülmesi, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik olduğu kabul edilir. Bunun yanında, gelir ve servet üzerinden uygulanan dolaysız vergilerin, artan oranlı bir şekilde uygulanması, gelir eşitsizliği bakımından dengesizliklerin giderilmesinde daha fazla etkili olmaktadır (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 199-200).

Gelir dağılımını dengelemede en etkili araçlardan birisi gelir vergisidir. Bu vergiler, artan oranlı bir tarifeye sahip olup, yansıtılmamaktadır. Mükelleflerin kişisel durumları göz önüne alınarak vergilendirilmeleri gerçekleştiği için, gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik fonksiyonları olduğu söylenebilmektedir. Buna göre gelir vergisinin, asgari geçim oranının altında bir gelire sahip olan kesimin vergiden muaf tutulması ya da belirli konularda istisnalar uygulayarak gelir dağılımını düzenleyici

özelliği olduğu söylenebilmektedir. Ancak istisna, muafiyet ya da indirim gibi toplumsal refah ve sosyal amaçlar için gerçekleştirilen bu düzenleyici etkenlerin gelir dağılımını dengede tutması isteniyorsa, vergi kaçakçılığı, eksik beyan ya da haksız indirim gibi çeşitli olumsuzlukların engellenmesi gerekmekte olup, aksi takdirde bu gibi olumsuzluklar gelir dağılımında eşitsizliğin artmasına neden olabilmektedir (Eker, Altay ve Sakal 1994: 238).

2.7.2. Harcama Politikası

Bir ekonomideki bütün kişiler yaşadıkları sürece, üretim sürecine emekleri ya da servetleri ile katılarak kendilerine hayatlarını devam ettirebilmek için yeterli mal ve hizmetleri garanti edecek olan bir geliri temin edebilecek durumda olsalardı ya da bunun mümkün olmadığı zamanlarda ailedeki diğer üyelerce geçimleri yeterli ölçüde sağlanmış olsaydı, o zaman devlet yalnızca vergilendirme politikası ile gelir dağılımında düzeltmeler yapmakla yetinirdi. Ancak gerçekte, sayısız kişinin hastalık, sakatlık, yaşlılık ya da işsizlik gibi çeşitli sebeplerinden dolayı yeterli düzeyde bir emek geliri elde edemedikleri ya da bir servete sahip olmayıp yeterli gelir sağlayamadıkları için, bu durum vergi açısından dikkate alınsa dahi geçinme durumu sınırlı durumda olduğu için, devlet gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla, kendi kusurları olmaksızın geçimlerini tamamen ya da kısmen sağlayamayanların yeterli bir gelire sahip olmaları için yeniden gelir dağılımı yapmak zorundadır (Haller 1974: 298).

Devletin böyle bir yeniden gelir dağılımı için, gelirini kısmen ya da tamamen temin edemeyen kimselere devamlı ödemeler yaparak geçinmelerini mümkün kılabilir. Devlet, kişi ve kurumlardan vergi olarak elde ettiği geliri, kamu harcamalarının pek tabii transfer harcamalarının da finansmanı için kullanmaktadır. Devletin gelir dağılımını iyileştirmesi için gerçekleştirdiği harcamalar, ekonominin daralma dönemlerinde gelir düzeyi düşük olan kimseler için gelirlerini arttırıcı etki yaratmaktadır. Kişilerin yüklendiği vergi miktarı, yapılan kamu harcamalarından sağlanan faydadan daha düşük ise, gerçekleştirilen kamu harcamaları vasıtasıyla kişinin gelirinde bir iyileşme olacaktır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş 2010: 517).

Devlet, düşük gelir sahiplerine, çeşitli sebeplerden dolayı yeterli düzeyde bir emek geliri elde edemeyen veya bir servete sahip olmayıp yeterli gelir sağlayamayan kişi ve aileler ile yoksulluk tehlikesine maruz kalanlar için zorunlu bir sigorta sistemi kurması ile yeniden bir gelir dağıtım süreci izleyebilir. Bu şekilde, sigortalılar herhangi bir zarara uğrama ya da tehlikesi olduğu durumda kendilerine ödenecek olan ve varlığını garantileyen gelirlerin finansmanını mümkün kılacak olan bir aidat ödemek zorundadır. Bu kuruluşlarında en önemlileri; Sosyal Sigorta Kurumu (SSK), yardım sandıkları, özel ya da bağımsız idareye sahip sigorta kuruluşlarıdır (Özbilen 2010: 474).

Gelirin yeniden dağıtılması yönünde kamu harcamaları, geliri yeniden dağıtıcı harcamalar ve diğer harcamalar şeklinde iki bölüme ayrılabilir. Bunlardan ilki, mal ve hizmetlerle ilgili cari harcamalar ve cari transfer harcamaları olup, geliri yeniden dağıtıcı harcamalardır. Bu harcamalar eğitim ve sağlık gibi hizmetlerle geliri yeniden dağıtırken, diğer harcamalar ise kişi ve ailelere, sınai ve ticari işletmelere yapılan yardımlarla dağıtıcı özellikleri bulunmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 248).

2.7.3. Borçlanma Politikası

Devletin kamu harcamalarının giderek artmasına karşın, vergi gelirlerinin aynı ölçüde artırılamaması, devleti yeni gelir kaynakları bulmaya zorlamıştır. Bunun sonucu olarak devlet kamu finansmanının sağlanması için borçlanma yoluna gitmiştir (Pehlivan 2016: 178). Karşılıksız ve zorunlu gelir kaynaklarından olan vergilerden birkaç şekilde ayrılan borçlanma, bugünkü tüketimin ertelenmesi karşılığında, alacaklı kişiye ya da kuruma belirli bir faiz ödemesi karşılığında ve zorunlu olmaksızın, gönüllü bir şekilde sağlanan gelir türü olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan vergiler, özel tüketim harcamalarından ödenirken ve ekonomide bu tür harcamaları kısıtıcı etki yaparken, devletin borçlanması, tasarrufu kısıtıcı etki yapmaktadır. Çünkü devletin borçlanacağı kaynaklar, tasarruf sahibi orta ve yüksek gelirli kesimlerdir. Devletin borçlanma yapacağı bu kesime faiz ödemesi de gerçekleştirileceği düşünülürse, faiz ödemeleri ile yine orta ve yüksek gelire sahip kişilerin gelirlerinde daha fazla bir artış meydana getirecektir. Bunun neticesinde, borçlanma yapan tahvil sahiplerinin gelirleri yeniden artacak ve kişiler arası gelir dağılımı da bozulacaktır (Yılmaz 2015: 363).

Borçlanmanın gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri, enflasyonist dönemlerde özellikle devletten alacaklı olanların aleyhine büyük oranda artmaktadır. Çünkü devlete borç olarak verdikleri anapara enflasyonist para karşısında erirken, eriyen bu miktarın bir kısmı alınacak faiz ile giderilir. Buna karşın devlete borç vermeyen kişilerin gelirleri bir taraftan enflasyonist dönem nedeniyle azalmakta, diğer taraftan ise bu kişilerin ödedikleri vergilerle devlet borçlarının faizlerini finanse etmektedir. Paranın satın alma gücünün değişmesi ile birlikte, devlete borç vermeyen kesimde bu dönemde gelir dağılımı bozulmaktadır (Eker, Altay ve Sakal 1994: 254).

Genel olarak gelir dağılımında adaletin sağlanması iç borçlanma açısından düşünüldüğünde, gelir dağılımını bozucu etkisi olmasına karşın, dış borçlanma gerçekleştiğinde ise kamu harcamalarının finansmanında kullanılacağı için ve bu harcamalar sosyal transfer harcamaları yoluyla düşük gelire sahip kesimin alım gücünün artırılması yoluyla gerçekleştirilirse, gelir dağılımında adalet sağlanabilir. Ancak, borçlanma sonucu karşılığında faiz ödemesinin yapılması, devletin ilerleyen zamanlarda bu ödemeler için nakit ihtiyacını doğuracağı ve bu ödemelerin yine vergiler yoluyla halktan alınması, gelir dağılımı üzerinde yeniden bozucu etkisini gösterecektir.

2.8. Gelir Eşitsizliğine Yönelik Literatür Taraması

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ilk olarak 1987 yılında Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi ile gelir dağılımı ile ilgili veri üretmiştir. Daha sonra, 1994 yılında bağımsız bir gelir dağılımı araştırması gerçekleştirmiş, sonrasında 2002–2005 yılları arasında hanehalkı bütçe araştırmasından gelir dağılımı ile ilgili veri elde etmiştir. 2006 yılından sonra, gelir dağılımı ile birlikte yaşam koşulları, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili veri üretmek için “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” yapmaya başlamıştır.

Gelir eşitsizliği, özellikle son yüzyılda Türkiye’de ve tüm dünyada sürekli bir sorun olarak ortaya çıktığı için, çok fazla araştırmaya konu olmuştur. Bu nedenle, literatür oldukça zengindir. Bu konuda gelir eşitsizliği ile yolsuzluk, tarım, göç,

küreselleşme, harcama gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisi olması ya da gelir eşitsizliğinin nedenleri hakkında yapılan çalışmalara kısaca değinilmektedir.

Solow (1956), Arrow (1962) ve Mankiw, Romer ve Weil (1992), ekonomik büyüme ve gelir dağılımında dengesizliklerin giderilmesi konusunda çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda temel varsayım olarak, gelir dağılımında eşitliğin sağlanabilmesi ve yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi ile mümkün olabileceği varsayımı altında birleşmişlerdir.

Boratav (1976), “100 Soruda Gelir Dağılımı: Kapitalist Sistemde, Türkiye’de ve Sosyalist Sistemde” çalışmasıyla gelir dağılımının kurumsal bir analizini gerçekleştirmiştir. Ayrıca, 1970’lerin sonlarından bu yana, ücretler ve daha genel olarak emek gelirleri ve emek gelirlerinin toplam milli gelir içindeki payının büyük ölçüde gerilediğini, tarım kesimindeki ortalama gelirlerde de önemli ölçüde gerileme görüldüğünü, tarımın milli gelir içindeki payı azalırken, tarımla tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklarının arttığını ifade etmiştir.

TÜGİAD (1993) tarafından hazırlanan rapora göre, eğitim, sağlık, barınma vb. temel ihtiyaçlardan oluşan hizmetlerin gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğu açıklanmaktadır. Buna göre, gelir dağılımında adaletsizliklerin giderilmesi konusunda hemfikir olunmasına karşın, bununla ilgili çok fazla ilerleme olmadığını ifade ederek, gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi açısından nüfus artış hızının düşürülmesi, tarımda verimliliğin yükseltilmesi, enflasyon oranının düşürülmesi, sosyal güvenlik sisteminin daha iyi hale getirilmesi ve demokratikleşmenin hızlandırılması gibi çeşitli tavsiyeler sunmaktadır.

Işığık (1998), 1987 ve 1994 yıllarında Türkiye’de hanehalkı gelir dağılımı anketlerine dayalı gelir dağılımı eşitsizliğini araştırmış olup bu araştırmaya göre, tarım sektöründe çalışan kişilerin elde ettiği gelirin payının düştüğünü vurgulamış, gelir dağılımında büyük önem taşıyan faktörlerin, enflasyon ve vergi politikalarındaki başarısızlıkların olduğunu tespit etmiştir.

Yamak ve Yamak (1999), Türkiye'de 67 ilin 1980-1990 yılları arasındaki göç oranları incelemiş ve iç göç ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu araştırmaya göre, gelir dağılımındaki farklılıkların göç üzerinde büyük bir etkisi olduğunu, gelir düzeyi düşük olan illerde, kişisel gelirin ülke ortalamasına ulaşması durumunda, iç göçün yaklaşık olarak %25 oranında düşebileceğini ileri sürmüşlerdir.

TÜSİAD (2000)'ın Türkiye'de yapmış olduğu 1987 ve 1994 bireysel gelir dağılımı anket verileri ile yoksulluğun ve gelir dağılımının düzeyi araştırılmış, gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliklerin ortaya çıkmasında ne tür etkenlerin olduğunu, bu etkenlerin gelir eşitsizliğini ne oranda etkilediğini incelemiştir.

Gupta, Hamid ve Alonso-Terme (2002), kurdukları bir eşitsizlik modeli ile gini katsayısını kullanarak gelir dağılımında eşitsizliğin nedenini incelemiştir. Çalışmaya göre, gelir eşitsizliğinin yüksek olması, yolsuzluğun yüksek olmasıyla ilişkilidir. Yolsuzluğun, artan oranlı vergi sisteminde ödenecek vergileri azaltarak gelir eşitsizliğini daha da arttırdığı tespit edilmiştir.

Chetwynd, Chetwynd ve Spector (2003), dünya üzerindeki 35 ülkede gelir eşitsizliği ile yolsuzluk arasında bir ilişki olup olmadığını analiz etmişlerdir. Bulgulara göre, yolsuzluğun gelir dağılımını bozucu bir etkisi olduğu, gelir eşitsizliği oranlarının yüksek olduğu kesimlerde yolsuzluk oranlarının da yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte, düşük gelirli kesimin gelirlerinden daha fazla bir oranını rüşvet olarak ödeme yaptığını tespit etmişlerdir.

Çelik (2004), yaptığı çalışmayla hem Türkiye'de hem de Avrupa'da gelir dağılımındaki eşitsizliği araştırmış, dünyanın her yerinde refahın zamanla daha da eşit olmayan bir şekilde paylaşıldığının altını çizmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme ve liberalizasyon politikalarının, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür.

Kuştepeli ve Halaç (2004), Türkiye'de 1980'li yıllardan 2002 yılına kadar hanehalkı gelir dağılımının nasıl bir gelişim gösterdiğini, gelirin hane ve bireyler

arasında ne şekilde bir dağılım gösterdiğini inceleyerek, bu yıllarda sürdürülen ekonomi ve sosyal politikalarının mevcut olan gelir eşitsizliği ve yoksulluğun daha da artmasına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Kişi başı ve hanehalkı gelirin düşük olmasının, bölgesel gelir eşitsizliğini ve yoksulluğunu artırdığını ifade etmişlerdir.

Förster ve d'Ercole (2005), 27 OECD ülkesinde gelir dağılımı ve yoksulluk konusu üzerine OECD raporu hazırlamışlardır. Rapora göre, bu 27 OECD ülkesinde 1980'li yıllardan sonra gelir dağılımında eşitsizliğin ve yoksulluğun büyük oranda arttığı tespit edilmiştir. Bu eşitsizliğin ortaya çıkmasının altında yatan temel nedenin, ücretlerdeki eşitsizliğin daha fazla artmasına bağlanmıştır. Gelir dağılımında eşitsizliğinde Meksika ilk sırada yer alırken, Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. Bu ülkelerden Danimarka ve İsveç, gelir dağılımında eşitsizliğin en düşük oranda olduğu ülkelerdir.

Öztürk (2005), Türkiye ekonomisindeki 1965-2001 yılları arasında bölgeler arası gelir dağılımı farklılıklarını gini, theil ve atkinson gelir eşitsizliği ölçütleri kullanarak araştırmıştır. Çalışma sonucuna göre, bölgesel gelir eşitsizliğinin 1980'li yılların sonlarına kadar artışta olduğu, 1990'lı yıllardan sonra ise azalışta olduğu saptanmıştır.

Subaşat (2007)'ın küreselleşme ve eşitsizlik üzerine yaptığı çalışmasına göre, 1980'li yıllardan sonra dünya genelinde gelir dağılımında eşitsizliğin büyük oranda arttığını ortaya koymuştur. Gelir dağılımı eşitsizliğinin sosyal bir sorun olmasının yanı sıra, diğer sosyal sorunların da temel kaynağını oluşturduğunu açıklamıştır.

Yükseler ve Türkan (2008)'ın Türkiye'de 2002-2006 yılları arasında hanehalkı, iş gücü, gelir, yoksulluk, yaşam memnuniyeti üzerine yapmış oldukları anketi, harcama bakımından inceleyerek, çalışma sonucunu AB ile karşılaştırmışlardır. Buna göre, gelir dağılımında eşitsizliğin nispi olarak düzelmesini maliye politikası araçları ve sosyal harcamalardaki değişimlerle açıklamışlardır. Türkiye'de maliye politikasının gelir dağılımı üzerinde düzeltici etkisinin sınırlı kaldığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Oyvatt (2008), Türkiye'de 1994-2005 yılları arasında, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ücret paylarındaki değişimi ve bunun sonucu olarak da gelir dağılımında ortaya çıkardığı etkiyi araştırmıştır. Çalışmanın bulgusuna göre, küreselleşmenin iş gücü esnekliğini artırarak, pazarlık gücünü azalttığı ve bununla birlikte, ticareti yapılabilen malların üretim sektörlerinde ücretler üzerinde baskı kurması sonucu, ücretlerde bir düşüş görülmüş, bu durum gelir dağılımında eşitsizliğin de artmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, ticareti yapılmayan malların üretim sektörlerindeki işçilerin ücret paylarının artması ile gelir eşitsizliğinin de azaldığı sonucu çıkmıştır.

Samanta ve Cerf (2009)'ın yapmış oldukları çalışmada, gelir dağılımı ile maliye politikası arasındaki ilişkiyi incelemiştirlerdir. Buna göre, gelir dağılımında bozukluğun yüksek olması durumunda, hanehalkının gerçekleştirdiği harcamalar, uygulanan mali politikalarının etkisini göstermesine engel olabilmektedir. Bunun için gelirin düşük gelirli kesime yeniden dağıtılması ile genişletici bir politika uygulanmasının, maliye politikasının etkisini artırabileceği önerisinde bulunmuşlardır.

Çalışkan (2010)'ın Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, Türkiye'nin OECD lkeleri içerisindeki konumunu değerlendirmiştir. Buna göre ülkemizde, 1960'lı yıllardan günümüze kadar gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılmasına yönelik büyük oranda bir iyileşme sağlanamadığı, bunun nedenini ise siyasi iktidarların gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak için sosyal politikalara gereken önemi vermediklerinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Kubar (2011), Türkiye'de 1994-2007 yılları arasındaki dönemde gelir dağılımının gelişimi üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışma bulgularına göre, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin toplumsal kalkınmayı engellediği düşünülmektedir. Bu nedenle toplumsal kalkınma ve gelir dağılımı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Gelir dağılımı türlerinden yalnızca fonksiyonel gelir dağılımının değil, aynı zamanda kişisel ve bölgesel gelir dağılımlarının da üzerinde durulması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Çetin ve Gün (2013), “Shorrocks Ayrıştırma Analizi”ni kullanarak Türkiye’de 2002-2009 yılları arasında gelir eşitsizliğini, kişisel ve hanehalkı bazında incelemişlerdir. Analize göre, bu yıllar arasında gelir eşitsizliğini ortaya çıkaran en önemli sebebin, faiz geliri olduğu saptanmıştır. Buna göre faiz, kâr ve rant gelirlerinin gelir dağılımı eşitsizliğini, ücret ve transfer gelirlerinden daha fazla etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu nedenle, transfer gelirlerinin eşitsizlik üzerindeki etkilerinin düşürülmesi, sosyal politikalar açısından büyük önem taşımaktadır.

Acar (2015), Türkiye’de gelir dağılımının gelişimini incelemiş, gelir dağılımında eşitsizliği diğer ülkelerle de karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmaya göre, Türkiye gelir dağılımı eşitsizliğinde gelişmiş ülkeler arasında son sıralarda yer alırken, dünya geneli olarak bakıldığında orta kısımlarda yer aldığını ifade etmiştir. Türkiye’de gelir eşitsizliğinin önüne geçmek için, kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınması, yapısal işsizliğin azaltılması, dolaylı vergilerin düşük tutulması, düşük gelire sahip olan kesime yönelik maddi teşviklerin uygulanması önerilerinde bulunmuştur.

Uysal ve Vatansever Deviren (2016), "Küresel Gelir Dağılımı Endeksi" adlı yeni bir yöntem ile küresel gelir dağılımındaki eşitsizliği analiz etmişlerdir. Buna göre gelir dağılımında eşitsizlik, 2008 küresel finansal krizden sonra az da olsa düşme eğilimine girmiş, ancak genel olarak 1980’lerden sonra günümüze kadar sürekli büyük oranda bir artış göstermiştir.

Doğrul (2017), Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren yıllar içinde gerçekleşen gelir dağılımının karşılaştırmalı analizini yapmıştır. Analize göre, gelir dağılımında eşitsizliğin azaltılmasına dair yapılan sosyal politikaların yeterli olmaması nedeniyle, gelir dağılımında eşitsizliğin azaldığı dönemler olsa dahi, en yüksek ve en düşük gelire sahip kesim arasındaki farkın değişmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Şahbaz, Gömleksiz ve Kaleci (2017)’nin gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik kamu politikaları üzerine yapmış oldukları çalışma, 20 OECD ülkesinin 1995-2013 dönemi verileri ile panel eşbütünleşme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın

bulgularına göre, hanehalkına gerçekleştirilen sosyal yardımların ve işsizlik yardımları için yapılan harcamaların gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir.

Ayyıldız (2017)'ın yaptığı çalışmaya göre, gelirin adil bir dağılım göstermemesinin nedenlerini, çeşitli ülkelerde 2002-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, gelir vergileri, nüfus ve doğrudan yabancı yatırımların gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğunu tespit etmiştir.

2.9. Türkiye’de ve Dünya Genelinde Gelir Dağılımının Değişimi

Bu kısımda ilk olarak Türkiye’de gelir dağılımının gelişimi ve değişimi ele alınmakta olup, ardından Türkiye’deki kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılımı grafik ve tablolar üzerinde değerlendirilmektedir. Daha sonra, dünya genelindeki gelir dağılımının değişimi incelenmekte olup, Türkiye’deki gelir dağılımı ile karşılaştırılarak değerlendirilmektedir.

2.9.1. Türkiye’de Gelir Dağılımının Değişimi

Gelir eşitsizliğinin temelinde, toplumda yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını ücretsiz olarak karşılayamaması durumu bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliği iktisadi unsurlar tek başına açıklamakta yeterli olmasa da, adaletten ne kadar uzaklaşıldığı ve ne boyutta bir eşitsizlik olduğu çeşitli yöntemlerle tahmin edilebilmektedir (Candaş vd. 2010: 9).

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de mevcut olan iyileştirilmesi ve düzenlenmesi gereken bir sorundur. Sosyal ve adil bir devlet olma ilkeleri benimsenmiş olan ülkemizde, gelir dağılımında eşitsizliğin iyileştirilmesi yönünde geçmişten günümüze kadar çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Bununla birlikte, kalkınma planlarında bu konu ile ilgili; “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna

dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olma görüşü benimsenmiştir (Kurtipek 2011: 63).

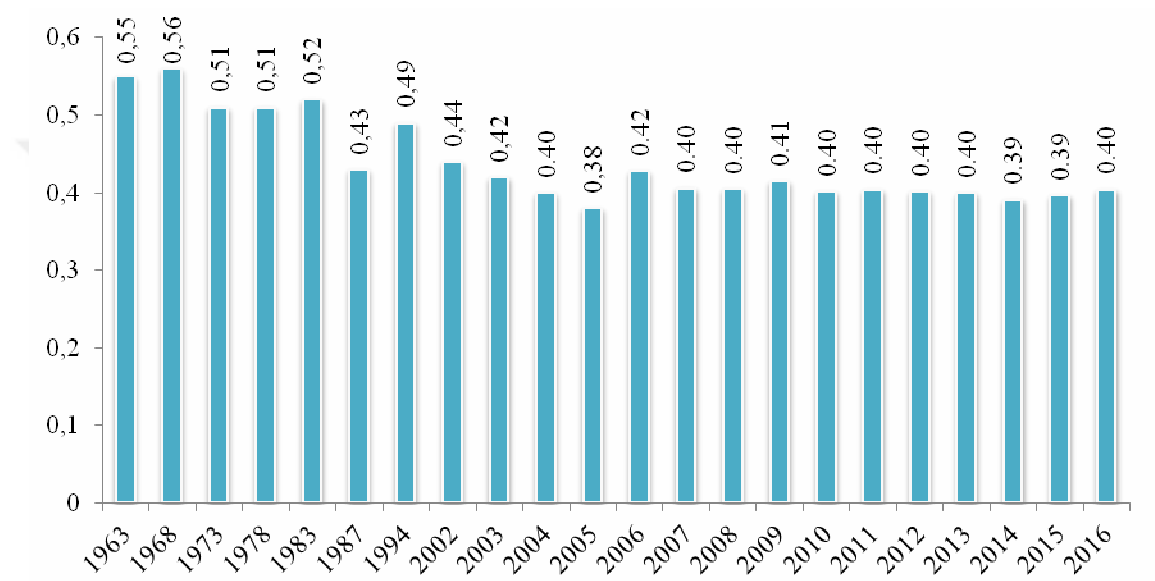
Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili yapılan ilk kapsamlı araştırma, 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılmıştır. Bu araştırma, verilen vergi beyannamelerine dayanılarak varsayımlar ve tahminler çerçevesinde gerçekleştirilmiş, tüm hanehalkının gelir durumunu göstermese de gelir dağılımının incelenmesine imkân veren önemli bir araştırma olmuştur (Karaman 1986: 22).

Sonrasında, 1968 ve 1973 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün "Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları" adlı yürütmüş olduğu çalışma ile köy ve kentlerde ankete dayalı olarak gerçekleştirilerek, gelir dağılımı konusunda önemli veriler elde edilmiştir. Daha sonra, 1978 ve 1983 yıllarında Prof. Dr. Merih Celasun, bir ekonometrik modelleme kurarak, gelir dağılımı hakkında tahminde bulunmuştur (Karaman 1986: 44). 1986 yılında TÜSİAD tarafından, 1987 ve 1994'te ise DİE tarafından bu konuda çalışmalar yapılmıştır (T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı 1998).

2002 yılından bu yana ise, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) düzenli olarak her sene Hanehalkı Bütçe Anketleri (HBA) yaparak, gelir dağılımı verileri elde etmekte olup, 2006 yılından itibaren "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" (GYKA) yaparak, gelir dağılımı ile birlikte yaşam koşulları, yoksulluk ve sosyal dışlanma konularında da istatistiksel veriler elde etmektedir (TÜİK 2018). Türkiye'de yıllara göre değişen gelir dağılımını, gini katsayısı ile inceleyerek yorumlamak gerekmektedir. Aşağıda gelir dağılımının durumunu ifade eden gini katsayısının Türkiye'de yıllara göre değişimi, bir grafik yardımıyla gösterilmektedir.

Grafik 2.1'e göre, 0 ile 1 arasında değer alan, 1'e yaklaşması durumunda gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını, 0'a yaklaşması durumunda ise eşitsizliğin azaldığını gösteren (Savaşan 2014: 343-344) gini katsayısı değerlerine göre, en yüksek eşitsizliğin 1960'lı yıllarda olduğu, 1970, 1980 ve 1990'lı yıllarda da gelir dağılımında büyük oranda eşitsizliklerin yaşandığı görülmektedir. Ardından 2000'li yıllardan bu yana

düşüşler yaşanmaya başlamış, gelir dağılımında eşitsizlikler azalma eğilimine girmiştir. 2007 yılından sonra gelir eşitsizliği, 0.40 değerinde devam etmiş, 2014 ve 2015 yıllarında bir birimlik bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Grafik üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye’de gösterilen yıllar itibariyle genel olarak gelir eşitsizliğinin önemli ölçüde yüksek olduğu, bu eşitsizliği azaltmak için gerekli politikaların uygulanması gerektiği söylenebilir.

Grafik 2.1: Türkiye’de gini katsayısının değişimi

(1963 Çavuşoğlu ve Hamurdan (1966), 1968 Bulutay, Timur ve Ersel (1971), 1978 Celasun (1986), 1983-1987 Celasun (1989), TÜSİAD 2000, TÜİK 2018)

Türkiye’de gelir eşitsizliğinin gelir dağılımı türlerine göre incelenmesi, eşitsizliğin boyutunu daha iyi kavramamızı sağlayacak olup, aşağıda kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımının durumu grafik ve tablolar yardımı ile açıklanmaktadır.

2.9.1.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Belirli bir sürede elde edilen toplam gelirin toplumu meydana getiren bireyler ve hanehalkı arasında dağılımını ifade eden kişisel gelir dağılımı, gelirin dağılımında ortaya çıkan eşitsizliklerin belirlenmesinde en yaygın kullanılan dağılım türüdür. Buna

göre, gelirin nerde, nasıl ve ne şekilde elde edildiği değil, yalnızca tüketici birimlerin nasıl paylaştığı önemlidir. Bu dağılıma göre ülkenin nüfusu %20'serli olmak üzere beş eşit parçaya ayrılır. Türkiye'de 1963 yılından itibaren 2016 yılına kadar gerçekleşen kişisel gelir dağılımı bir tablo yardımı ile gösterilmiştir.

Tablo 2.2: Türkiye'de kişisel gelir dağılımı (%) (TÜİK 2018; TÜSİAD 2000)

Yıllar	Yüzde 20'lik gruplar				
	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
1963	4.5	8.5	11.5	18.5	57.0
1968	3.0	7.0	10.0	20.0	60.0
1973	3.5	8.0	12.5	19.5	56.5
1978	2.9	7.4	13.0	22.1	54.7
1983	2.7	7.0	12.6	21.9	52.0
1987	5.2	9.6	14.1	21.2	43.0
1994	4.9	8.6	12.6	19.0	54.9
2002	5.3	9.8	14.0	20.8	50.1
2003	6.0	10.3	14.5	20.9	48.3
2004	6.0	10.7	15.2	21.9	46.2
2005	6.1	11.1	15.8	22.6	44.4
2006	5.8	10.5	15.2	22.1	46.5
2007	6.4	10.9	15.4	21.8	45.5
2008	6.4	10.9	15.4	22.0	45.3
2009	6.2	10.7	15.3	21.9	46.0
2010	6.5	11.1	15.6	21.9	44.9
2011	6.5	11.0	15.5	21.9	45.2
2012	6.5	11.0	15.6	22.0	45.0
2013	6.6	10.9	15.4	21.8	45.2
2014	6.5	11.0	15.6	22.2	44.7
2015	6.3	10.9	15.5	22.0	45.3
2016	6.3	10.6	15.2	21.6	46.3

Tablo 2.2'ye göre, 1963 yılında ilk %20'lik, yani en yoksul kesim gelirin %4.5'ine sahipken, en yüksek gelire sahip olan son %20'lik kesim ise, gelirin %57'sine sahiptir. 1968'de nüfusun en yoksul kesimi %3'lük bir gelire sahipken, nüfusun en zengin kesimi gelirin %60'ına sahiptir. 1973-1983 yılları arasında da en düşük gelirli kesim %2'lere kadar inmiştir ki, 1987 yılından sonra en düşük gelire sahip kesimde önceki yıllara göre, gözle görülür bir iyileşme olduğu görülmektedir. Bu iyileşmenin aynı yıllarda uygulamaya konulan, ihracata dayalı serbest piyasa ekonomisinin gelişmesine yönelik atılan adımların etkili olduğu söylenebilir.

1994 yılında en düşük gelire sahip kesimin toplam gelirden aldığı pay %4.9'a gerilemiştir. Bu yılda yaşanan ekonomik kriz de göz önüne alınırsa, bu düşüşün krizden

kaynaklandığı düşünülebilir. 2002 yılından sonra genel olarak en düşük gelire sahip kesimin gelirinde bir artış, en yüksek gelire sahip kesimin gelirinde de bir düşüşün olduğu görülmektedir. 2013 yılından sonra en düşük gelirli kesimin geliri %6 dolaylarında olup iyileşme eğilimine girmiş, en yüksek gelirli kesimin geliri ise %45-47 seviyelerine doğru bir gerileme göstermiştir.

Yüzde 20'lik dilimlere ayrılmış kır ve kent nüfusunun kişisel gelir dağılımına ayrıca bakmakta fayda vardır. Buna göre, gelir dağılımında eşitsizliğin daha fazla yaşandığı kesime göre düzeltici önlemler alınabilir. Kır ve kent nüfusunun gelirden aldığı paylar, bir tablo yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 2.3'e göre, 2006 yılında kentsel nüfusun en düşük gelire sahip kesiminin toplam gelirden aldığı pay %6.2 iken, kırsal kesimde %5.8'dir. Aynı yılda kentsel nüfusun en yüksek gelire sahip kesiminin toplam gelirden aldığı pay %45.8 iken, kırsal kesimde bu oran %46.2'dir. 2013 yılında en düşük gelire sahip kentsel nüfusun toplam gelirden aldığı pay %7 iken, kırsal kesimin %6.8' dir. Aynı yılda kentsel nüfusun en yüksek gelire sahip kesiminin toplam gelirden aldığı pay %44.9 iken, kırsal kesimde bu oran %43.1'dir. Buna göre, 2006-2013 yılları arasında kentsel nüfusun en düşük gelirli kesiminin geliri %0.8 artarken, kırsal kesimin geliri %1 artmıştır. Kentsel nüfusun en yüksek gelirli kesiminin geliri bu yıllarda %0.9 gerileme gösterirken, kırsal kesimde bu oran %3.1 olmuştur.

Tablo 2.3: Türkiye’de kent ve kır nüfusunun %20’lik dilimlere göre kişisel gelir dağılımı, (GYKA 2006-2013)

Yıllar	KENT					Gini	P80/P20
	En Fakir %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20		
2006	6.2	10.7	15.3	22.0	45.8	0.415	7.38
2007	6.9	11.2	15.5	21.6	44.8	0.394	6.49
2008	6.7	11.1	15.5	21.9	44.8	0.395	6.68
2009	6.6	10.9	15.4	21.7	45.5	0.405	6.89
2010	6.9	11.4	15.7	21.6	44.3	0.389	6.42
2011	6.8	11.1	15.5	21.8	44.8	0.394	6.58
2012	7.0	11.3	15.6	21.6	44.6	0.391	6.37
2013	7.0	11.1	15.4	21.6	44.9	0.392	6.41
Yıllar	KIR					Gini	P80/P20
	En Fakir %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En Zengin %20		
2006	5.8	10.6	15.3	22.3	46.2	0.406	7.96
2007	6.6	11.1	15.9	22.3	44.1	0.375	6.68
2008	6.7	11.3	15.7	22.1	44.2	0.378	6.59
2009	6.6	11.5	16	22.6	43.3	0.38	6.56
2010	6.8	11.5	16	22.4	43.3	0.379	6.36
2011	6.6	11.3	15.9	22.4	43.8	0.385	6.63
2012	6.4	11.2	15.8	23.0	43.5	0.377	6.79
2013	6.8	11.5	15.9	22.7	43.1	0.365	6.33

Sonuç olarak, tabloda yer alan gini katsayıları ve bu yıllardaki artış-azalışlara göre, kırsal nüfusta kentsel nüfusa göre gelir dağılımında daha fazla bir iyileşme olduğu görülmektedir.

2.9.1.2. Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Milli gelirin ücret, faiz, rant ve kâr gibi çeşitli üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını açıklayan fonksiyonel gelir dağılımı, aynı zamanda faktörel dağılım olarak da isimlendirilmektedir. Buna göre, üretimin ne kadarının emek sahibine ücret, toprak sahibine rant, girişimciye kâr, sermaye sahibine ise faiz olarak dağıldığını açıklamaya imkan veren gelir dağılımı türüdür (Tanrıverdi 2007: 4). Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ilgili doğrudan bir bilgi verebilir. Zira gelişmiş bir ülkenin ekonomik kalkınması gerçekleşirken, başlarda milli gelirden en yüksek payı tarım sektörü alırken, gelişme seviyesi arttıkça ücret geliri elde edenlerin payının yükseldiği saptanmıştır. Buna göre gelişmiş ülkelerde emeğin milli gelir içerisindeki payı %70 oranlarına çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %30 seviyelerindedir (Altınışık ve Peker 2008: 103).

Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımına göre gelir dağılımında ülke nüfusunu %20’şerli gruplara ayırarak, en düşük gelire sahip kesimi ilk %20 ve en yüksek gelire sahip kesimi son %20 olarak, beş eşit parçaya ayrılmıştır. Buna göre, maaş ve ücret, yevmiye, müteşebbis, tarım, tarım dışı, gayrimenkul, menkul kıymet, sosyal transferler, emekli ve dul-yetim aylıkları, diğer sosyal transferler, hanelerarası transferler ve diğer gelirler olmak üzere gelir türleri, 2006 ile 2016 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak, yüzdeler dilimler şeklinde aşağıda bir tablo yardımı ile gösterilmiştir.

Tablo 2.4’e göre, 2006 yılında gelir türlerinden maaş ve ücret gelirleri elde edenlerin ilk %20’lik kısmı, bu gelir türünün toplamından %2.3 oranında pay alırken, en yüksek gelir elde eden kesim olarak ifade edilen son %20’lik kısım ise bu gelir türünün toplamından %51.7 oranında pay almaktadır. 2016 yılında bu oran, ilk %20’lik kesim için %4.1’e ve son %20’lik kesim içinse %52.1’e yükselmiştir. Yevmiye gelirlerinde ise, toplam bu gelir türünden gelir elde eden ilk %20’lik kesimin 2006 yılındaki payı %28 iken, 2016 yılında bu oran %29.1’e yükselmiştir. Bu gelir türünü elde eden son %20’lik kesimin 2006 yılındaki payı %9.2 iken, 2016 yılında bu oran %8.9’a gerileme göstermiştir. Müteşebbislerin 2006 yılında elde ettikleri gelir ilk %20’lik kesim için %4.4 oranında olup 2016 yılında da değişim göstermemekte olduğu görülmekle birlikte, 2016 yılında bu gelir türü %58.9’dan %60.3’e oranına yükselerek, %1.4 oranında artış göstermiştir. Buna göre gelir türlerinden maaş ve ücret geliri ve yevmiye geliri elde edenlerin gelirlerinin dağılımında belirli bir oranda iyileşme olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 2.4: Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımı (%), (GYKA 2006-2016)

<i>Gelir türleri</i>	<i>Yıllar</i>	<i>Yüzde 20’lik gruplar</i>				
		<i>İlk %20</i>	<i>İkinci %20</i>	<i>Üçüncü %20</i>	<i>Dördüncü %20</i>	<i>Son %20</i>
<i>Maaş ve ücret</i>	2006	2.3	8.4	14.4	23.2	51.7
	2016	4.1	9.0	13.1	21.7	52.1
<i>Yevmiye</i>	2006	28.0	27.8	19.8	15.2	9.2
	2016	29.1	24.9	20.9	16.2	8.9
<i>Müteşebbis</i>	2006	4.4	8.5	10.9	17.3	58.9
	2016	4.4	7.7	11.2	16.4	60.3
<i>Tarım</i>	2006	9.9	14.0	17.0	21.8	37.4
	2016	9.1	13.3	17.5	22.6	37.5
<i>Tarım dışı</i>	2006	2.1	6.2	8.4	15.4	67.8
	2016	2.8	5.9	9.1	14.3	67.9
<i>Gayrimenkul</i>	2006	1.6	3.3	7.1	15.8	72.2
	2016	1.9	3.5	8.4	17.2	69.0
<i>Menkul kıymet</i>	2006	2.0	5.8	9.9	19.3	63.1
	2016	2.9	4.8	8.6	13.5	70.2
<i>Sosyal transferler</i>	2006	3.1	8.0	18.0	26.2	44.7
	2016	5.3	11.9	20.6	24.4	37.7
<i>Emekli ve dul-yetim aylıkları</i>	2006	1.8	7.4	18.2	26.7	45.9
	2016	3.6	11.3	21.0	25.2	38.8
<i>Diğer sosyal transferler</i>	2006	27.2	19.3	14.8	17.3	21.5
	2016	24.3	18.1	16.6	15.8	25.2
<i>Hanelerarası transferler (Alınan)</i>	2006	11.0	14.0	16.1	21.5	37.4
	2016	9.1	12.5	17.9	19.9	40.7
<i>Diğer gelirler</i>	2006	4.3	8.7	17.9	24.9	44.2
	2016	32.1	27.1	19.0	13.3	8.5

Tarım geliri ve tarım dışı gelir söz konusu yıllarda ilk %20’lik kesim için sırasıyla tarım geliri elde edenlerin payı %9.9 oranından %9.1’e düşüş göstermiş ve tarım dışı gelir elde edenlerin payı %2.1’den %2.8’e yükselmiştir. Son %20’lik kesimin geliri ise %37.4’ten %37.5’e ve %67.8’den %67.9’a çok düşük bir oranda artış göstermiştir. Genel olarak mülk geliri olarak bilinen gayrimenkul ve menkul kıymet geliri elde edenlerin bu gelirlerden aldıkları paylara sırasıyla bakılacak olursa, ilk %20’lik kesimin 2006 yılından 2016 yılına kadar aldığı pay %1.6’dan %1.9’a ve %2’den %2.9’a yükselmiştir. Söz konusu yıllarda, son %20’lik kesimin bu gelir türlerinden aldıkları pay sırasıyla %72.2’den %69’a bir düşüş göstermiş ve %63.1’den %70.2’ye bir artış göstermiştir. Buna göre, bu gelirlerden özellikle son %20’lik kesimin yüksek oranlarda pay aldığı, ilk %20’lik kesimin gelirlerinde ise düşük oranda da olsa belirli oranda bir iyileşme olduğu söylenebilmektedir.

Sosyal transferler, emekli ve dul-yetim aylıkları ve diğer gelirler elde edenlerin ilk %20’lik kesiminin elde ettiği paya bakılırsa, söz konusu yıllarda sırasıyla %3.1’den

%5.3'e, %1.8'den %3.6'ya ve %4.3'den %32.1'e büyük oranda bir artış gösterirken, son %20'lik kesimin bu gelir türlerinden aldığı pay sırasıyla, %44.7'den %37.7'ye, %45.9'dan %38.8'e ve %44.2'den %8.5'e büyük oranda bir azalış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca diğer sosyal transferler ve hanelerarası transferler olarak bilinen gelir türlerini elde edenlerin ilk %20'lik kısmı söz konusu yıllarda sırasıyla %27.2'den %24.3'e ve %11'den %9.1'e düşüş göstermiş, son %20'lik kesim ise %21.5'den %25.2'ye ve %37.4'den %40.7'ye bir artış göstermiştir. Buna göre, sosyal transferler, emekli ve dul-yetim aylıkları ve diğer gelirler olarak elde edilen gelir türlerinde ilk %20'lik kesimin gelirlerinin payında büyük oranda bir iyileşme olduğu, son %20'lik kesimin bu gelir türlerinden aldıkları paylarda ise bir düşüş olduğu görülmekte olup, gelir dağılımı açısından düşünüldüğünde bu gelir türlerini elde edenler arasında gelir eşitsizliğinin azaldığını söyleyebilmek mümkündür. Aynı şekilde diğer sosyal transfer geliri elde edenlerin ilk %20'lik kısmı yüksek oranda gelir elde ettiği göz önüne alınırsa, bu geliri elde edenler açısından gelir eşitsizliğinin azaldığı söylenebilir.

2.9.1.3. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı çeşitli ekonomik sektörlerin milli hasıladan aldığı payı göstermektedir. Sektörlerin milli gelirden aldıkları paya göre, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri değişim gösterebilmektedir. Buna bağlı olarak bir ülke gelişmiş, gelişmemiş ya da gelişmekte olduğu şeklinde adlandırılabilir. Örneğin, sanayi sektöründe ilerleyen sanayileşmiş ülkeler, gelişmiş ülke olarak adlandırılırken, tarım sektöründen daha fazla pay alan ülkeler gelişmekte olan ülke olarak adlandırılmaktadır (Gürdal, Altundemir ve Şanver 2015: 194). Bir ekonomide sektörler, milli hasılaya hangi oranda katkıda bulunduğu, uzun dönemde izledikleri yol, sosyal hasılaya katkısı gibi çeşitli açılardan incelenerek, devletin hangi sektörleri teşvik edeceği, sektörlerin milli gelir dağılımını ne şekilde etkilediğini görme imkânı sağlamaktadır (Özbilen 2010: 457). Sektörel gelir dağılımı olarak, 2000 ve 2016 yıllarında iktisadi faaliyet kollarının milli hasıladan aldıkları payı ve bu payın değeri aşağıda bir tablo yardımıyla gösterilmiştir. Tabloya göre, 2000 yılında milli hasıladan en yüksek payı alan iktisadi faaliyet kolu %18.8 ile imalat sanayi olduğu görülmektedir. Ardından imalat sanayi faaliyetlerini %12.1 ile toptan ve perakende ticaret faaliyeti ve %10.1 ile tarım, ormancılık ve balıkçılık

faaliyeti takip etmektedir. En düşük payı alan iktisadi faaliyet kolu ise %0.03 ile hanehalklarını işverenler olarak faaliyetleri ve ardından %0.2 ile kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor faaliyetleri olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5'e göre, 2016 yılında iktisadi faaliyet kollarına göre gelir dağılımından en yüksek payı 2000 yılına göre yaklaşık olarak %2.2 oranında bir düşüşle %16.6 payıyla imalat sanayi almakta olup, bu oranı yaklaşık olarak %1.3 oranında artışla %11.4 payıyla toptan ve perakende ticaret takip etmektedir. 2000 yılına göre en yüksek pay alan sektörlerden üçüncü sektör olan tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü %10.1'den %6.2'ye düşüş göstermiştir. 2016 yılında bu sektörün yerine milli gelirden aldığı paya göre %8.6 oranıyla inşaat sektörünün yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2.5: Türkiye'de iktisadi faaliyet kollarına göre sektörel gelir dağılımı (Bin TL), (TÜİK 2016)

<i>Esas İşteki İktisadi Faaliyet Kolu</i>	<i>2000</i>		<i>2016</i>	
	<i>Değer</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Değer</i>	<i>Pay (%)</i>
<i>Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık</i>	17 205 761	10.1	161 304 618	6.2
<i>Madencilik ve Taşocakçılığı</i>	1 509 771	0.9	21 369 179	0.8
<i>İmalat Sanayi</i>	32 007 671	18.8	432 979 604	16.6
<i>Elektrik, Gaz, Buhar ve Havalandırma Sis. Üretim ve Dağıtımı</i>	2 286 898	1.3	33 936 218	1.3
<i>Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faal.</i>	1 038 329	0.6	23 520 707	0.9
<i>İnşaat</i>	9 071 100	5.3	223 362 831	8.6
<i>Toptan ve Perakende Ticaret</i>	20 724 806	12.1	296 142 108	11.4
<i>Ulaştırma, Depolama</i>	15 026 317	8.8	197 259 467	7.6
<i>Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faal.</i>	3 902 141	2.3	67 497 903	2.6
<i>Bilgi ve İletişim</i>	3 780 414	2.2	63 445 420	2.4
<i>Finans ve Sigorta Faal.</i>	8 551 939	5.0	87 062 982	3.3
<i>Gayrimenkul Faal.</i>	14 342 269	8.4	201 561 274	7.7
<i>Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faal.</i>	1 996 496	1.2	59 862 583	2.3
<i>İdari ve Destek Hizmet Faal.</i>	2 590 202	1.5	77 431 830	3.0
<i>Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik</i>	8 872 191	5.2	119 176 156	4.6
<i>Eğitim</i>	4 622 854	2.7	114 175 310	4.4
<i>İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faal.</i>	2 944 347	1.7	68 273 659	2.6
<i>Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor</i>	293 927	0.2	24 105 878	0.9
<i>Diğer Hizmet Faal.</i>	1 989 177	1.2	25 185 669	1.0
<i>Hanehalklarının İşverenlerin Faal.</i>	56 170	0.03	1 243 068	0.05
<i>Sektörler Toplamı</i>	152 812 781	89.5	2 298 896 464	88.1
<i>Vergi-Sübvansiyon</i>	17 853 934	10.5	309 629 285	11.9

Tablo 2.6'ya göre, 2006 yılından bu yana gösterilen tüm sektörlerde yıllık ortalama iş gelirleri sürekli bir artış göstermektedir. 2006 yılında tarım sektöründe yıllık

ortalama geliri 5 716 TL iken, 2016 yılında bu miktar yaklaşık üç katına kadar çıkarak 17 375 TL'ye ulaşmıştır. Sanayi sektöründe ise 2006 yılında yıllık ortalama gelir 8 874 TL iken, 2016 yılında bu miktar yine üç katı kadar artarak 24 616 TL'ye ulaşmıştır. 2006 yılında en yüksek yıllık ortalama gelire sahip olan hizmet sektöründe ise, 10 044 TL olan yıllık gelir, yaklaşık iki buçuk kat artarak 26 852 TL'ye ulaşmıştır. İnşaat sektöründe ise, 2006 yılında 6 327 TL olan ortalama yıllık gelir, 2016 yılında 21 720 TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 2.6: Türkiye’de yıllara göre milli gelirin sektörel dağılımı (TL) (TÜİK 2018)

	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet
2006	5 719	8 874	6 327	10 044
2007	5 853	10 221	8 360	11 498
2008	6 366	11 208	8 652	12 540
2009	6 421	12 263	11 558	13 583
2010	7 988	11 857	10 717	14 434
2011	9 596	12 741	11 733	16 293
2012	10 346	13 778	12 286	17 397
2013	11 886	15 896	14 659	19 516
2014	12 471	17 747	16 208	21 345
2015	14 064	20 757	18 159	23 724
2016	17 375	24 616	21 720	26 852

Genel olarak tüm sektörlerin ortalama yıllık gelir bakılırsa, en yüksek düzeyde artan sektör hizmet sektörü ardından sanayi ve inşaat sektörü olmuş, en az artan tarım sektörü olmuştur. Sanayileşmiş bir ülkenin gelişmişlik seviyesi de artacağı için devletin bu konuda teşvik ve politikalar uygulaması gerektiği söylenebilmektedir. Sektörlerin meslek gruplarına göre yıllık ortalama iş gelirleri aşağıda bir tablo yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo 2.7: Hanehalkı fertlerinin meslek gruplarına göre yıllık ortalama iş gelirleri, (TL)
(TÜİK 2018)

<i>Meslek grubu</i>	Yıllar				
	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Yöneticiler</i>	35 452	42 094	42 943	48 557	59 655
<i>Profesyonel</i>	26 866	30 564	32 721	35 442	40 235
<i>Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar</i>	15 537	17 568	19 604	21 249	22 373
<i>Hizmet ve satış elemanları</i>	13 513	14 831	16 388	18 342	20 760
<i>Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar</i>	11 103	12 712	13 194	14 934	18 359
<i>Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar</i>	11 131	12 374	13 941	16 108	18 095
<i>Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar</i>	12 595	13 887	15 633	17 672	19 614
<i>Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar</i>	8 073	9 407	10 440	11 737	13 311
<i>Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları</i>	18 286	21 733	23 916	26 083	28 862
Toplam	15 157	17 255	19 051	21 514	24 976

Tablo 2.7'ye göre, sektörler meslek gruplarına göre ayrıldığında yıllık ortalama geliri en yüksek olan meslek grubu yöneticilerdir. Yöneticileri, profesyoneller ve ardından teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek grupları takip etmektedir. Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanların ortalama yıllık gelirleri 15 537 TL iken, 22 373 TL'ye yükselmiş ardından, hizmet ve satış elemanlarının geliri 13 513 TL'den 20 760 TL'ye yükselmiştir. Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar ve sanatkârlarla ilgili işlerde çalışanların hemen hemen aynı seviyelerde ortalama yıllık gelire sahip olduğu söylenebilir.

En düşük ortalama yıllık gelire sahip meslek grubu, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlardır. 2012 yılında 8 073 TL olan ortalama yıllık geliri, 2016 yılında 13 311 TL'ye ulaşmış olmakla birlikte, bu gelirin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Meslek gruplarının toplam yıllık ortalama gelirlerine bakılırsa, 2012 yılında 15 157 TL olan gelir 2016 yılında 24 976 TL artarak 9 819 TL'ye ulaşmıştır. Genel olarak tüm meslek gruplarında sadece beş yıl geçmesine rağmen büyük miktarlarda artışlar gerçekleştiği görülmektedir.

2.9.1.4. Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler arasında yaşanan sosyal, ekonomik, demografik, tarım, sanayi, hizmet, ulaştırma, haberleşme gibi farklılıklar, bölgeler arasında gelir dağılımı açısından büyük

dengelesizliklerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımında yaşanan eşitsizliklerin tek başına ele alınması yerine bu eşitsizliğe neden olan faktörlerin belirlenmesi, buna göre sonuçların değerlendirilmesi ve çözüm önerisi getirilmesi gerekmektedir (Kuştepelı ve Halaç 2004: 16).

Bölgesel gelir dağılımını diğer adıyla coğrafi gelir dağılımı, bölgeler arasındaki farklılıkları görebilmek ve buna göre çözüm üretebilmek açısından son derece başarılı bir gelir dağılım analiz yöntemidir. Dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde bölgeler arasında gelir açısından dengelesizlikler bulunmaktadır. Ancak, gelişmiş ülkelerde bölgeler arası eşitsizlikler gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük orandadır. Bu gelir dağılım türü, bölgeler arasındaki eşitsizlikler belirlenerek, söz konusu duruma göre devletin politika belirlemesi ve uygulaması açısından önem taşımaktadır (Doğrul 2017: 5). Türkiye’de 2002 ve 2016 yılları arasında gerçekleşen bölgesel gelir dağılımı aşağıda bir tablo yardımıyla gösterilmektedir.

Tablo 2.8’de yıllara göre gelir dağılımında adaletsizliğin en az olduğu bölgeler; 2006 yılında 0.342 gini katsayısıyla Orta Anadolu bölgesi, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla gini katsayıları 0.321 ve 0.331 olan Batı Marmara bölgesi, 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla 0.359 ve 0.327 gini katsayıları ile Doğu Karadeniz bölgesi, 2011 yılında ise, 0.326 gini katsayısı ile Doğu Marmara bölgesidir. Ardından 2012, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında gini katsayıları sırasıyla 0.309, 0.315, 0.309 ve 0.332 olan Doğu Karadeniz bölgesi ve 2016 yılında ise 0.330 gini katsayısı ile Doğu Marmara bölgesi gelir dağılımında adaletsizliğin en az olduğu bölgeler olduğu görülmektedir.

Tablo 2.8: Türkiye’de bölgesel gelir dağılımı, (Gini Katsayısı) (TÜİK 2018)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Türkiye</i>	0.428	0.406	0.405	0.415	0.402	0.404
<i>İstanbul</i>	0.375	0.346	0.362	0.363	0.373	0.371
<i>Batı Marmara</i>	0.350	0.321	0.331	0.361	0.360	0.365
<i>Ege</i>	0.426	0.376	0.387	0.381	0.387	0.397
<i>Doğu Marmara</i>	0.392	0.393	0.335	0.368	0.341	0.326
<i>Batı Anadolu</i>	0.413	0.379	0.402	0.408	0.367	0.374
<i>Akdeniz</i>	0.421	0.418	0.387	0.403	0.397	0.404
<i>Orta Anadolu</i>	0.342	0.328	0.339	0.395	0.362	0.366
<i>Batı Karadeniz</i>	0.372	0.360	0.366	0.382	0.348	0.335
<i>Doğu Karadeniz</i>	0.378	0.346	0.365	0.359	0.327	0.327
<i>Kuzeydoğu Anadolu</i>	0.381	0.405	0.436	0.407	0.404	0.390
<i>Ortadoğu Anadolu</i>	0.404	0.397	0.405	0.415	0.417	0.427
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	0.396	0.366	0.395	0.411	0.404	0.396
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Türkiye</i>	0.402	0.400	0.391	0.397	0.404	-
<i>İstanbul</i>	0.384	0.392	0.367	0.397	0.413	-
<i>Batı Marmara</i>	0.356	0.337	0.333	0.353	0.364	-
<i>Ege</i>	0.382	0.370	0.358	0.363	0.361	-
<i>Doğu Marmara</i>	0.344	0.322	0.336	0.339	0.330	-
<i>Batı Anadolu</i>	0.369	0.396	0.395	0.386	0.395	-
<i>Akdeniz</i>	0.407	0.399	0.395	0.396	0.398	-
<i>Orta Anadolu</i>	0.360	0.342	0.355	0.341	0.357	-
<i>Batı Karadeniz</i>	0.338	0.331	0.340	0.344	0.340	-
<i>Doğu Karadeniz</i>	0.309	0.315	0.309	0.332	0.356	-
<i>Kuzeydoğu Anadolu</i>	0.393	0.398	0.400	0.380	0.353	-
<i>Ortadoğu Anadolu</i>	0.386	0.373	0.386	0.380	0.388	-
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	0.375	0.380	0.379	0.380	0.369	-

Gelir dağılımında adaletsizliğin en fazla olduğu bölgeler, 2006 yılında 0.426 değeri ile Ege bölgesi, 2007 yılında 0.418 gini katsayısı ile Akdeniz bölgesi, 2008 yılında 0.436 gini katsayısı ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi, 2009, 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla 0.415, 0.417 ve 0.427 gini katsayıları ile Ortadoğu Anadolu bölgesidir. Ardından, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 0.407 ve 0.399 gini katsayıları ile Akdeniz bölgesi, 2014 yılında 0.400 gini katsayısı ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi, 2015 yılında 0.397 gini katsayısıyla İstanbul ve 0.396 gini katsayısıyla Akdeniz bölgesi ve son olarak 2016 yılında 0.413 gini katsayısıyla yine İstanbul ve 0.398 gini katsayısı ile Akdeniz bölgesinin, gelir dağılımında adaletsizliğin en fazla olduğu bölgeler olduğu görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında gelir dağılımında adaletsizliğin en fazla yaşandığı bölgelerin Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu bölgeleri ve İstanbul olduğu, gelir dağılımında adaletsizliğin en az yaşandığı bölgenin ise, Doğu Karadeniz bölgesi olduğu görülmektedir. Devletin, gelir dağılımında adaletsizliğin en fazla

yaşandığı bölgelere göre politikalar belirleyerek, gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışması gerekmektedir.

2.9.2. Dünya Geneline Gelir Dağılımının Değişimi

Günümüzde dünya genelinde karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi de gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluktur. Bu durumun yalnızca ekonomik bir sorun olduğu düşünülürken, günümüz dünyasında sosyal ve siyasal bir sorun olarak da karşımıza çıkmaya başlamıştır (Karluk ve Unal 2017: 10).

Bir ülkede gelir dağılımı eşitsizliğinin ne düzeyde olduğunu görebilmenin en önemli yöntemi, diğer ülkelerle mukayese ederek ülkenin diğer ülkelere göre gelir eşitsizliğinde ne durumda olduğu hakkında bir çeşit analiz yapmaktır. Bu analiz gerçekleştirilirken verilerin toplanması sırasında yöntem farklılıklarının olması nedeniyle anlamlı ve geçerli bir sonuç almak oldukça zordur. Bu nedenle doğru bir analiz yapmak için, verilerin toplanması hususunda en az yöntem farklılıkları yaşanan OECD verilerine göre hareket edilmiştir.

Tablo 2.9: OECD ülkelerinde gelir dağılımı (Gini Katsayısı) (OECD 2016, <http://www.oecd.org/social/OECD2016>, 17 Mayıs 2018’de erişildi).

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Avustralya</i>	0.306	0.311	0.316	0.321	0.326	0.323	0.32	0.318	0.315	0.326	0.337
<i>Avusturya</i>	0.27	0.26	0.26	0.28	0.28	0.29	0.28	0.28	0.28	0.28	0.274
<i>Belçika</i>	0.29	0.28	0.27	0.28	0.27	0.27	0.27	0.27	0.27	0.27	0.266
<i>Kanada</i>	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32	0.33	0.313
<i>İsviçre</i>	-	0.27	0.276	0.28	0.285	0.29	0.28	0.28	0.27	0.29	0.297
<i>Şili</i>	-	-	0.48	0.48	0.482	0.48	0.478	0.47	0.469	0.47	-
<i>Çek Cumh.</i>	0.27	0.26	0.26	0.25	0.26	0.25	0.26	0.26	0.26	0.26	0.257
<i>Almanya</i>	0.29	0.288	0.288	0.288	0.29	0.29	0.28	0.30	0.29	0.30	0.289
<i>Danimarka</i>	-	0.23	0.23	0.24	0.23	0.23	0.25	0.25	0.25	0.25	0.256
<i>İspanya</i>	0.32	0.31	0.31	0.31	0.32	0.33	0.34	0.34	0.34	0.35	0.344
<i>Estonya</i>	0.34	0.33	0.34	0.31	0.31	0.32	0.33	0.33	0.33	0.36	0.346
<i>Finlandiya</i>	0.27	0.27	0.27	0.27	0.26	0.26	0.27	0.27	0.26	0.26	0.257
<i>Fransa</i>	-	0.29	0.293	0.295	0.29	0.30	0.30	0.31	0.31	0.29	0.297
<i>İngiltere</i>	0.35	0.36	0.36	0.37	0.37	0.37	0.35	0.35	0.35	0.35	0.356
<i>Yunanistan</i>	0.33	0.34	0.34	0.33	0.33	0.34	0.34	0.34	0.35	0.35	0.339
<i>Macaristan</i>	-	0.30	0.287	0.28	0.279	0.28	0.284	0.287	0.29	0.287	0.288
<i>İrlanda</i>	0.31	0.32	0.31	0.30	0.29	0.32	0.30	0.31	0.31	0.32	0.298
<i>İzlanda</i>	0.27	0.28	0.29	0.29	0.31	0.27	0.26	0.26	0.26	0.25	0.246
<i>İtalya</i>	0.33	0.32	0.32	0.31	0.31	0.31	0.32	0.33	0.34	0.33	0.326
<i>Japonya</i>	-	-	0.32	0.326	0.329	0.33	0.328	0.324	0.32	0.32	-
<i>Kore</i>	-	-	0.30	0.30	0.30	0.30	0.30	0.29	0.29	0.28	0.302
<i>Lüksemburg</i>	0.26	0.29	0.28	0.28	0.30	0.28	0.27	0.28	0.30	0.28	0.284
<i>Litvanya</i>	0.37	0.39	0.34	0.36	0.36	0.36	0.35	0.35	0.35	0.35	0.35
<i>Meksika</i>	0.45	0.447	0.447	0.447	0.45	0.444	0.44	0.448	0.45	0.459	0.459
<i>Hollanda</i>	-	0.29	0.28	0.30	0.29	0.29	0.29	0.29	0.29	0.28	0.305
<i>Norveç</i>	0.29	0.281	0.272	0.264	0.26	0.25	0.26	0.26	0.26	0.26	0.257
<i>Yeni Zelan.</i>	-	-	0.323	0.323	0.32	0.31	0.312	0.31	0.33	0.33	0.349
<i>Polonya</i>	0.37	0.33	0.32	0.32	0.31	0.31	0.31	0.30	0.30	0.30	0.298
<i>Portekiz</i>	0.38	0.37	0.37	0.35	0.35	0.33	0.34	0.34	0.34	0.34	0.338
<i>Slovakya</i>	0.26	0.28	0.25	0.24	0.25	0.26	0.26	0.26	0.25	0.27	0.247
<i>Slovenya</i>	0.24	0.24	0.23	0.23	0.23	0.24	0.24	0.25	0.25	0.26	0.251
<i>İsveç</i>	0.24	0.241	0.247	0.253	0.26	0.27	0.27	0.27	0.27	0.28	0.274
<i>Türkiye</i>	0.41	0.409	0.404	0.40	0.399	0.40	0.41	0.40	0.39	0.38	0.398
<i>ABD</i>	-	0.37	0.366	0.365	0.36	0.37	0.37	0.38	0.38	0.39	0.394
<i>OECD Ort.</i>			0.307	0.307	0.308	0.307	0.309	0.309	0.311		

Tabloya göre, OECD ülkelerinde gelir dağılımında eşitsizliğin genel durumunu incelemek için, 2004 yılından 2014 yılına kadar 11 yıllık gini katsayısı verileri gösterilmektedir. 2004 yılı verilerine göre, gelir dağılımında eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke, 0.45 gini katsayısı ile Meksika’dır. Ardından 0.41 gini katsayısı ile Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’yi, 0.38 gini katsayısı ile Portekiz, 0.37 gini katsayısıyla da Polonya ve Litvanya takip etmektedir. Aynı yılda gelir dağılımında eşitsizliğin en az yaşandığı ülkeler ise, 0.24 gini katsayısı ile İsveç ve Slovenya’dır. Bu ülkeleri, 0.26 gini katsayıları ile Slovakya ve Lüksemburg, 0.27 gini katsayıları ile de Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya ve İzlanda ülkeleri takip etmektedir.

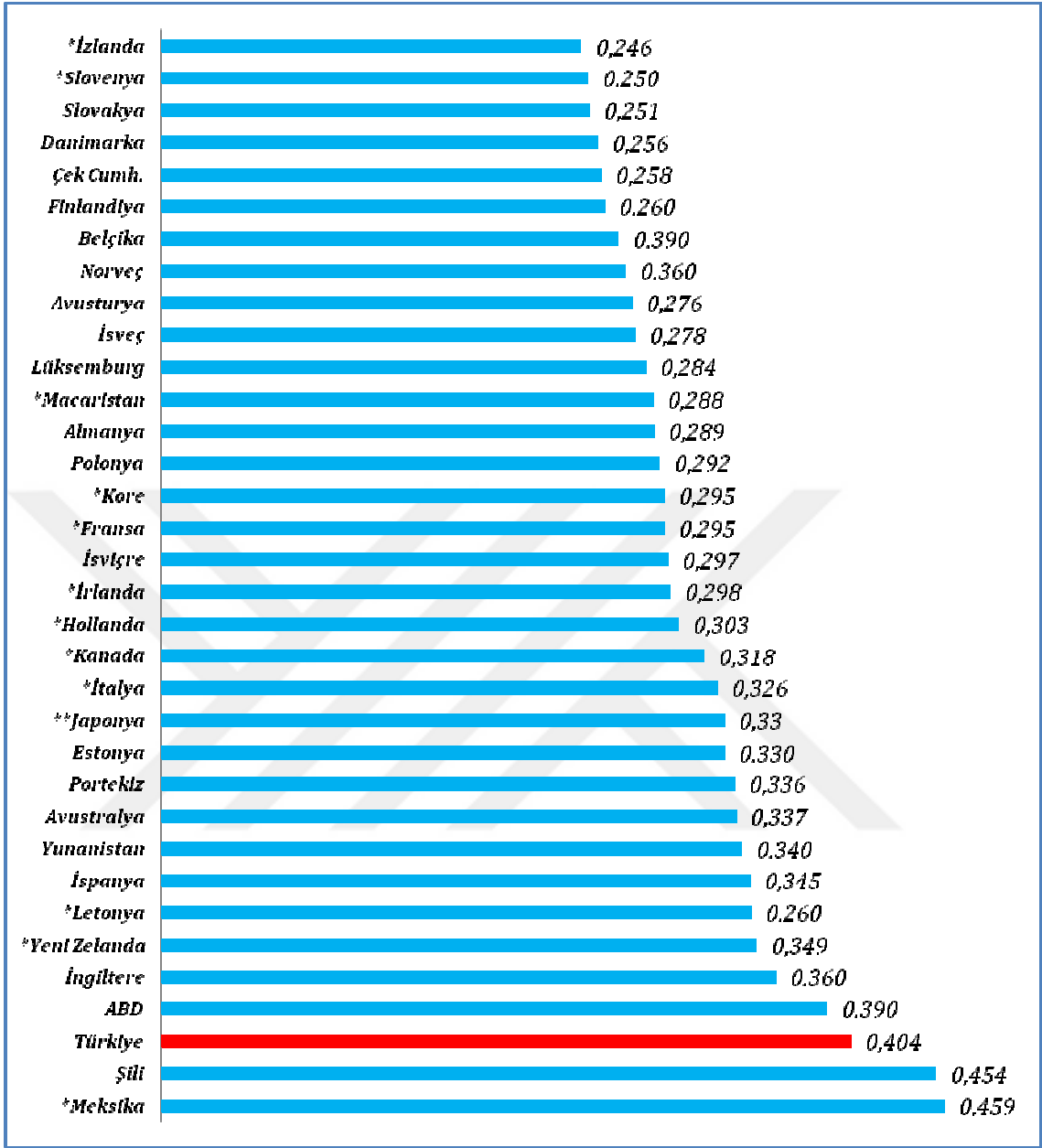
2005 yılında ise, gelir dağılımında eşitsizliğin en fazla olduğu ülkenin 0.447 gini katsayısıyla yine Meksika, ikinci olarak ise aynı şekilde 0.409 gini katsayısıyla Türkiye olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin ardından 0.39 gini katsayısı ile Litvanya, 0.37 gini katsayıları ile ABD ve Portekiz yer almaktadır. Aynı yılda gelir dağılımında eşitsizliğin en az olduğu ülke ise, 0.23 gini katsayısı ile Danimarka olmuştur. Ardından 0.24 gini katsayısı ile Slovenya gelir dağılımında eşitsizliğin en düşük olduğu ülke olarak görülmektedir. 2006 ve 2007 yıllarında ise, gelir dağılımında eşitsizliğin en fazla yaşandığı ülke 0.48 gini katsayısı ile Şili olmuştur. Meksika 0.447 gini katsayısı ile ikinci sıraya, Türkiye ise üçüncü sıraya düşmüştür. Aynı yılda gelir eşitsizliğinin en az yaşandığı ülkeler, 2006 yılında 0.23 ve 2007 yılında 0.24 gini katsayılarıyla Danimarka ve Slovenya olduğu görülmektedir.

2007 yılından 2014 yılına kadar genel olarak bakıldığı zaman gelir eşitsizliğinin en fazla yaşandığı ülkelerin sırasıyla Şili, Meksika, Türkiye ve ABD olduğu görülmektedir. Hatta son yıllarda ABD'nin gini katsayısında artış olduğu ve Türkiye'yi eşitsizlik konusunda geçtiği görülmektedir. Bu sayılan ülkeleri Avustralya, Kanada, İspanya, Estonya, İngiltere, Yunanistan, İtalya, Litvanya, Yeni Zelanda ve Portekiz takip etmekte olup, bu ülkelerde de gelir dağılımında eşitsizlik yüksektir. Yine bahsi geçen yıllarda gelir dağılımında eşitsizliğin en az yaşandığı ülkelerin ise Slovenya, Slovakya, Danimarka, Norveç, İzlanda ve Çek Cumhuriyeti ülkeleri olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, içinde Türkiye'nin de bulunduğu Portekiz, Polonya, Litvanya, İrlanda gibi ülkelerde gelir dağılımında eşitsizliğin azalması yönünde olumlu bir eğilim gösterdiği; ABD, Yeni Zelanda, Hollanda, Avustralya, İspanya ve İsviçre gibi ülkelerde ise gelir dağılımında eşitsizliğin yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir.

Grafik 2.2'ye göre, gelir dağılımında eşitsizliğin en fazla olduğu ülkeler sırasıyla Meksika, Şili, Türkiye ve ABD şeklinde devam etmektedir. İzlanda, Slovenya, Slovakya, Danimarka ülkeleri ilkinden başlamak üzere sırasıyla gelir dağılımında eşitsizliğin en düşük olduğu ülkeler olarak görülmektedir. İzlanda'dan İrlanda'ya kadar grafikte yer alan ülkelerde gini katsayısı 0.30'un altında olduğu ve bu ülkelerin 0.30

gini katsayısının üstünde olan ülkelere göre gelir dağılımında daha adil olduğu söylenebilmektedir.

Grafiğe gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bakılırsa, gelişmiş ülkelerin gelir dağılımında eşitsizliğinin daha düşük ya da azalma eğiliminde olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise gelir dağılımında eşitsizliğin daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre, gelişmiş ülkelerde en yüksek gelire sahip kesimin milli gelirden aldığı pay zamanla düşerken, düşük gelire sahip kesimin milli gelirden aldığı pay zamanla yükselmektedir. Gelişmiş ülkelerde görülen bu durumun bir nedeni, gelir eşitsizliğini azaltmak için uygulanan sosyal politikalar sonucu ücretlilerin gelirlerinin artırılması ve özelleştirilmesi uygun olan alanlarda gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucu, gelirin düşük ve orta gelire sahip olan kesime yayılmasının sağlanmasıdır (Karluk 2014: 88). Türkiye diğer ülkeler ile karşılaştırılırsa, 0.404 gini katsayısı ile gelir dağılımında önemli derecede eşitsiz olan bir ülke olduğu söylenebilmektedir. Bu nedenle, devletin gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı politikalar uygulayarak, gelişmiş ülkelerdeki gibi ücretlilerin gelirinin artırılması, gelir ve servetin düşük ve orta gelirli gruplara yayılmasının sağlanması gibi gelir eşitsizliğini azaltmak için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Grafik 2.2: OECD ülkelerinde gelir dağılımı, 2015 (Gini Katsayısı)

(OECD 2018, <http://www.oecd.org/social/inequality> ve <https://stats.oecd.org/Index.aspx?>, 16 Mayıs 2018'de erişildi).

Not: *2014 yılı verileri, **2012 yılı verileri dikkate alınmıştır.

Son yıllarda yapılan bazı çalışmalar, gelir dağılımında eşitsizliğin güçlü ve istikrarlı bir şekilde azaldığını gösterirken (Atkinson ve Brandolini 2010; Dhondge ve Minoio 2011; Sala-i Martin 2006), bazı çalışmalar ise bir günde 2 dolardan daha az kazanan kesimin arttığını göstermektedir (Kanbur 2001: 2004). Buna göre, gelir dağılımında eşitsizlik hakkında yapılan çalışmalar birbiriyle çelişmekle birlikte, sürekli

bir tartışmaya konu olmaktadır. Gelir dağılımda eşitsizliğin artması ya da azalması tartışmaları devam etmesine rağmen, genellikle gelir dağılımda eşitsizlik ylıksek dileyde kalmaktadır (Basu 2006: 1363).

III. BÖLÜM

3. AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında, önceki bölümlerde teorik olarak ortaya konulan ilişkiler, ampirik olarak test edilmektedir. Buna göre, Türkiye’de gelir eşitsizliği ile maliye politikası araçları ve kurumsal kalite faktörü arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmaktadır. Daha sonra ise, elde edilen bulgulara göre çözüm önerileri açıklanmaktadır. Çalışmada, 1990-2016 yılları arasında maliye politikası araçları olan kamu harcamaları, kamu borçlanması ve vergiler ile son yıllarda sık sık araştırmalara konu olan kurumsal kalitenin, Türkiye’de gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ne düzeyde olduğunu incelemek amacıyla modele dahil edilmiştir.

Çalışmanın amacı, maliye politikasının üç temel amacından birisi olan gelir dağılımında adaletin, maliye politikası araçları ve kurumsal kalite göstergesi açısından incelenerek, 1990-2016 yılları arasında gelir dağılımının bu faktörler neticesinde nasıl bir görünüm arz ettiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel hipotezi, maliye politikası araçlarından olan vergiler, kamu harcamaları ve borçlanma ile kurumsal kalitenin gelir dağılımını düzeltici yönde etkilemesidir.

Bu bölümde öncelikle veri seti ve yöntem, birim kök testi, çoklu doğrusal regresyon modeli ve temel varsayımları açıklanmaktadır. Ardından, yukarıda bahsedilen değişkenler arasındaki ilişki, uygulamalı ekonometri yöntemi olan Eviews ile analiz edilmiştir. Buna göre, tahmin sonuçları ve değerlendirmeler başlığı altında araştırmada kullanılan değişkenler ve araştırmada kurulan model tanıtılmaktadır. Sonrasında, modelde yer alan değişkenlerin her biri için birim kök testi yapılmaktadır. Kurulan modelin varsayımlardan sapma testleri olan değişen varyans, çoklu doğrusal bağıllık, otokorelasyon ve normallik testlerinin yanı sıra, yapısal kırılma testleri de

yapılmaktadır. Son olarak modelin çıktı sonuçları ele alınarak, bulgulara göre değerlendirme ve çözüm önerileri yapılmaktadır.

3.1. Veri Seti ve Yöntem

Bu bölümde ilk olarak analizde ortaya konulan, maliye politikası araçlarından vergiler, kamu harcamaları ve kamu borçlanmasına ait veri seti, ikinci olarak kurumsal kalite göstergesine ait veri seti açıklanmaktadır. Veriler, 1990-2016 yılları arasındaki süreci kapsamaktadır.

3.1.1. Veri Seti

Bir ülkedeki milli gelir dağılımının eşit olup olmadığını ölçmeye yarayan gini katsayısı verileri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dünya Bankası ve Frederick Solt'un geliştirmiş olduğu Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı (SWIID)'ndan derlenmiştir. Standartlaştırılmış Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı (SWIID), gelir dağılımı verilerinin karşılaştırılabilirliğini maksimize ederek, ülkeler arasında ve zaman içinde mümkün olan en geniş kapsamı koruyarak geniş çaplı uluslararası araştırmalara katkıda bulunan veri tabanıdır (SWIID 2017). Kamu harcamaları, kamu borçlanması ve vergiler değişkenlerine ait veriler, Dünya Bankası veri tabanı World Development Indicators (WDI)'dan alınmıştır.

Kurumsal kalite faktörünü açıklamak için, birbirine benzer ya da farklı değişkenlere ait verilerden oluşan çeşitli endeksler kullanılmaktadır. Fakat literatürde International Country Risk Guide (ICRG)'in sunmuş olduğu Politik Risk Bileşenleri (Political Risk Components) veri seti, diğer endekslere göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu endeks; hükümet istikrarı, hukuk ve düzen, sosyoekonomik şartlar, askeri vesayet, yatırım profili, dinsel çatışmalar, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, etnik çatışmalar, demokratik sorumluluk, yolsuzluk ve bürokratik kalite olmak üzere 12 alt bileşenden oluşmaktadır. Bu on iki alt bileşenden oluşan endeks, tek bir çatı altında

toplanarak kurumsal kalite göstergesi olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Bu endekse ait kurumsal kalite alt bileşenleri aşağıda açıklanmaktadır (Teyyare 2013: 178-183).

- ⊗ Hükümet İstikrarı: Devletin bütünlüğü, yasama gücü ve halk desteğinden oluşan bu göstergeye göre, hükümetlerin açıklamış oldukları programları, yürürlüğe koyma konusundaki becerileri ile aynı zamanda yapmaları gereken vazifelerinin devam ettirilmesi hususunda yerine getirebilmeleri açısından değerlendirilmelerinin göstergesi durumundadır.
- ⊗ Hukuk ve Düzen: Yasal sistemin gücünün ve tarafsızlığının bir değerlendirmesi olan hukuk ile hukukun gözetilmesi ve hukuka uyulma yaygınlığının değerlendirilmesi olan düzeni ifade etmektedir.
- ⊗ Sosyoekonomik Şartlar: Yoksulluk, tüketici güveni ve işsizlikten oluşan bu gösterge, toplumda yaşayan bireylerin sosyal memnuniyetsizliğin yükselmesine ya da devletin hareket alanının sınırlanmasına sebep olan, iş hayatı ile ilgili sosyoekonomik baskıların bir değerlendirmesini ifade etmektedir.
- ⊗ Askeri Vesayet: Askeri müdahale, gerçekleşebilecek bir iç ve dış tehdit durumunda ortaya çıkmakla birlikte, bazı ülkelerde seçimle başa gelen hükümetlerin politikaları ya da hükümetin kendisi askeri gücün istekleri ile değiştirilebilmektedir. Bu durumda her an askeri müdahale olabilme ihtimali, hükümetlerin etkin işleyememesine ve yabancı yatırımcıların vazgeçmesine neden olmaktadır.
- ⊗ Yatırım Profili: Elde edilen kârların ülke dışına çıkarılamama riski, sözleşmelerin uygulanabilirliği ve ödemelerde ortaya çıkabilecek gecikme riski olmak üzere üç alt bileşenden oluşan bu gösterge, yatırım riskini etkileyen siyasi, ekonomik ve finansal risk bileşenlerinin alanında olmayan etkenlerin genel olarak bir değerlendirmesini ifade etmektedir.
- ⊗ Dinsel Çatışmalar: Yönetimde ya da toplumda tek bir dini grubun hâkim olduğu, diğer dine mensup kişileri siyasi ve sosyal olarak dışlamaları, kendilerine ait kuralları koymak istemeleri sonucu ortaya çıkabilmektedir.
- ⊗ İçsel Çatışmalar: İçerisinde iç savaş/darbe tehdidi, terörizm/siyasal şiddet ve sivil itaatsizliğin olduğu üç alt bileşenin toplamından oluşan bu gösterge, ülkedeki siyasi şiddetin ve bu şiddetin yönetim üzerindeki çeşitli etkilerini ifade eden göstergedir.

- ⊗ Dışsal Çatışmalar: Savaş, sınır ötesi çatışma ve dış baskıların oluşturduğu bu gösterge, ülke yöneticilerine, dış güçlerce gerçekleştirilen, diplomatik baskılar, ticaret kısıtlamaları, toprak anlaşmazlıkları, yaptırımlar vb. gibi şiddet olmayan dış baskıların yanında, sınır ötesi çatışmalardan, topyekûn savaşa kadar olan durumlar gibi şiddet içeren dış baskıların birlikte değerlendirilmesini ifade etmektedir. Dışsal çatışmaların olduğu bir ülke, ticaret ve yatırım üzerindeki yaptırımlardan ve sınırlamalardan, kaynakların etkin kullanılamaması ve dağılamaması gibi çeşitli şekillerde birçok olumsuz yönde etkilenebilmektedir.
- ⊗ Etnik Çatışmalar: Ülke içerisinde dil, ırk ve milliyet gibi farklılıkların açabileceği gerilim ve çatışmaları ifade etmektedir.
- ⊗ Demokratik Sorumluluk (Katılım): Demokratik katılım ile hükümetin vatandaşlarına karşı yapması gereken şeyleri yapıp yapmadığı değerlendirilmektedir. Yapması gereken sorumlulukları yerine getirmeyen demokratik ülkelerde hükümetler düşebilmektedir.
- ⊗ Yolsuzluk: Ekonomilerde yatırım, büyüme, gelir dağılımı, finansal ortamın bozulması gibi makro düzeydeki büyüklükleri olumsuz etkileyen yolsuzluk göstergesi (Berksoy ve Yıldırım 2017: 2), insanların yakın ilişkilerinden dolayı yönetim kademelerine gelmesini ifade etmektedir. Bu nedenle yolsuzluğu genel olarak “kamu gücünün özel çıkarlar için kullanılması” şeklinde tanımlayabilmek mümkündür (Karagöz ve Karagöz 2010: 6). Bir ülkede yolsuzluğun yaşanması, hükümetin yönetimdeki verimlilik ve etkinliğini azaltmasının yanı sıra, ülke yönetimindeki politik sürecin de istikrarsız hale gelmesine neden olmaktadır.
- ⊗ Bürokratik Kalite: Kurumsal gücü ve bürokrasinin kalitesini, yani herhangi bir hükümet değişikliği ya da politikalarda uygulanan yenilikler sonucu, ortaya çıkabilecek sorunların, en düşük seviyeye indirilebilmesini göstermektedir.

3.1.2.Yöntem

Çalışmanın bu kısmında uygulamada kullanılacak olan yöntem hakkında bilgi verilmektedir. Bu çalışmada kullanılan veri seti dikkate alınarak, Eviews ile analiz yöntemi tercih edilmiştir. Uygulamada Eviews 9.0 programı kullanılmıştır. Tahmin yöntemi olarak ise, regresyon çözümlemesinin en yaygın kullanılan yöntemlerinden biri

olan, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi gerçeğe en yakın ve en güçlü şekilde tahmin etme yöntemi olan, En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile analiz yapılmaktadır. Bu başlık altında ilk olarak birim kök, çoklu doğrusal regresyon modeli ve çoklu regresyon modelinin temel varsayımları hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Ardından, tahmin sonuçları ve bu sonuçların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

3.1.2.1. Birim Kök Testi

Ekonometrik analizlerde zaman serisi (stokastik süreç) verileri büyük önem taşıyan veriler arasındadır. Zaman serileri analizi, bir zaman serisinin kendi olasılık yapısının tespit edilmesi ve gelecekte meydana gelebilecek durumunun öngörülmesi ya da birden fazla zaman serisi arasındaki ilişkilerin bir araya getirilerek açıklanabilmesi olarak özetlenebilmektedir (İğde 2010: 3). Bir serinin uzun dönemde sahip olduğu özellik, bir önceki dönemde değişkenin aldığı değeri, bu dönemi ne oranda etkilediğinin belirlenmesi ile ortaya çıkarılabilmektedir. Bu sebeple, serinin nasıl bir süreçten geldiğini anlamak için, serinin her dönemde aldığı değerlerin daha önceki dönemde aldığı değerleriyle regresyonunun bulunması gerekmektedir. Serinin böyle bir regresyonunun bulunup bulunmadığını tespit etmek için farklı birçok yöntemler geliştirilmiş olmakla birlikte, ekonometrik yöntemlerde birim kök analizi adı verilen yöntemle, bir serinin durağanlığı ölçümlenebilmektedir (Tarı 2012: 387).

Eviews programında zaman serisi verileri içeren bir analiz yapılmaya başlanıldığında, öncelikle yapılması gereken, kullanılacak olan verilerin durağan bir yapısı olup olmadığının tespitidir (Aslan 2008: 4). Serinin zaman sürecini anlayabilmek için, t dönem değeri olan Y_t değişkeninin ve geçen dönemin değeri olan Y_{t-1} arasındaki ilişkinin tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu regresyon ilişkisi aynı zamanda birim kök testinin açılımını ifade etmektedir. Birim kök testinin açılımı ise en kolay şekilde:

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t, \quad -1 \leq \rho < 1 \quad (1)$$

şeklinde ifade edilebilmektedir (Gujarati 2004: 116). (1) numaralı denklemde u_t , klasik varsayımlara uyan, yani ortalaması sıfır olup, ardışık bağımlı olmayan, zaman serisinin stokastik hata terimini ifade ederken, Y_t bağımlı değişkeni ve Y_{t-1} , Y değişkeninin t-1 zamanındaki değerini ifade etmektedir (Bağcı 2016: 71). Modelde ρ katsayısı bire eşit

($\rho=1$) ise, birim köke sahip olduğu sonucu ortaya çıkarken, böyle bir durumun olması serinin durağan olmamasını ifade etmektedir. Buna göre, $\rho=0$ olması, Y_t 'nin stokastik birim kökü olmasına yol açmaktadır. Bu durumda, bir önceki döneme ait olan değişkenin değerinin ve o dönemde uğradığı şokların etkisinin olduğu gibi sistemde kalmasıyla birlikte, bütün bir dönem geçerli olan şoklar etkisini devam ettirdiği için geçmişteki tüm şokların toplamından oluşması anlamına gelir. Bu şokların kalıcı nitelikte olması, serinin durağan olmaması ve birim köke sahip olması anlamına gelmektedir (Tarı 2012: 388).

$$\Delta Y_t = (\rho-1) Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

denklemini elde edilir. Burada, Δ birinci fark işlemcisini ifade etmektedir. Denkleme ait hipotezler;

$$H_0: \rho = 1 \quad (\delta = 0) \quad (\text{Seride birim kök vardır ve seri durağan değildir.})$$

$$H_1: \rho < 1 \quad (\delta < 0) \quad (\text{Seride birim kök yoktur ve seri durağandır.})$$

biçiminde olmaktadır (Yıldırım 2010: 20).

$\rho=1$ ya da $\delta=0$ ile ifade edilen H_0 hipotezi, geleneksel yolla hesaplanan t istatistiği τ (tau) istatistiği olarak bilinen, literatürde ise bulanların adıyla “Dickey-Fuller (DF) testi” olarak tanınmaktadır. Burada, eğer H_0 hipotezi reddedilirse yani, zaman serisi durağansa t istatistiği de kullanılabilir. Dickey-Fuller τ istatistiğini hesaplamak için tahmin edilen ρ katsayısını kendi standart hatasına bölerek, H_0 hipotezinin reddedilip reddedilmediğini görmek için, MacKinnon tarafından Monte Carlo benzetimleriyle büyük ölçüde genişletilen Dickey-Fuller çizelgelerine başvurulmaktadır. Burada DF istatistiği, Dickey-Fuller ve MacKinnon kritik değerini vermektedir. Eğer, τ istatistiğinin mutlak değeri DF'nin mutlak eşit τ değerinden büyükse, verilmiş zaman serisinin durağan olduğu hipotez reddedilememektedir. Diğer yandan, τ istatistiğinin mutlak değeri kritik değerinin altındaysa, zaman serisi durağan değildir (Gujarati 2010: 720).

Birim kökün olup olmadığını test etmek için, çeşitli birim kök testleri bulunmasına karşın, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi yaygın kullanılan yöntemlerdendir. Çalışmada, literatürde daha yaygın olarak kullanılan, Dickey-Fuller istatistiği ile aynı dağılımın özelliklerini taşıdıkları için kritik değerleri de aynı olan,

Genişletilmiş Dickey-Fuller testi kullanılmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerin her birine bu test uygulanarak birim kök olup olmadığı test edilmektedir.

3.1.2.2. Çoklu Doğrusal Regresyon Modeli

Regresyon analizi, ekonometrik çalışmalarda en yaygın kullanılan analiz aracı olarak ifade edilmektedir. Regresyon analizi, açıklanan değişken olarak ifade edilen bağımlı değişken ve açıklayıcı değişken olarak ifade edilen bağımsız değişken arasındaki ilişkinin tanımlanması ve bu ilişkinin derecesinin hesaplanması işlemi olarak açıklanabilmektedir. Regresyon analizi birbirinden farklı birçok amaçla gerçekleştirilmektedir. Başlıca amaçları şu şekilde ifade edilebilir (Tarı 2012: 15):

- ⇒ Bağımsız değişkenlerin verilen değerleri ile bağımlı değişkenin ortalama değerini tahmin etmek,
- ⇒ Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmak (iktisat teorisini test etmek),
- ⇒ Bağımsız değişkenlerin verilen değerleri ile bağımlı değişkenin ortalama değerini öngörmek ya da gelecekte alacağı değeri tahmin etmektir.

İktisadi olaylar gerçek hayatta çok nadir olarak tek bir bağımsız değişkene bağlı olabilmekle beraber, genellikle çok sayıda faktör tarafından etkilenen olaylar olduğu için, etki eden faktörleri ifade edecek çok sayıda değişken gerektirmektedir (Tarı 2012: 65). Bağımlı değişkenin birden fazla bağımsız değişken tarafından etkilenmesi durumu “çoklu regresyon modeli” olarak adlandırılmaktadır. Bağımlı değişkendeki değişmeler, birden fazla bağımsız değişken tarafından çoklu regresyon modelleri ile açıklanmaktadır (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 163). Bu tür modellerde açıklanan özelliğine sahip olan bağımlı değişken, açıklayıcı özelliğe sahip olan bağımsız iki veya daha fazla değişken tarafından etkilenmektedir. Değişkenler arasında doğrusal bir ilişki var olduğu varsayımına dayanan modeller, çoklu doğrusal model olarak adlandırılır (Dikmen 2012: 92). İki ya da daha fazla (k sayıda) bağımsız değişkenin yer aldığı doğrusal regresyon modeli şu şekilde ifade edilir:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + \dots + \beta_k X_{ik} + u_i \quad (3)$$

Y_i : Bağımlı değişken,

X_{ik} : Bağımsız değişken,

β_k : Tahmin edilecek parametreler,

u_i : Hata terimidir (Gençtürk 2009: 131).

Modelde (k-1) sayıda bağımsız değişken, k sayıda değişken ve tahmin edilecek k sayıda parametre bulunmaktadır. β_0 sabit parametre olmakla birlikte, tüm bağımsız değişkenler yani X'ler sıfır olduğu zaman Y'nin alacağı değeri, yani bir diğer ifade ile regresyon doğrusunun düşey eksenini göstermektedir. $\beta_0, \beta_1, \beta_3, \dots, \beta_k$ parametreleri, matematiksel olarak eğim parametrelerini ifade etmektedir. İktisadi olarak bakıldığı zaman tahmin edilecek parametre olan her bir β , ilgili olduğu X değişkenindeki bir birimlik artış ya da azalışın bağımlı değişken olan Y'yi ne kadar etkileyeceğini göstermektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 164). Modelde u olarak ifade edilen hata terimi, değişimin açıklanamayan kısmını ifade etmektedir (Güriş ve Çağlayan 2010: 180).

Regresyon analizinin yapılmasının amacı, bilinmeyen regresyon katsayılarını, örnek regresyon denklemi yoluyla tahmin etmektir (Dikmen 2012: 11-93). Çoklu doğrusal regresyon modelinde parametreler en küçük kareler yöntemi, momentler yöntemi, matrisler yöntemi ve en çok benzerlik yöntemi gibi çeşitli yöntemlerle tahmin edilmektedir. Parametreler farklı birçok yöntemle tahmin edilse de, hangi yöntemle tahmin edilirse edilsin, yöntemin sonucu değişmemekte ve her yöntemin sonunda da aynı sonuca ulaşılmaktadır.

Örnek regresyon denkleminin hata terimleri kareleri toplam, en küçük yapacak regresyon katsayısı değerlerini veren yöntem "En Küçük Kareler Yöntemi (EKK)" olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemle, regresyon hata terimleri karelerinin toplamını minimum yapan sabit terim ve değişken katsayısı değerleri bulunarak, bağımlı değişkenin tahmin değerleri, mümkün olduğu kadar gerçek değerine yakın olması amaçlanmaktadır (Dikmen 2012: 11). Regresyon çözümlemesinde en yaygın kullanılan ve en güçlü yöntemlerinden biri olan EKK yöntemi, aranan birçok istatistiki özellikleri de içinde barındırmaktadır (Gujarati 2010: 52). EKK yöntemi, belli varsayımların sağlanması halinde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ortalama ilişkiyi

gerçeğe en yakın şekilde tahmin eden yöntem olarak nitelendirilmektedir (Tarı 2012: 21). Bu nedenlerle çalışmada yer alan parametreler, En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile tahmin edilmiştir.

3.1.2.3. Çoklu Doğrusal Regresyon Modelinin Temel Varsayımları

Regresyon modellerinin değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılıp kullanılmayacağı belirli koşullara bağlanmaktadır. Bu koşullardan ilkinde, parametre tahmin sonuçlarının, sayısal değerlerin işaret ve büyüklüklerinin iktisat teorisine uygunluğu aranmaktadır. Bu koşulu yerine getirmeyen modeller diğer şartların tümünü yerine getirirse de uygun model olarak uygulanamamaktadır. Bu koşullardan ikincisi ise, modelin istatistiksel olarak test edilerek anlamlı olduğuna karar verilmesi gerekmektedir. Model iktisadi olarak uygun ve istatistiksel olarak anlamlı ise, son olarak hata terimi ile ilgili varsayımların da geçerli olması gerekmektedir. Modelin değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklayabildiğini söyleyebilmek ve modeli herhangi bir amaçta kullanabilmek için modelin hata terimi ile ilgili temel varsayımlara sahip olması gerekmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 163). Çoklu doğrusal regresyonda elde edilen sonuçların geçerliliği temel varsayımların geçerliliğine bağlıdır. Varsayımların geçerli olmaması durumunda tahmincilerin taşıması istenilen çeşitli özellikleri taşımayacaklardır. Bu varsayımlar (Brooks 2014: 79);

- ⊗ Normallik varsayımı,
- ⊗ Sıfır ortalama,
- ⊗ Sabit varyans,
- ⊗ Otokorelasyon olmaması,
- ⊗ Çoklu doğrusal bağıllık olmaması,
- ⊗ Bağımsız değişkenlerin tesadüfi değişken olmaması ve $n > k$ olması,

şeklinde sınıflandırılabilir.

3.1.2.3.1. Normallik Varsayımı

Normallik varsayımı, hata terimlerinin ayrı ayrı normal dağılması olarak ifade edilmektedir. Buna göre, X_i bağımsız değişkeninin alacağı her bir değer için hata

terimleri ayrı ayrı normal dağılmaktadır (Güriş ve Çağlayan 2010: 82). Hata teriminin normal dağılımlı olması, u'ların kendi sıfır ortalaması etrafında simetrik bir dağılım göstermelerini ifade etmektedir.

Bir değişkenin normal dağılıp dağılmadığı Jarque-Bera (JB) testi ile bulunmaktadır. Jarque-Bera testi ise, çarpıklık ve basıklık yardımı ile bulunmaktadır. Normal bir dağılımın çarpıklığı 0; basıklığı ise 3'tür. Jarque-Bera istatistiği iki serbestlik dereceli bir χ^2 dağılımına uymakta olup, hesaplanan χ^2 değerinin olasılık değeri yeterince büyük değilse, normal dağıldığını ileri süren hipotez reddedilir, olasılık değeri yeterince büyükse normal dağıldığı hipotezi kabul edilir (Sümer 2013: 182).

3.1.2.3.2. Sıfır Ortalama Varsayımı

Regresyon hata terimleri, X_i 'nin aldığı değerlere göre negatif, sıfır ya da pozitif değerler alabilmektedir. Dolayısıyla hata terimleri toplamı ve aritmetik ortalamasının beklenen değerinin sıfır olacağını ifade etmektedir. Modelin hata terimleri ortalaması sıfır olan rassal bir değişkendir (Dikmen 2012: 10). Buna göre, hata terimlerinin ortalamasının yaklaşık olarak sıfır olması gerekmektedir (Tutu 2017: 80).

3.1.2.3.3. Sabit Varyans Varsayımı

Regresyon hata terimlerinin varyansı sabittir. Sabit varyans, her bir hata teriminin dağılımının aynı varyansa sahip olması gerektiğini yani, hata terimlerinin ayrı ayrı varyanslarının birbirine eşit olması gerekliliğini ifade etmektedir. Bu varsayıma göre, X_i 'ler her ne değer alırsa alsın, oluşacak artıkların varyansı her bir X_i için aynı, yani sabit olmaktadır. Varyansların eşitliği, n sayıda gözlem sayısı varsa, bu gözlemlerin n sayıda dağılımı ve bu dağılımların n sayıda varyansı olmaktadır. Varyansların eşitliği bu n sayıda varyansın birbirine eşit olmasını ifade etmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 120). Ancak uygulamada X_i 'ler birbirinden farklı büyüklükte birçok değer alabilmektedir. Bu durumda varsayım geçerli olmamaktadır. Sabit varyans varsayımından sapma yani, sabit varyans varsayımının geçerli olmaması durumu "değişen varyans" olarak isimlendirilir (Güriş ve Çağlayan 2010: 83).

Sabit varyans varsayımının geçerliliğinin araştırılması için, değişen varyans testleri uygulanmaktadır. Bu testler; White testi, Ramsey Reset testi, Park testi, Glejser testi, Breusch-Pagan-Godfrey testi, Benzerlik Oranı testi ve Goldfeld-Quandt testi gibi farklı testler yardımıyla sabit varyans varsayımının geçerliliği test edilmektedir. Çalışmada, ekonometrik çalışmalarda değişen varyansın tespiti için yaygın olarak kullanılan White testi kullanılmıştır. White testi için test istatistiği olan $N \cdot R^2$, regresyon modelinin belirlilik katsayısı ile hesaplanmaktadır. $N \cdot R^2$ 'nin dağılımı ise, serbestlik derecesi yardımcı regresyon modelinin bağımsız değişken sayısına eşit olan ki-kare dağılımıdır. 0.05 hata payı ile ki-kare tablosundan bulunan hata değeri tablo değeri ile $N \cdot R^2$ karşılaştırılarak; $N \cdot R^2$ tablo değerinden küçükse,

H_0 : Sabit varyans varsayımı geçerlidir.

H_1 : Sabit varyans varsayımı geçerli değildir.

hipotezlerinden H_0 hipotezi kabul edilir, $N \cdot R^2$ tablo değerinden büyükse, H_0 hipotezi reddedilir ve H_1 hipotezi kabul edilir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 259).

3.1.2.3.4. Otokorelasyon (Ardışık Bağımlılık) Olmaması Varsayımı

Ardışık bağımlılık ya da serisel korelasyon olarak da adlandırılan otokorelasyon, regresyon modellerinde hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olmasını ifade etmektedir. Bu durum, regresyon modelinin temel varsayımlarından sapma, bir diğer ifade ile bu varsayımın geçerli olmaması durumunu ifade etmektedir. Bu varsayımın temel gereği, hata terimleri arasında bir bağlantının olmaması gerektiğidir. Ardışık bağımlık, Durbin-Watson testi, Wallis testi, Breusch-Godfrey testi gibi verilerin zaman aralığı gibi çeşitli durumları göz önünde bulundurularak, bu testlerden birisinin uygulanmasıyla varsayımın geçerliliği test edilmektedir. Çalışmada, verilerin değer aralığı göz önünde bulundurularak Breusch-Godfrey testi tercih edilmiştir.

Breusch-Godfrey testine göre, olasılık değerlerinin 0.05 değerinden yüksek çıkması durumunda,

H_0 : $\rho_k = 0$ Otokorelasyon varsayımı geçerlidir.

H_1 : $\rho_k \neq 0$ Otokorelasyon varsayımı geçerli değildir.

modelde otokorelasyonun bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Sonuç olarak, hata terimleri arasında bir bağlantının ya da ilişkinin olması regresyon modelinin sonuçlarının sapmalı çıkmasına ve geçersiz olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle hata terimleri arasında, bir ilişkinin olmaması gerekmektedir.

3.1.2.3.5. Çoklu Doğrusal Bağlılık Olmaması Varsayımı

Bu varsayım, çoklu regresyon modellerinde bağımsız değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olmaması gerekliliğini ifade etmektedir. Çoklu doğrusal bir regresyon denkleminde, en az iki değişkenin ya da tüm bağımsız değişkenlerin arasında doğrusal bir ilişkinin olması durumu “çoklu doğrusal bağlılık” olarak adlandırılmaktadır. Çoklu doğrusal bağlılık, modellerde istenmeyen sonuçlara yol açtığı için, istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Gürüş, Çağlayan ve Gürüş 2011: 165).

VIF değeri bir parametre tahmininin çoklu doğrusal bağlantı nedeniyle kesinlikten ne derece saptığının ölçütünü ifade etmektedir. VIF’in kaç olduğunda çoklu doğrusal bağlantının önemli hale geldiğine dair bir kesinlik olmamakla birlikte, uygulamada genellikle VIF’in 5’den büyük değerleri için ($VIF > 5$) çoklu doğrusal bağlantının büyük olduğu kanaati uygulanmaktadır (Sümer 2013: 171).

3.1.2.3.6. Bağımsız Değişkenlerin Tesadüfi Değişken Olmaması ve $n < k$ Varsayımı

Bağımsız değişkenlerin tesadüfi değişken olmaması varsayımı, modelde bağımsız değişken olarak yer alan X_i ‘nin tekrarlanan örnekler içinde sabit olması gerektiğini ifade etmektedir. X_i değişkeni tesadüfi değişken olursa, tekrarlanan örnekler için X_i değişkeni sabit olmamakta ve X_i ’ler ile hata terimleri arasında ilişki olması sorunu ortaya çıkabilmektedir (Dikmen 2012: 10). Bu durum ise, istenmeyen bir durumu ifade ederken, bağımsız değişkenin tesadüfi değişken olmaması istenilen bir durumu ifade etmektedir. “ $n > k$ ” olması varsayımına göre ise, çoklu doğrusal regresyonda “ k ” tane tahmin edilecek parametre sayısı bulunmakta olup, gözlem sayısı

eğer k 'dan az ise, parametreler tahmin edilememektedir. Eğer gözlem sayısı tahmin edilecek parametre sayısına eşit ise ($n=k$), bu durumda gerekli serbestlik derecesi sağlanamayacağından dolayı, $n>k$ olması gerekmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: Güriş ve Çağlayan 2010).

3.1.2.4. Yapısal Değişiklik ve Testleri

Makroekonomik değişkenler, bazı faktörler tarafından etkilenerek zaman içinde değişikliklere uğrayabilmektedir. Bu değişim analiz dönemi içindeki ekonomik krizler, politik sebepler, deprem, sel gibi çeşitli afetler, iktisat politikasında yapılan değişiklikler, teknolojik değişiklikler gibi farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir (Sümer 2013: 302). Serinin belirli bir döneminde artma ya da azalma gibi değişikliklere yol açmasına neden olan bu faktörler, trendde geçici ya da kalıcı bir kırılma meydana getirebilmektedir. Trendde meydana gelen kalıcı değişikliklere “yapısal kırılma” adı verilmektedir. Seride ortaya çıkan kırılma kısa süre içerisinde eski haline dönerse, seride yapısal kırılmadan bahsedilememektedir. Daha uzun sürede eski haline dönüş yapan serilerde yapısal kırılma sorunu incelenmesi gerekmektedir. Parametre tahmini modeldeki kırılmalar dikkate alınmadan yapılırsa, modelin fonksiyonel şekli yanlış belirleneceğinden dolayı tanımlama hatası yapılmış olmaktadır (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 413).

Yapısal kırılmanın tespiti için çeşitli testler uygulanmaktadır. Çalışmada yapısal kırılmanın tespiti için Cusum ve Cusum-SQ testleri kullanılmıştır. Cusum testi, katsayıların kararlılığını test eden, ardışık artıkların kullanıldığı bir testi ifade etmektedir. Cusum-SQ testi ise, Cusum testinden farklı olarak, ardışık artıkların kareleri ile hesaplanarak yapısal kırılmanın var olup olmadığını tespit etmektedir. Her iki test için de, hesaplanan değerlerin grafiğinin çizilen sınırlar dışına çıkması, yapısal kırılma olduğunu ifade etmektedir (Güriş, Çağlayan ve Güriş 2011: 428-432).

3.1.3. Tahmin Sonuçları ve Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında, araştırmada kurulan model, bu model üzerinde uygulanan testler ve testlere ait değerlendirmeler açıklanmaktadır. İlk olarak araştırmada kullanılan değişkenler ve araştırmada kurulan model tanıtılmaktadır. İkinci olarak, araştırmada kullanılan değişkenlerin birim kök testleri değerlendirilmektedir. Üçüncü olarak, varsayımlardan sapmaların (normallik, çoklu doğrusal bağıllık, değişen varyans ve otokorelasyon) test sonuçları değerlendirilmektedir. Dördüncü olarak, yapısal değişiklik testlerine yer verilmektedir. Son olarak modelin çıktı sonuçları, bulguları ve sonuçları değerlendirilerek, çözüm önerileri sunulmaktadır.

3.1.3.1. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Modelin Kurulması

Çalışmanın bu başlığı altında öncelikle araştırma çerçevesinde regresyon denkleminde dâhil edilen bağımlı ve bağımsız değişkenler, modelde ifade edildiği kısaltmalar ile birlikte açıklanmaktadır. Sonrasında çalışmada kurulan çoklu doğrusal regresyon modeli açıklanmaktadır. Çalışmadaki regresyon denkleminde kullanılan bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler, modelde ifade edildiği kısaltmalar ile birlikte şu şekildedir:

Tablo 3.1: Çalışmada kullanılan değişkenler ve kısaltmaları

<i>Kısaltmalar</i>	<i>Değişkenler</i>
<i>Gini</i>	<i>Gelir Dağılımını Ölçme Katsayısı</i>
$\Delta Gini$	<i>1. Dereceden Farkı Alınmış Gini Katsayısı</i>
<i>Debt</i>	<i>Kamu Borçlanması</i>
$\Delta Debt$	<i>1. Dereceden Farkı Alınmış Kamu Borçlanması</i>
<i>G</i>	<i>Kamu Harcaması</i>
ΔG	<i>1. Dereceden Farkı Alınmış Kamu Harcaması</i>
<i>T</i>	<i>Vergiler</i>
<i>IQ</i>	<i>Kurumsal Kalite</i>

Tablo'da regresyon modelinde kullanılan değişkenlerin neler olduğu ve bu değişkenlerin modelde kullanılan kısaltmaları verilmektedir. Çalışmanın devamında modelde kullanılan değişkenlerin birim kök testleri açıklanmaktadır. Ancak, birim köke sahip olup, durağanlaştırılan değişkenlerin kısaltmalarına bu tabloda yer verilmiştir. Çalışmada çoklu doğrusal regresyon modelinin açıklandığı kısımda, iki ya da daha fazla bağımsız değişkenin yer aldığı doğrusal regresyon modelinin denklemi açıklanmıştır. Bu açıklamalara göre model şu şekildedir:

$$\Delta \text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 \Delta \text{Debt} + \beta_2 \Delta \text{G} + \beta_3 \text{T} + \beta_4 \text{IQ} + u_i$$

Burada;

Y_i : Gini,

X_{i1} : Kamu borçlanması (DEBT),

X_{i2} : Kamu harcamaları (G),

X_{i3} : Vergiler (T),

X_{i4} : Kurumsal kalite (IQ),

$\beta_{1,2,3,4}$: Tahmin edilecek parametreler,

u_i : Hata terimini ifade etmektedir.

3.1.3.2. Birim Kök Testleri

EKK yöntemi ile istatistiksel olarak anlamlı ve güvenilir bir model kurabilmek için kullanılacak tüm değişkenlerin durağan olması gerekmektedir (Tutu 2017: 74). Bununla birlikte, her değişkene ayrı ayrı durağanlık testi yapılması gerekmektedir. Bir zaman serisindeki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin durağanlıklarını test etmek için çeşitli birim kök testleri yapılabilmekte olup, çalışmada tüm değişkenlere Augmented-Dickey Fuller (ADF) birim kök testi yapılmıştır.

Modelde yer alan değişkenlere Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi uygulandıktan sonra, çıktı sonuçlarına göre t-istatistiği τ - istatistiği olarak işlem görmektedir. Buna Dickey-Fuller (DF) test istatistiği adı verilmektedir. Dickey-Fuller ve Augmented Dickey-Fuller testi aynı sonuçları vermektedir.

Tablo 3.2'ye göre, gini bağımlı değişkeni için t-test istatistik değerinin mutlak değeri, %1, %5 ve %10 MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerinden küçük olması ve olasılık değerinin %1, %5 ve %10 anlamlılık değerlerinin altında olmaması nedeniyle, $H_0: \rho=1$ ya da $H_0: \delta=0$ hipotezi kabul edilir. Buna göre gini serisinde birim kök vardır ve seri durağan değildir. Birinci dereceden farkı alınan gini değişkeninin, t-test istatistik değerinin mutlak değerinin, MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerinden büyük olması ve olasılık değeri %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olması nedeniyle durağan hale getirilmiş, birim kökten arındırılmıştır.

Tablo 3.2: Augmented Dickey-Fuller birim kök test sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>Augmented Dickey-Fuller (ADF) Test İstatistiği</i>			<i>MacKinnon Kritik Değerleri</i>	
	<i>t-istatistik değeri</i>	<i>Olasılık Değeri</i>	<i>Birim Kök</i>	<i>%1</i>	<i>%5</i>
<i>Gini</i>	-2.744381	0.2293	Var	-4.394309	-3.612199
Δ <i>Gini</i>	-3.737853	0.0825	Yok	-2.737773	-2.991878
<i>Debt</i>	-2.178734	0.4809	Var	-4.356068	-3.595026
Δ <i>Debt</i>	-6.299824	0.0001	Yok	-4.374307	-3.603202
<i>G</i>	-2.064451	0.2596	Var	-3.711457	-2.981038
Δ <i>G</i>	-6.509769	0.0000	Yok	-3.72407	-2.986225
<i>T</i>	-4.356068	0.0132	Yok	-4.230091	-3.595026
<i>IQ</i>	-3.782637	0.0199	Yok	-3.428962	-2.991878

Kamu borçlanmasını ifade eden Debt değişkeni ve kamu harcamalarını ifade eden G değişkeninde de gini değişkeninde olduğu gibi, $H_0: \rho=1$ ya da $H_0: \delta=0$ hipotezi reddedilememekte olup, buna göre bu değişkenlerde birim kök vardır ve seriler durağan değildir. Bu nedenle her iki değişkenin de birinci dereceden farkı alınarak, birim kökten arındırılmış ve çalışmaya bu şekilde dâhil edilmişlerdir.

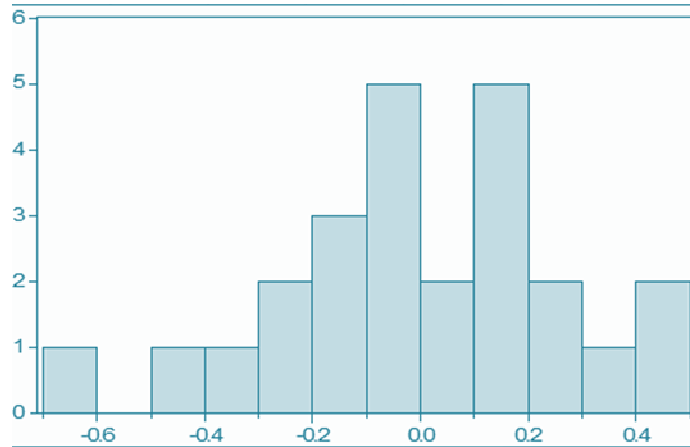
Kurumsal kalite olarak ifade edilen IQ ve T ile ifade edilen vergiler değişkenlerinin, t-test istatistik değerlerinin mutlak değerinin, MacKinnon kritik değerlerinin mutlak değerlerinden büyük olması ve olasılık değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinde olmaları nedeniyle, $H_0: \rho=1$ ya da $H_0: \delta=0$ hipotezi reddedilmekte olup, değişkenlerin birim köke sahip olmadıkları görülmektedir. Sonuç olarak, serilerin birim kökü ve durağanlığı test edilmiştir. Seride birim kökü olmayan ve durağan olan değişkenler tespit edilmiş, durağan olmayan değişkenler ise, birim kökten arındırılmış ve durağanlaştırılmıştır.

3.1.3.3. Temel Varsayımların Test Edilmesi

Çoklu doğrusal regresyon modelinde, değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için yalnızca istatistiksel testlerin ya da ölçülerin anlamlı olup olmadığına bakmak yeterli değildir. Ekonometrik analiz sürecinde hataların olması söz konusu olmaktadır (Tayyar 2011: 77). Bu nedenle, hata terimleri ile ilgili varsayımlarında geçerli olması gerekmektedir. Bu varsayımlar, çoklu doğrusal regresyon modeli ve temel varsayımları başlığı altında daha geniş bir şekilde açıklanmaktadır. Çalışmanın bu kısmında, oluşturulan modelde normallik, değişen varyans, çoklu doğrusal bağıllık ve otokorelasyon varsayımlarının geçerliliği tespit edilmektedir.

3.1.3.3.1. Normallik Varsayımının Test Edilmesi

Normallik varsayımı, anlamlı bir model elde edebilmek için, her bir hata teriminin normal dağılım özelliğine sahip olması gerektiğini ifade etmektedir (Dikmen 2012: 10). Hata terimleri dağılım grafiği aşağıda bir grafik yardımıyla gösterilmektedir.

Grafik 3.1: Hata terimlerinin dağılım grafiği

Grafik 3.1'e göre, hata terimlerinin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Hata terimlerinin normal dağılıma sahip olup olmadığı, Jarque-Bera normallik testi ile öğrenilebilmektedir. Aşağıda hata terimlerinin istatistiksel sonuçları bir tablo yardımıyla gösterilmektedir.

Tablo 3.3: Hata terimlerinin istatistiksel sonuçları

<i>Ortalama</i>	-3.86E-16
<i>Medyan</i>	-0.026671
<i>Maksimum</i>	0.429949
<i>Minimum</i>	-0.660262
<i>Standart Sapma</i>	0.261122
<i>Çarpıklık</i>	-0.465936
<i>Basıklık</i>	3.117434
<i>Jarque-Bera</i>	0.918932
<i>Olasılık</i>	0.631621

Tablo 3.3'e göre, hata terimlerinin normal dağıldığını varsayan H_0 hipotezi reddedilememektedir. Olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için, H_0 hipotezi kabul edilir. Hata terimlerinin istatistiksel sonucuna göre, çarpıklık değeri 0'a ve basıklık değeri 3'e yakın bir değerdedir. Hata terimlerinin ortalaması ise, -3.86E-16 değeri ile yaklaşık olarak 0'dır. Hata terimlerinin normal dağılım grafiğine ve istatistiksel sonuçlarına bakılırsa, her bir hata terimi normal dağılım gösterdiği görülmektedir.

3.1.3.3.2. Değişen Varyans Varsayımının Test Edilmesi

Sabit varyans varsayımının geçerliliğinin araştırılması için, çeşitli değişen varyans testleri bulunmakta olup, çalışmada ekonometrik çalışmalarda değişen varyansın tespiti için yaygın olarak kullanılan White testi kullanılmıştır.

Tablo 3.4: White testi sonucu

F-İstatistik	1.402704	F Olasılık Değeri	0.2691
N*R-Kare	5.476997	Olasılık (Ki-Kare)	0.2418
Ölçeklendirilmiş SS	3.711098	Olasılık (Ki-Kare)	0.4465

Ki-kare tablosuna göre, $N \cdot R^2$ değeri 5.476997 olarak hesaplanmıştır. 0.05 hata payı ile ki-kare tablosundan bulunan hata değeri tablo değeri ile karşılaştırıldığında ki-kare tablo değeri 9.48773 olduğu görülmektedir. Hesaplanan değer tablo değerinden küçük olması ve olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması nedeniyle, hipotezlerden sabit varyans varsayımının geçerli olduğunu ifade eden H_0 hipotezi kabul edilir.

3.1.3.3.3. Çoklu Doğrusal Bağlılık Varsayımının Test Edilmesi

Çalışmada, çoklu doğrusal bağlantı varsayımının test edilmesi ile bağımsız değişkenler arasında güçlü bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiştir. Varsayımın temel gereği, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlılığın olmamasıdır. Test sonucu aşağıda bir tablo yardımıyla gösterilmektedir.

Tablo 3.5: Çoklu doğrusal bağlantı VIF sonucu

Değişkenler	Varyans Katsayısı	Uncentered VIF	Centered VIF
C	0.762395	232.9448	NA
Δ DEBT	0.00023	1.711807	1.711671
Δ G	0.005854	1.547177	1.522824
T	0.000864	72.37709	1.013082
IQ	0.000135	142.5956	1.281475

Tablo 3.5'e göre, tüm bağımsız değişkenlerin Centered VIF değerinin 5 değerinden küçük olduğu görülmektedir. Buna göre, regresyon modelinde çoklu doğrusal bağlantı bulunmamaktadır.

3.1.3.3.4. Otokorelasyon (Ardışık Bağımlılık) Varsayımının Test Edilmesi

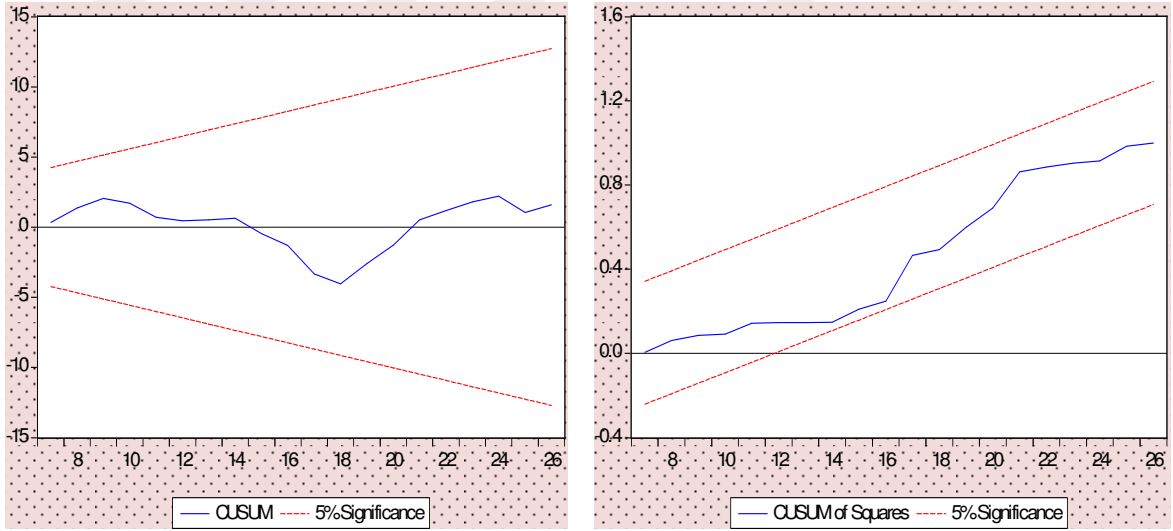
Regresyon modellerinde, hata terimleri arasında bir bağlantının olması otokorelasyona yol açtığı için, varsayımın temel gereği, hata terimleri arasında bir bağlantının olmaması gerektirir.

Tablo 3.6: Otokorelasyon Breusch-Goldfrey LM testi sonucu

F-İstatistik	2.107907	F Olasılık Değeri	0.1505
N*R-Kare	4.744159	Olasılık (Ki-Kare)	0.0933

Tablo 3.6'ya göre, Breusch-Goldfrey LM testinin olasılık sonuçları gösterilmektedir. Test sonuçlarına göre, olasılık değerlerinin 0.05 değerinden yüksek çıkması nedeniyle, modelde otokorelasyonun bulunmadığını ifade eden H_0 hipotezi kabul edilmektedir.

3.1.3.4. Yapısal Kırılma Testleri (CUSUM ve CUSUM-SQ testleri)

Grafik 3.2: CUSUM ve CUSUM-SQ test sonuçları

Grafikte görülmekte olan CUSUM ve CUSUM-SQ test sonuçlarına göre, grafikte yer alan değişkenlerin, çizilen sınırların dışına çıkmadıkları ve böylece değişkenlerin yapısal kırılmaya sahip olmadıkları belirlenmiştir. Buna göre, modelde yapısal kırılma bulunmamaktadır.

3.1.3.5. Modelin Regresyon Sonucu ve Değerlendirilmesi

Eviews 9 programında, yukarıda bahsedilen bağımlı ve bağımsız değişkenlerle oluşturulmuş modelin çıktı sonuçları şu şekildedir:

Tablo 3.7: Modelin regresyon sonuçları

Bağımlı Değişken: $\Delta GIN\dot{I}$				
Metot: En Küçük Kareler				
Örnekleme: 1990-2016				
Değişken	Katsayı	St. Hata	t İstatistiği	Olasılık
C	3.773597	0.873152	4.321808	*0.0003
$\Delta DEBT$	0.045028	0.015162	2.969752	*0.0076
ΔG	-0.16219	0.076513	-2.119777	**0.0467
T	-0.135687	0.029397	-4.615684	*0.0002
IQ	-0.030455	0.01162	-2.620892	**0.0164
R-Kare	0.595773	Ortalama Bağımlı Değiş.		-0.2604
Düzeltilmiş R-kare	0.514928	Bağımlı Değişken St. Sap.		0.410705
Regresyon St. Hatası	0.286044	Akaike Bilgi Kriteri		0.511518
Artıkların Kareleri Top.	1.636429	Schwarz Kriteri		0.755293
Log Likelihood	-1.393972	Hannan-Quinn Kriteri		0.579131
F-İstatistiği	7.369299	Durbin-Watson İstatistiği		1.235358
Olasılık (F-istatistik)	0.00081			

Not: *%1 anlamlılık düzeyinde, **%5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tabloda, oluşturulan regresyon modeli için sonuçlar gösterilmektedir. Modelde ilk olarak, her bir değişkenin anlamlılık testi yapılmaktadır. Ardından, söz konusu modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni ne oranda etkilediği değerlendirilmektedir. Modelde kullanılan değişkenlerin olasılık değerlerine bakıldığı zaman, otonom parametre olarak nitelendirilen C değişkeni, kamu borçlanması olarak ifade edilen DEBT değişkeni ve vergileri ifade eden T değişkeni istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Kamu harcaması olarak ifade edilen G değişkeni ve kurumsal kalite olarak ifade edilen IQ değişkenleri, istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı oldukları görülmektedir.

Çoklu doğrusal regresyon modelinde, parametrelerin tahmin edilmesinden sonra, örnek gözlemlerin regresyon doğrusu etrafındaki dağılımının ölçülmesi anlamına gelen ve bağımlı değişkendeki değişmelerin, yüzde kaçının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını ifade eden belirlilik katsayısı, regresyon modelinde R-Kare olarak ifade edilmektedir. Regresyon modelinde bu değer, yaklaşık olarak %60 olarak ölçülmüştür.

Sonuç itibariyle regresyon modelinde bağımsız değişkenlerden; kamu borçlanması, kamu harcaması, vergiler ve kurumsal kalite, bağımlı değişken olan gini katsayısının yaklaşık olarak %60'ını açıklayabilmektedir.

Öte yandan, regresyon modelindeki bağımsız değişkenlerin katsayılarına bakılarak, bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenlerin ne oranda etkisi olduğu değerlendirilebilmektedir. İlk olarak, diğer değişkenler sabitken, kamu borçlanmasında yapılan 1 birimlik bir artış, bağımlı değişken olan gini katsayısı üzerinde yaklaşık olarak 0.05 birimlik bir artış meydana getirmektedir. Gini katsayısının yükselmesi, gelir dağılımında eşitsizliğin artması anlamına geldiği için, kamu borçlanmasının artırılması, gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği ve gelir dağılımını bozucu etkisi olduğu söylenebilmektedir.

Diğer değişkenler sabitken, bir diğer bağımsız değişken olan ve G olarak ifade edilen kamu harcamaları üzerinde gerçekleştirilen 1 birimlik bir artış, gini katsayısı üzerinde yaklaşık olarak 0.16 birimlik bir azalma meydana getirdiği söylenebilmektedir. Buna göre, gini katsayısının azalması gelir eşitsizliğinin düşmesi anlamına geleceğinden, kamu harcamalarının artırılmasının gelir eşitsizliği üzerinde önemli ölçüde düzeltici bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.

Diğer değişkenler sabit iken, T olarak ifade edilen vergiler üzerinde gerçekleştirilen 1 birimlik bir artışın, gini katsayısını yaklaşık olarak 0.14 birim azalttığı görülmektedir. Bu durumda regresyon modeline göre, vergilerin artırılması gelir dağılımında düzeltici bir etki meydana getirmektedir. Bu sonuç maliye politikası açısından değerlendirilecek olursa, dolaylı vergilerin artırılması ve dolaysız vergilerin azaltılması gerekliliği öngörülmektedir. Nitekim dolaylı vergiler dolaysız vergilere göre daha adil bir vergileme olması açısından, dolaysız vergilerin artırılması gelir dağılımında eşitsizliği artırıcı etki oluştururken, dolaylı vergiler için aynı durum söz konusu değildir. Ayrıca, devletin gelir dağılımını düzeltmek amacıyla ekonomiye müdahalesi, gelirin yeniden dağıtılması politikası ile mümkün olmaktadır. Devlet, gelir dağılımını düzeltmek için, ödeme gücü yüksek olan gelir gruplarından aldığı vergileri,

kamu harcamaları vasıtasıyla toplumun yoksul kesimlerine aktarmaktadır (Pehlivan 2012: 278). Bu vergiler de genellikle dolaylı vergiler yoluyla olmaktadır.

Regresyon modelinde IQ ile ifade edilen kurumsal kalite değişkeninin, diğer değişkenler sabitken, 1 birim artırılması, gini katsayısı üzerinde yaklaşık olarak 0.04 birimlik bir azalma meydana getirdiği söylenebilmektedir. Buna göre, kurumsal kalitenin artırılmasının, gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı etkisi bulunmaktadır. Nihayetinde kurumsal kaliteyi oluşturan; hükümet istikrarı, sosyoekonomik şartlar, yatırım profili, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, yolsuzluk, askeri vesayet, dinsel çatışmalar, hukuk ve düzen, etnik çatışmalar, demokratik sorumluluk ve bürokratik kalite olmak üzere 12 alt bileşenden oluşan göstergeler, ayrı ayrı değerlendirilirse, ülke içerisinde yaşanan içsel çatışmalar ya da ülke dışındaki/sınırında yaşanan dışsal çatışmaların artması gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Askeri darbelerin yapılması ve bununla birlikte gelen askeri vesayet, gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir. Yolsuzluğun artması, hukuk ve düzenin iyi seviyede olmaması, hükümet istikrarsızlığı, bürokratik kalitenin düşük düzeyde olması gibi durumlar gelir dağılımını bozucu etkiye sahip olmasına karşın tersi durumda, gelir dağılımının daha adil olması beklenmektedir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir dağılımında eşitsizlik, sürekli güncelliğini koruyan bir konu olmakla birlikte, günümüzde en çok tartışılan konulardan birisi durumundadır. Yapılan araştırmalar genellikle, nelerin gelir eşitsizliğine yol açtığı ya da gelir eşitsizliğinin nasıl azaltılacağı konusu üzerindedir. Bu çalışmada da, Türkiye’de gelir eşitsizliğinin maliye politikası araçları olan kamu harcamaları, borçlanma ve vergiler ile kurumsal kalite göstergesi arasındaki ilişki En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi ile incelenmeye çalışılmıştır.

Literatürde gelir eşitsizliği ile ilgili çalışmaların, genellikle mevcut gelir eşitsizliğinin durumu hakkında yapıldığı görülmektedir. Buna göre gelir dağılımında eşitsizliğin ve yoksulluğun dünya genelinde 80’li yıllardan sonra büyük oranda artış gösterdiği, dünyanın her yerinde refahın zamanla daha eşit olmayan bir şekilde dağılım gösterdiği ileri sürülmektedir. Bazı çalışmalar, gelir dağılımında bozukluğun yüksek olması durumunda, hanehalkının gerçekleştirdiği harcamalar nedeniyle uygulanan mali politikaların etkisini göstermesine engel olabileceği görüşündedirler. Türkiye’de gelir eşitsizliği üzerine yapılan bazı çalışmalara göre, maliye politikasının gelir dağılımını düzeltici etkisinin sınırlı kaldığı, gelir eşitsizliğini ortaya çıkaran en önemli sebebin faiz gelirleri olduğu, gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik bir iyileşme sağlanamamasını siyasi iktidarların sosyal politikalara gereken önemi vermediklerinden kaynaklandığını ileri sürülmektedirler.

Literatürde gelir eşitsizliği ile kurumsal kalite ilişkisi ayrı ayrı çeşitli faktörlerle ele alınmaktadır. Genel olarak kurumsal kalite; hükümet istikrarı, sosyoekonomik şartlar, yatırım profili, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, hukuk ve düzen, demokratik

sorumluluk, bürokratik kalite vb. gibi bileşenlerden oluşan bir derecelendirme değildir. Buna göre, yolsuzluk oranlarının yükselmesi, siyasi istikrarsızlıkların artması vb. gibi çeşitli kurumsal kalite göstergelerinin düzeyindeki zayıflıkların artmasının gelir eşitsizliğini artırdığı, hukuk ve düzenin iyileştirilmesi, bürokratik kalitenin yükseltilmesi gibi göstergelerin gelir eşitsizliğini azalttığı bulgularına ulaşımlardır. Genel bulgular, kurumsal yapının iyileştirilmesinin, bir diğere ifade ile kurumsal kalite düzeyindeki artışların gelir dağılımında eşitsizliği azaltacağı yönündedir.

Devlet, gelir dağılımını düzenlemek amacıyla vergiler, kamu harcamaları gibi maliye politikası araçları ile ekonomiye müdahalede bulunarak geliri yeniden dağıtma politikası uygulayabilmektedir. Zira tüketim üzerinden alınan vergilerin yüksek olmasının gelir düzeyi düşük olan kesimlerin aleyhine olması nedeniyle, devletin vergiler konusunda yapacağı düzenlemeler, gelir dağılımını düzenlemede etkilidir. Gelişmiş ülkelerde vergiler içerisinde dolaylı vergilerin payı dolaysız vergilere göre daha düşük olup, dolaysız vergilerin payı daha yüksek seviyelerdedir. Bu nedenle, dolaylı vergilerin düşük gelire sahip kesim göz önünde tutularak düşük oranda tutulması ve dolaysız vergilerin de artan oranlı bir şekilde uygulanması gelir eşitsizliklerinin azaltılması hususunda önemli olmaktadır.

Devlet, gelir seviyesi düşük olan ya da yeterli düzeyde gelir elde edemeyen kesime, gelir dağılımında eşitsizliği ortadan kaldırmak için yalnızca vergilerle değil, kamu harcamaları yoluyla da müdahalede bulunması ve gelirin yeniden dağıtımını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Devlet, kişi ya da kurumlardan elde ettiği vergi gelirleri ile transfer harcamaları gerçekleştirerek, gelir dağılımının iyileştirilmesini sağlamaktadır. Devletin kamu harcamalarının finansmanını gerçekleştirmek için yeterli kaynağa sahip olmaması durumu, devleti kamu finansmanını sağlamak amacıyla yeni kaynaklar bulmaya zorlayarak, borçlanmasını gerektirmiştir. Devletin borçlanacağı kesim ise, gelir seviyesi yüksek olan kesim olacağından, geri ödemede alınan borcun yanında faiz ödemeleri de gerçekleşeceği için gelir seviyesi zaten yüksek olan kesimin geliri daha da artacak ve bu durum sonucu gelir dağılımında eşitsizlik de artmaya başlayacaktır. Bu nedenle devletin gerçekleştireceği borçlanma, gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etkiye sahiptir.

Kurumsal kalite son yıllarda en çok araştırılan konular arasında yer almaktadır. Çalışmada hükümet istikrarı, sosyoekonomik şartlar, yatırım profili, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, yolsuzluk, askeri vesayet, dinsel çatışmalar, hukuk ve düzen, etnik çatışmalar, demokratik sorumluluk ve bürokratik kalite olmak üzere 12 alt bileşenin oluşturduğu, kurumsal kalite göstergesi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki de incelenmiştir. Buna göre, hükümetin istikrarlı olması, yolsuzluk oranlarının düşük olması, sosyoekonomik şartların iyileştirilmesi, yatırım profili olarak yerli ve yabancı yatırımcılar için uygun bir ülke olması, hukuk ve düzenin iyi işlemesi gibi çeşitli kurumsal kalite göstergelerinin iyileştirilmesinin, gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkisi olmaktadır.

Çalışma, gelir dağılımında eşitsizlikleri temsil eden gini katsayısının bağımlı değişken olduğu, maliye politikası araçlarından olan kamu harcamaları, vergiler ve borçlanma ile kurumsal kalite değişkenlerinin ise bağımsız değişken olduğu bir çoklu regresyon modeli ile test edilmiştir. Modelin çıktı sonucuna göre, kamu harcamalarında meydana gelen 1 birimlik artışın gelir dağılımında eşitsizliği 0,16 birim azalttığı, vergilerde meydana gelen 1 birimlik artışın gelir dağılımında eşitsizliği 0,14 birim azalttığı, borçlanma değişkeninde yapılan 1 birimlik artışın gelir dağılımında eşitsizliği 0,05 birim arttırdığı ve son olarak kurumsal kalite faktöründe gerçekleştirilen 1 birimlik artışın gelir dağılımında eşitsizliği 0,04 birim azaltacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Burada, kamu harcamalarının, vergilerin ve kurumsal kalitenin artırılmasının gelir eşitsizliğini azalttığı, kamu borçlanmasının artırılmasının ise gelir eşitsizliğini artırdığı sonucu çıkarılmaktadır.

Kamu harcamalarının gelir dağılımını düzeltici etkisi olduğu düşünülen, daha çok temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük gelir elde eden ya da herhangi bir gelir elde edemeyen kesime transfer harcamaları yaparak gelir düzenlemesi yapabileceği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca sunulan kamusal mal ve hizmetlerin daha çok düşük gelirli kesime yönelik olduğu eğitim, sağlık, savunma vb. gibi hizmetlerin de verilmesi gerekmektedir. Vergilerde ise, temel ihtiyaçlar göz önünde bulundurulursa, tüketim üzerinden alınan vergilerin özellikle dolaylı vergilerin düşük olması ve dolaysız

vergilerin artan oranlı olmasının gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı etkisinin olabileceği söylenebilir.

Kamu borçlanması ise, hem iç borçlanma hem de dış borçlanma yapılması durumunda alınan tutarın yanı sıra belirli bir oranda ödenecek olan faiz dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etkiye sahiptir. Kamu borçlanmasının iç borçlanma olması durumunda, borçlanma gelir düzeyi yüksek kesimden olacağından dolayı, ödenecek faiz tutarının da bu kesime yapılması, gelir dağılımında eşitsizliğin daha fazla artmasına neden olacaktır. Kamu borçlanmasının dış borçlanma yapılması durumunda da, yine alınan tutarın yanı sıra belirli bir oranda ödenecek olan faiz nedeniyle ve ödenecek olan faizin vergiler yoluyla toplumdan elde edilmesinden dolayı, gelir dağılımını yine bozucu bir etkisi olduğu söylenebilir. Son olarak kurumsal kalite faktörünün (hükümet istikrarı, sosyoekonomik şartlar, yatırım profili, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, yolsuzluk, askeri vesayet, dinsel çatışmalar, hukuk ve düzen, etnik çatışmalar, demokratik sorumluluk ve bürokratik kalite) artırılmasının ve bu faktörü oluşturan göstergelerin iyileştirilmesinin, gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı bir etkisinin olduğu söylenebilmekte olup, oluşturulan regresyon modelinin tahmin sonuçları beklenildiği şekilde sonuçlanmıştır.

Son olarak Türkiye’de gelir eşitsizliğinin azaltılması konusunda önerilerde bulunmadan önce, kısaca Türkiye’deki gelir dağılımı hakkında yıllara göre kısaca bahsedilmesinde fayda vardır. Türkiye’de 1960’lı yıllarda gini katsayısı 0.56 gibi en yüksek seviyelerde seyir izlemekte iken, 80’li yılların ortalarına kadar bu seviyelerde devam etmiştir. Ardından 1987 yılında 0.43’e düşen gini katsayısı, 1994 yılında yeniden yükselerek 0.49’a ulaşmıştır. Bu yıldan sonra, gelir eşitsizliği göstergesi olan gini katsayısı 2002 yılında 0.44 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2002 yılından itibaren 2009 küresel kriz yılına kadar gelir dağılımı sürekli olarak daha adil hale gelmiştir. 2009 yılında gini katsayısı 0.41 seviyesine gelmiş, bu yıldan sonra 2016 yılına kadar sürekli 0.40-0.39 bandında devam etmiştir. Söz konusu yıllarda gelir eşitsizliğinin yüksek olmasının nedenleri üzerinde düşünülecek olursa, Türkiye’de 1960 ve 1980 yıllarında gerçekleşen askeri darbelerin etkisinin olduğu ve bunun neticesinde hükümet istikrarsızlıkları, hukuk ve düzenin bozulması vs. gibi çeşitli kurumsal kalite

göstergelerinin düşük olduğu ve kurumsal yapının iyi düzeyde olmaması, gelir eşitsizliğinin nedenleri arasında yer alabilmektedir. Ayrıca bu yıllarda dünya genelinde yaşanan ekonomik krizlerin Türkiye'yi de etkilemesinin yanı sıra, Türkiye'de meydana gelen ekonomik krizler ve bu krizlerin beraberinde getirdiği işsizlik, fiyatlar genel düzeyindeki yükselmeler gibi çeşitli sorunlar, gelir eşitsizliğinin yüksek olması açısından bir neden olarak düşünülebilir. Bu yıllarda kayıt dışılığın ve yolsuzluğun yüksek seviyelerde olması sonucu, vergilerin yeterli düzeyde kamu finansman kaynağı sağlayamaması ve bu nedenle yeterli düzeyde kamu harcaması yapılamaması sonucu gelir eşitsizliğinin artması da bir neden olarak söylenebilmektedir.

Türkiye'de gelir eşitsizliği yıllara göre incelendiğinde son yıllarda her ne kadar düşüş gösterse de, mevcut gelir eşitsizliği diğer gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında hala yüksek seviyelerdedir. Bu nedenle, kamu kesiminin gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı politikalara önem vermesi gerekmekte, refahın eşit bir şekilde dağılım göstermesi için gerekli sosyal politikaları uygulaması büyük önem taşımaktadır. Devlet hem vergi politikaları hem de harcama politikalarıyla gelir dağılımını dengeleyici politikalar uygulamalıdır (DPT 2007: 66). Bu açıdan, temel ihtiyaçlarını karşılamada yeterli gelire sahip olmayan ya da gelir elde edemeyen özürlü, yaşlı, bakıma ihtiyacı olan kişilere vs. karşılıksız ödemeler yapılmasıyla gerçekleştirilen kamu harcamaları artırılmalıdır. Ayrıca daha çok yüksek gelirli kesimden finanse edilmesi yoluyla eğitim, sağlık, ulaştırma vb. gibi düşük gelirli olanların kullandığı kamusal mal ve hizmetlere yapılan harcamalar gelir dağılımı üzerinde düzeltici bir etki ortaya çıkarabilecektir. Bu düzeyde olan kesimin satın alma gücü ve yaşam standartları bu harcamalar yoluyla artırılarak, gelir eşitsizliğinin azaltılması sağlanmalıdır.

Vergilerde ise, düşük düzeyde gelire sahip kesimin vergiden muaf edilmesi ya da belirli konularda vergi dışı bırakılması gelir eşitsizliğinin azaltılmasını sağlamaktadır. Temel ihtiyaçlar üzerindeki vergilerin, gelir düzeyi düşük olan kesim tarafından da alınacağı düşünülerek, bu mallar üzerindeki vergilerin düşük düzeyde tutulması gelir dağılımında eşitsizliği azaltacaktır. Bu nedenle genel olarak katma değer vergisi gibi tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergiler düşük tutulmalı, gelir

eşitsizliğini azaltıcı bir etkiye sahip olması nedeniyle gelir üzerinden alınan gelir vergisi artan oranlı bir şekilde uygulanmalıdır.

Kamu borçlanması ise, beraberinde ödenen faiz dolayısıyla gelir eşitsizliğini artıracığından, kamu kesimi çok ihtiyaç olmadıkça borçlanma yoluna başvurmamalıdır. Ülkenin istikrarlı bir hükümetinin olması, hukuk ve düzenin iyi seviyede işlemesi, içsel, dışsal, etnik ya da dinsel çatışmaların ortaya çıkmasının önlenmesi, iyi bir yatırım profiline sahip olunması, yolsuzluk ve kayıt dışılığın ortadan kaldırılması gibi çeşitli kurumsal kalite göstergeleri, gelir eşitsizliğinin azaltılması için iyileştirilmelidir. Ülkenin kurumsal yapısının iyi düzeyde olması gelir eşitsizliğini azaltacaktır. Son olarak ülkedeki nüfus yapısına yönelik çalışmalar ve işgücü niteliğini artırmaya yönelik, aktif istihdam politikaları uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, İlhan (2015). "Türkiye'de Gelir Dağılımı". *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4(8): 42-59.
- Acemoglu, Daron (2003). "Cross-Country Inequality Trends". *The Economic Journal NBER Working Papers No: 113*.
- Acemoglu, Daron (2009). *Introduction to Modern Economic Growth*. New Jersey: Princeton University Press.
- Acemoglu, Daron ve Robinson, James A. (2000). "Why Did the West Extend the Franchise? Democracy, Inequality and Growth in Historical Perspective". *The Quarterly Journal of Economics* 115 (4): 1167-1199.
- Acemoglu, Daron, Johnson, Simon ve Robinson, James A. (2005). *Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth*. Handbook of Economic Growth Volume IA. (Drl.: Philippe Aghion ve Steven N. Durlauf). Elsevier. Amsterdam.
- Akan, Yusuf, Arslan, İbrahim ve Kaynak, Selahattin (2008). "Türkiye'de Ekonomik İstikrarı Sağlamada Maliye Politikası Uygulamaları (Bir Ampirik Çalışma: 1980-2006)". *Sosyoekonomi Dergisi* 2008-1: 107-116.
- Akbulut, Eyüp (2015). *Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, Şerafettin (1991). *Kamu Maliyesi (Kamu Harcamaları- Kamu Gelirleri- Bütçe-Maliye Politikası)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Aksu, Ömer A. (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Aktan, Coşkun C. ve Vural, Tarık (2005). “Kurum Kavramı, Temel Özellikleri ve Türleri”, (<http://www.canaktan.org/felsefe-sosyo/kurum-sosyoloji/kurum-kavram.htm>, 21 Mayıs 2018’de erişildi).
- Aktan, Coşkun C. ve Vural İ., Yaşar (2002). *Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*. Ankara: Yoksullukla Mücadele Stratejileri Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Alesina, Alberto ve Weder, Beatrice (1999). “Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid?”. *NBER Working Paper No: 7108*.
- Altay, Asuman (2015). *Kamu Maliyesi Teorisi, Gelişimi, Kapsamı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altınışık, İsa ve Peker, Hasan Sencer (2008). “Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2008 (2): 101-118*.
- Apergis, Nicholas, Dinçer, Oğuzhan ve Payne, James E. (2014). “Economic Freedom and Income Inequality Revisited: Evidence from a Panel Error Correction Model”. *Contemporary Economic Policy 32 (1): 67-75*.
- Aras, Adem (2012). *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arrow, Kenneth J. (1962). “Economic Implication By Learning By Doing”. *Review of Economic Studies 29(3): 155-173*.

- Aslan, Alper (2008). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi Üzerine Ekonometrik Analiz”. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Dergisi* 24: 1-11.
- Ataç, Beyhan (2002). *Maliye Politikası (Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sonuçları)*. Genişletilmiş 6. Baskı. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Atif, S. Muhammad vd. (2012). “Globalization and Income Inequality: A Panel Data Analysis of 68 Countries”. *MPRA Working Paper No: 42385*.
- Atkinson, Anthony B. ve Brandolini, Andrea (2010). “On Analysing the World Distribution of Income”. *The World Bank Economic Review* 24 (1): 1-37.
- Avcı, Mehmet ve Avcı, Gizem M. (2017). “OECD Ülkelerinde Kurumsal Kalite ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi”. *Sosyoekonomi Dergisi* 25 (31): 75-90.
- Ayyıldız, F. Volkan (2017). “Gelir Adaletsizliğinin Sebeplerinin Araştırılması: Ampirik Analiz”. *Karadeniz Dergisi* 34: 131-141.
- Bağcı, Teksin Buğra (2016). “2008 Avrupa Borç Krizinin Türkiye’nin AB ile Olan İhracat Düzeyine Etkilerinin Ekonomik Analizi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balta, Tahsin B. (1972). *İdare Hukuku I, Genel Konular*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Barro, Robert J. (2000). “Inequality and Growth in a Panel of Countries”. *Journal of Economic Growth* 5 (1): 5-32.
- Barzel, Yoram (1989). *Economic Analysis of Property Rights (Political Economy of Institutions and Decisions)*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Basu, Kaushik (2006). "Globalization, Poverty and Inequality: What is the Relationship? What Can be Done?". *World Development* 34 (8): 1361–1373.
- Batirel, Ömer Faruk (1984). *Maliye Politikası ve Gelişmekte Olan Ülkeler*. İstanbul: Okan Yayıncılık.
- Bellu, Lorenzo G. ve Liberati, Paolo (2005). "Charting Income Inequality The Lorenz Curve". Easypol Resources for Policy Making. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper No: 20063*.
- Berggren, Niclas (1999). "Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?". *Public Choice* 100 (3-4): 203-223.
- Bergh, Andreas ve Nilsson, Therese (2010). "Do Liberalization and Globalization Increase Income Inequality?". *European Journal of Political Economy* 26 (4): 488-505.
- Berksoy, Turgay ve Yıldırım, N. Ekrem (2017). "Yolsuzluk Kavramına Genel Bir Bakış: Problemler ve Çözüm Önerileri". *Journal of Awareness* 2 (1): 1-18.
- Bilici, Nurettin ve Bilici, Adem (2015). *Kamu Maliyesi*. 5. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Bollen, Kenneth A. ve Jackman, Robert W. (1985). "Political Democracy and the Size Distribution of Income". *American Sociological Review* 50 (4): 438-457.
- Boratav, Korkut (1976). *100 Soruda Gelir Dağılımı: Kapitalist Sistemde, Türkiye’de ve Sosyalist Sistemde*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozdoğanoglu, Burçin (2006). "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Vergi Politikalarına Kısa Bakış", (<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/burcin/003/>, 10 Mayıs 2018’de erişildi).

- Brooks, Chris (2014). *Introductory Econometrics for Finance*. Third Edition. New York: Published in the United States of America by Cambridge University Press.
- Browning, Edgar K. ve Johnson, William R. (1979). *The Distribution of the Tax Burden*. Washington: American Enterprise Institute.
- Bulutay, Tuncer, Timur, Serim ve Ersel, Hasan (1971). *Türkiye’de Gelir Dağılımı 1968*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Candaş, Ayşen vd. (2010). “Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış”. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Carter, John R. (2006). “An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality”. *Public Choice* 130: 163-177.
- Celasun, Merih (1986). “Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey 1978-1983”. *ODTÜ Gelişme Dergisi* 13 (1): 193-216.
- Cencini, Alvaro (1984). *Time and Macroeconomic Analysis of Income*. London: Pinter Publishers.
- Chetwynd, Eric, Chetwynd, Frances ve Spector, Bertram (2003). *Corruption and Poverty: A Review of Recent Literature*. Washington DC.
- Chong, Alberto (2001). “Inequality, Democracy, and Persistence: Is There a Political Kuznets Curve?”. *Economics & Politics* 16 (2): 189-212.
- Chong, Alberto ve Calderon, Cesar (2000). “Causality and Feedback Between Institutional Measures and Economic Growth”. *Economics & Politics* 12(1): 69-81.
- Chong, Alberto ve Gradstein, Mark (2004). “Inequality and Institutions”. *Inter-American Development Bank Working Paper No: 506*.

- Chong, Alberto ve Gradstein, Mark (2007). "Inequality and Institutions". *Review of Economics and Statistics* 89 (3): 454-465.
- Coase, Ronald H. (1984). "The New Institutional Economics". *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 140 (1): 229-231.
- Colm, Gerhard ve Tarasov, Helen (1940). "Who Pays Taxes?". *Study prepared for the Temporary National Economic Committee, Monograph 3. 76th Congress. Congressional Record-Appendix Extension of Remarks* 84: 3336.
- Çağan, Nami (1980). "Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 37 (1): 129-151.
- Çalışkan, Şadan (2010). "Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk". *Sosyal Siyaset Konferansları* 59: 89-132.
- Çavuşoğlu, Tolgay ve Hamurdan, Yusuf (1966). *Gelir Dağılımı Araştırması 1963*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Çelen, A. İhsan (2009). *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Aziz (2004). "AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım". *Çalışma ve Toplum* 2004 (3): 53-91.
- Çetin, B.İşıl ve Gün, Musa (2013). "Türkiye’de 2002–2009 Yılları Arasında Gelir Bileşenleri ve Gelir Eşitsizliğinin Analizi". *Çalışma ve Toplum Dergisi* 1: 253-292.
- Demir, Ömer (1996). *Kurumcu İktisat*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Dhongde, Shatakshee ve Camelia, Minoiu (2011). "Global Poverty Estimates: A Sensitivity Analysis". *World Development* 44: 1-13.

- Dikmen, Nedim (2012). *Ekonometri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. 2. Baskı. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Dinçer, Oğuzhan C. ve Günalp, Burak (2008). “Corruption, Income Inequality and Poverty in the United States”. *Fondazione Eni Enrico Mattei: Global Challenges No: 54*.
- Dinler, Zeynel (1996). *Mikro İktisat*. 11. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğrul, Naci (2017). “Türkiye Ekonomisinde Gelir Dağılımı Sorunu”. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies 2 (1): 1-17*.
- Dökmen, Gökhan (2012). “Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi 13 (1): 41-51*.
- DPT (1994). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yayın No: 2370.
- DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Yayın No: 2599.
- Dreher, Axel ve Gaston, Noel (2007). “Has Globalization Increased Inequality”. *Review of International Economics 16 (3): 516-536*.
- Easaw, Joshy ve Savoia, Antonio (2009). “Inequality in Developing Economies: The Role of Institutional Development”. *Ecineq Working Papers No: 121*.
- Edizdoğan, Nihat, Çetinkaya, Özhan ve Gümüş, Erhan (2010). *Kamu Maliyesi*. 11. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Efe, Gürkan (2008). *Uluslararası Sermaye Hareketleri, Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Eğilmez, Mahfi (2012). “Maliye Politikası ve Tavşan”, (<http://www.mahfiegilmez.com/2012/01/maliye-politikas-ve-tavsan.html>), 08 Mayıs 2018’de erişildi).
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan (2004). *Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*. 15. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, Aytaç ve Tüğen, Kamil (1987). *Kamu Maliyesine Giriş*. İzmir: Akıselim Matbaası.
- Eker, Aytaç, Altay, Asuman ve Sakal, Mustafa (1994). *Maliye Politikası, Teori-İlkeler ve Yöntemler*. 2. Baskı. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Engin, İsmail ve Şahin, İsmail (2017). *Maliye, Vergi Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Oğul Matbaacılık.
- Erdem, Metin, Şenyüz, Doğan ve Tatlıoğlu, İsmail (2009). *Kamu Maliyesi*. 7. Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Erginay, Akif (1998). *Kamu Maliyesi*. 16. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları.
- Förster, Michael ve d'Ercole, M. Mira (2005). *Income Distribution and Poverty in OECD Countries in the Second Half of the 1990s*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No: 22. Paris: OECD Publishing.
- Frank, Charles R. and Webb, Richard C. (1977). *Income Distribution and Growth in the Less-Developed Countries*. Washington: The Brookings Institution.
- Gençtürk, Mehmet (2009). “Finansal Kriz Dönemlerinde Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14 (1): 127-136.
- Gökalp, Faysal M. ve Baldemir, Ercan (2006). “Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (1): 212-226.

- Görgün, Sevim (1988). *Maliye Politikası Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBF Yayınları.
- Gradstein, Mark (2007). “Inequality, Democracy and the Protection of Property Rights”. *The Economic Journal* 117 (516): 252-269.
- Greif, Avner (2006). *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grossman, Gene M. ve Helpman, Elhanan (2001). *Special Interest Politics*. Cambridge: MIT Press.
- Gujarati, Damodar N. (2004). *Basic Econometrics*. 4th Edition. New York: McGraw Hill Publishing Company.
- Gujarati, Damodar N. (2010). *Temel Ekonometri*. Çev. Ü. Şenesen & G. Şenesen. 7. Baskı. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gupta, Sanjeev, Hamid, Davoodi ve Alonso-Terme, Rosa (2002). “Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty” *Economics of Governance* 3 (1): 23-45.
- Günçavdı, Öner (2015). *Yolun Sonu Türkiye'nin Büyüme, Faiz, Bölüşüm Açmazı ve Yeni Türkiye Söylemi*. 1.Baskı. Ankara: Efil Yayınevi.
- Gürdal, Temel, Altundemir, M.Emin ve Şanver, Cahit (2015). *Maliye Politikası*. 4. Baskı. Sakarya: Kitap Matbaası.
- Güriş, Selahattin ve Çağlayan, Ebru (2010). *Ekonometri Temel Kavramlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Güriş, Selahattin, Çağlayan, Ebru ve Güriş, Burak (2011). *Eviews ile Uygulamalı Ekonometri*. İstanbul: Der Yayınları.

- Gyimah-Brempong, Kwabena ve Camacho, Samaria M. (2006). "Corruption, Growth and Income Distribution: Are there Regional Differences?". *Economics of Governance* 7 (3): 245-269.
- Hacıtahiroğlu, Kürşad ve Aydoğan, Elvin (2016). "Gelir Dağılımının Asgari Ücretler ve Çalışma Saatleri Açısından Değerlendirilmesi". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 7 (1): 148-167.
- Haller, Heinz (1974). *Maliye Politikası (Teorik Esasları ve Temel Problemler)*. Çev. S. Turhan. 4.Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Hamanaka, Shingo (2008). "Inequality and Authoritarianism in the Developing Countries". *MPRA Paper No: 16798*.
- Hançerlioğlu, Orhan (1986). *Ekonomi Sözlüğü*. 6. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hatipoğlu, Zeyyat (1976). *Ulusal Gelir, Bölüşüm ve Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Aktif Büro Basım Organizasyon Yayınları.
- Hewitt, Christopher (1977). "The Effect of Political Democracy and Social Democracy on Equality in Industrial Societies: A Cross-National Comparison". *American Sociological Review* 42 (3): 450-464.
- Hindriks, Jean, Keen, Michael ve Muthoo, Abhinay (1999). "Corruption, Extortion and Evasion". *Journal of Public Economics* 74 (3): 395-430.
- Houle, Christian (2009). "Inequality and Democracy: Why Inequality Harms Consolidation But Does Not Affect Democratization". *World Politics* 61 (4): 589-622.
- Işığçok, Erkan (1998). "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi". *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 16 (1).

- İğde, Esra (2010). *Yapısal Değişiklik Altında Birim Kök Testleri ve Bazı Makro İktisadi Değişkenler Üzerine Uygulamalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Johansson, Christian (2013). *Corruption and Income Inequality*. Sweden: Bachelor's Thesis in Economics Jönköping International Business School Jönköping University.
- Kama, Özge (2016). "Kurumlar, Kurallar ve Büyüme İlişkisi Üzerine". *İktisat ve Toplum* 64: 20-27.
- Kanbur, Ravi (2001). "Economic Policy, Distribution and Poverty: The Nature of Disagreements". *World Development* 29 (6): 1083-1094.
- Kaplow, Louis (2002). "Why Measure Inequality?". *Nber Working Paper Series No: 9342*.
- Karagöz, Kadir ve Karagöz, Murat (2010). "Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları: Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz". *Sayıştay Dergisi* 76: 5-22.
- Karakayalı, Hüseyin (2005). *Makro Ekonomi*. İzmir: Emek Kitabevi.
- Karakayalı, Hüseyin (2018). (<http://www.ekodialog.com/>, 20 Mayıs 2018'de erişildi).
- Karaman, Banu ve Özçalık, Melih (2007). "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü". *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi* 14(1): 25-41.
- Karaman, İsmail (1986). *Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959-1986*. Ankara: DPT.
- Karluk, S. Rıdvan (2002). *Türkiye Ekonomisi-Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*. 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

- Karluk, S. Rıdvan (2014). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Karluk, S. Rıdvan ve Unal, Umut (2017). “Income Distribution, Poverty and Corruption in Turkey”. *MPRA Paper No: 70118*.
- Kılıçbay, Ahmet (1997). *Türkiye'nin Ekonomi Politikaları (1930-1996 ve Sonrası)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Knack, Stephen ve Keefer, Philip (1995). “Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures”. *Economics and Politics 7 (3): 207-227*.
- Kong, Tao (2007). “A Selective Review of Recent Developments in the Economic Growth Literature”. *Asian-Pacific Economic Literature 21 (1): 1-33*.
- Kubar, Yeşim (2011). “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı Türkiye Örneği 1994-2007”. *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi 1(2)*.
- Kuncic, Aljaz (2012). “Institutional Quality Database”. *Advanced Studies in International Economic Policy Research Kiel Institute for the World Economy Working Paper Sayı: 457*.
- Kurtipek, Rıdvan (2011). *Türkiye İçin Gelir Grupları Arası Gelir Oluşum İlişkisinin Miyazawa Yöntemiyle İncelenmesi*. Yayımlanmış Uzmanlık Tezi Yayın No: 2830. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Kuştepelı, Yeşim ve Halaç, Umut (2004). “Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 6 (4): 143-160*.
- Kuznets, Simon (1955). “Economic Growth and Income Inequality”. *The American Economic Review 45 (1): 1-28*.

- Küçükkaya, Hatice (2017). *Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliğinin Panel Veri Analizi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lee, Jong-Eun (2006). "Inequality and Globalization in Europe". *Journal of Policy Modeling* 28 (7): 791-796.
- Li, Hongyi, Xu, L.Colin ve Zou, Heng-fu (2000) "Corruption, Income Distribution and Growth". *Economics and Politics* 12 (2): 155-182.
- Mankiw, N. Gregory, Romer, David ve Weil, David N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *NBER Working Paper No: 3541*.
- Muller, Edward N. (1988). "Democracy, Economic Development and Income Inequality". *American Sociological Review* 53 (1): 50-68.
- Musgrave, A. Richard (1987). *Kamu Maliyesi Teorisi II*. Çev. O. Şener. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.
- Musgrave, Richard A. vd. (1951). "Distribution of Tax Payments by Income Groups: A Case Study for 1948." *National Tax Journal* 4 (1): 1-54.
- Musgrave, Richard ve P. Musgrave (1976). *Public Finance in Theory and Practice*. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha Ltd.
- Nadaroğlu, Halil (1981). *Kamu Maliye Teorisi*. 4.Baskı. Kırklareli: Sermet Matbaası.
- North, Douglass C. (1986). "The New Institutional Economics". *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 142(1): 230-237.
- North, Douglass C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

North, Douglass C. (1991). "Institutions". *The Journal of Economic Perspectives* 5 (1): 97-112.

North, Douglass C. (1994). "Economic Performance Trough Time". *The American Economic Review* 84 (3): 359-368.

North, Douglass C. (2010). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*. Çev. G. Çağalı Güven. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

OECD, (2018). (<http://www.oecd.org/social/OECD2016>, 17 Mayıs 2018'de erişildi).

Olson, Mancur (1996). "Distinguished Lecture on Economics in Government: Big Bills Left on The Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor". *Journal of Economic Perspectives* 10 (2): 3-24.

Oyvatt, Cem (2008). *Globalization, Wage Shares and Income Distribution in Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbilen, Şevki (2010). *Maliye Politikası, Teori-İlkeler-Yöntemler ve Uygulama Sorunları*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Özer, İlhan (1980). *Devlet Maliyesi Cilt:II*. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No: 1980/219. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Öztürk, Lütfü (2005). "Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz, 1965-2001". *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 5 (10).

Öztürk, Nazım (2012). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Öztürk, Nazım (2016). *Maliye Politikası*. 4.Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.

Özveren, Eyüp (dr.) (2007). *Kurumsal İktisat*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Pechman, Joseph A. ve Okner, Benjamin (1980). *Who Bears the Tax Burden?(Studies of Government Finance)*. First Printing Edition. Washington: Brookings Institution.
- Pehlivan, Osman (2012). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Pehlivan, Osman (2016). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Perera, Liyanega D. H. ve Lee, Grace H.Y. (2013) “Have Economic Growth and Institutional Quality Contributed to Poverty And Inequality Reduction in Asia?”. *Journal of Asian Economics* 27: 71-86.
- Pınar, Abuzer (2012). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*. 5. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Rodrik, Dani (1997). “TFPG Controversies, Institutions and Economic Performance in East Asia”. *NBER Working Paper No: 5914*.
- Ruggeri, Giuseppe C., Van Wart, Don ve Howard, Robert (1994). “The Redistributive Impact of Taxation in Canada.” *Canadian Tax Journal* 42: 417-451.
- Sala-i-Martin, Xavier (2006).” The World Distribution of Income: Falling Poverty and Convergence Period”. *Quarterly Journal of Economics* 121 (2): 351-397.
- Sala-i-Martin, Xavier (1997). “I Just Ran Four Million Regressions”. *NBER Working Papers No: 6252*.
- Samanta, Subarna K. ve Cerf, J. Georg (2009). “Income Distribution and the Effectiveness of Fiscal Policy: Evidence from some Transitional Economies”. *EAST-WEST Journal of Economics Business* 11 (1): 29-45.
- Savaşan, Fatih (2014). *Kamu Ekonomisi*. 4.Baskı. Sakarya: Dora Yayıncılık.

- Sen, Amartya (1997). *On Economic Inequality. Enlarged edition with a substantial annexe 'On Economic after a Quarter Century*. Oxford: Clarendon Press.
- Shultz, William J. ve Harriss, C. Lowell (1965). *American Public Finance*. New York: Prentice- Hall Inc.
- Solow, Robert M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth". *Quarterly Journal of Economics* 70 (1): 65–94.
- Sonin, Konstantin (2003). "Why the Rich May Favor Poor Protection of Property Rights". *Journal of Comparative Economics* 31 (4): 715-731.
- Subaşat, Turan (2007). "Küreselleşme ve Eşitsizlik". *Küreselleşme Üzerine Notlar*. Ed. O. Kaymakçı. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Susam, Nazan (2016). *Kamu Maliyesi Temel Kavram ve Esaslar*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sümer, Kutluk Kağın (2013). *Makro Ekonomik Modeller*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- SWIID, (2017). The Standardized World Income Inequality Database (SWIID). (<http://fsolt.org/>, 02 Kasım 2017'de erişildi).
- şahbaz, Ahmet, Gömleksiz, Mustafa ve Kaleci, Fatih (2017). "Gelir-Eşitsizliğini Azaltmaya Yönelik Kamu Politikaları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Örneği". *Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları*. Ed. S. Koç, S. Genç ve K. Çolak. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- şahin, Hüseyin (2011). *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu*. 11. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- şener, Orhan (2006). *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*. Kırklareli: Beta Yayınları.

- Şenkal, Abdülkadir (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. 1. Baskı. Ankara: Alfa Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1998). *Ekonomik Hesaplamalarda Bir Birim Olarak Aile*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tanrıverdi, Pınar (2007). *Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanzi, Vito ve Zee, Howell (2001). "Tax Policy for Developing Countries". *Economic Issues*. No: 27. (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues27/>, 08 Mayıs 2018'de erişildi).
- Tarı, Recep (2012). *Ekonometri*. 8. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Tayyar, A. Emrah (2011). *Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tebaldi, Edinaldo ve Mohan, Ramesh (2010). "Institutions and Poverty". *Journal of Development Studies Taylor & Francis Journals* 46 (6): 1047-1066.
- Tekir, Sabri (1990). *Vergi Teorisi*. İzmir: Aklıselim Ofset.
- Teyyare, Erdoğan (2013). *Kriz, Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The World Bank (2018). The Worldwide Governance Indicators, (<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>, 24 Mayıs 2018'de erişildi).

Tiryaki, H. Haymana (2013). *Teorik ve Ampirik Açından Gelir Dağılımı ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tokatlıoğlu, Mircan ve Selen, Ufuk (2017). *Maliye Politikası*. Ekin Yayınevi: Bursa.

Topuz, Gülşah S. ve Dağdemir, Özcan (2016). “Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi’nin Geçerliliği”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi 11 (3)*: 115- 130.

TUGİAD (1993). *2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: II. Eğitim*. İstanbul.

Tuncer, Selahattin (1970). *Gelirin Yeniden Dağılımı*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

Turhan, Salih (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tutu, Behzat Ecem (2017). *Türkiye İçin Kısa Vadeli Elektrik Enerjisi Talep Tahmini*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜİK, (2008). *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*. Sorularla Resmî İstatistikler Dizisi-6. Ankara: TÜİK Matbaası.

TÜİK, (2018). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 08 Mart 2018’de erişildi).

Türk, Hikmet Sami (1974). “Sosyal Hukuk Devleti”. *Halkevleri Dergisi 91*: 5-13.

Türk, İsmail (1992). *Maliye Politikası*. 9. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.

Türk, İsmail (2010). *Maliye Politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi.

TÜSİAD, (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği İle Karşılaştırma*. İstanbul: TÜSİAD Yayın No: 2000-12/295.

Uluatam, Özhan (2003). *Kamu Maliyesi*. 8. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Ulusoy, Ahmet (2003). *Maliye Politikası*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Ulusoy, Ahmet (2016). *Maliye Politikası*. 2.Baskı. Kocaeli: Umuttepe Kitabevi.

Ulutan, Burhan (1969). *Maliye*. Ankara: İpek Matbaası.

Uysal, Soner ve Vatansever Deviren, Nursen (2016). “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliğine Olan Etkisinin Analizinde Yeni Bir Yöntem: Küresel Gelir Dağılımı Endeksi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9(44): 1250-1259.

Uysal, Yaşar (1999). “Bölüşüm İlişkileri ve İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi-Türkiye Örneği”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(2).

Ünal, L. Işık (1992). “Eğitimin Ekonomik Rolu ve Türkiye ile İlgili Bulgular”. 3. *İzmir İktisat Kongresi Tebliği* 2: 1-13.

Ünsal, Erdal M. (2011). *Makro İktisat*. 9. Baskı. Ankara: İmaj Kitabevi.

Ünsal, Erdal M. (2013). *Mikro İktisada Giriş*. Genişletilmiş 4. Baskı. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Vermaeten, Frank, Gillespie, W. Irwin ve Vermaeten, Arndt (1994). “Tax Incidence in Canada.” *Canadian Tax Journal* 42 (2): 348-416.

World Bank (2000). *Making Transition Work for Everyone: Poverty and Inequality in Europe and Central Asia*. The World Bank: USA.

- Yamak, Rahmi ve Yamak, Nebiye (1999). “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (1)*: 16-28.
- Yıldırım, Burcu (2010). *Yapısal Kırılma Durumunda Birim Kök Testleri ve Gelir Yakınsaması Analizi: Avrupa Birliği’ne Üye ve Aday Ülkeler İçin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Selim (2010). “Kurumların Dinamik Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin Analizi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 10(3)*: 111-126.
- Yılmaz, B. Elif (2015). *Maliye*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yükseler, Zafer ve Türkan, Ercan (2008). “Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi”. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2007/4*.
- Zhuang, Juzhong, Dios, Emmanuel de ve Lagman-Martin, Anneli (2010). “Governance and Institutional Quality and the Links with Economic Growth and Income Inequality: With Special Reference to Developing Asia”. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series No: 193*.